

TAMPEREEN YLIOPISTO

”MOUKAROIN HEITÄ TIEDOILLANI, KUNNES MINUT HAKATAAN”

Sisällönanalyysi Novaja Gazetan uutisoinnista ja journalistisen esittämisen strategioista Venäjän
sananvapaustilanteessa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Iida Lehtonen

Toukokuu 2019

Tampereen yliopisto

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Iida Lehtonen: ”Moukaroin heitä tiedoillani, kunnes minut hakataan” - Sisällönanalyysi Novaja Gazetan uutisoinnista ja journalistisen esittämisen strategioista Venäjän sananvapaustilanteessa
Pro gradu -tutkielma, 82 sivua

Tutkimus tarkastelee, millaisia journalistisen esittämisen strategioita venäläislehti *Novaja Gazeta* käyttää säilyttääkseen itsenäisyytensä ja toteuttaakseen sananvapauden tehtäviä Venäjällä, jossa sananvapaustilanne on heikentynyt viimeisten vuosien aikana. Keskitin sisällönanalyysini keväällä 2018 tapahtuneeseen Sergei ja Julia Skripalin myrkytyksestä kertoviin artikkeleihin, sillä tapaus tarjosi hyvän mahdollisuuden selvittää, kuinka itsenäisyydestään tunnettu *Novaja Gazeta* uutisoi Venäjän valtion kannalta negatiivisesta aiheesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää niitä keinoja, joita lehti käyttää pystyäkseen pitämään kiinni journalistisesta etiikasta silloinkin, kun valtio yrittää vaientaa kriittisen journalismin.

Tutkimukseni taustalla ovat erilaiset käsitykset sananvapaudesta ja joukkoviestinnän tehtävistä, joihin myös *Novaja Gazetan* toteuttamaa journalismia peilaan. Lisäksi taustoitan tutkimustani Venäjän sananvapauden historian ja nykyisen poliittisen tilanteen näkökulmasta. Tutkimukseni kannalta olennaista on myös journalismiprofession kehittyminen Venäjällä ja tutkimuksessani sivuan myös sitä, millaiseksi venäläistoimittajat itse tehtävänsä kokevat ja millaisia riskejä he mahdollisesti joutuvat työssään ottamaan.

Keräsin aineistooni 38 artikkelia, jotka on julkaistu Skripalien myrkytykseen liittyen. Näistä artikkeleista kolmea tarkastelin tarkemmin lähiluennan avulla. Etsin aineistostani keinoja, joita lehti käyttää toteuttaakseen omaa journalistista tehtäväänsä, vaikka se vaatisikin suuria riskejä toimitukselta ja yksittäisiltä toimittajilta. Tulokset kertovat, että lehti tiedostaa selvästi uutisointiinsa liittyvät riskit ja on valmis ne myös kantamaan. Tulevaisuuden kannalta on epäselvää, riittääkö pelkkä riskinotto vapaan journalismin strategiaksi entistä haastavammaksi käyvässä ympäristössä.

Avainsanat: Venäjä, sananvapaus, Novaja Gazeta, itsenäinen journalismi

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	3
1. Johdanto.....	4
2. Sananvapaus.....	7
2.1. Miksi sananvapaudesta on merkitystä?	7
2.2. Sananvapaus lainsäädännössä ja kansainvälisissä sopimuksissa	9
2.3. Joukkoviestinnän perinteet ja median yhteiskunnallinen rooli	12
2.4. Miten sananvapautta mitataan?	15
3. Sananvapaus Venäjällä.....	17
3.1. Venäläisten asenteet sananvapautta kohtaan	18
3.2. Sanan- ja lehdistönvapauden historia Venäjällä	20
3.3. Omistajuuden keskittyminen, yksiaanisyyden ja valheet sananvapauden riesana	24
3.4. Nykyinen lainsäädäntö	28
3.5. Sananvapauden nykytilanne raporttien mukaan	31
4. Venäjä vihollisten ympäröimänä – poliittisen ilmapiirin vaikutus sananvapauteen	33
4.1. Propaganda ja nationalismin nousu	33
5. Toimittajana Venäjällä	36
5.1. Journalistinen kulttuuri ja työskentely toimittajana	36
5.2. Toimittajiin kohdistuvat riskit	40
5.3. Kriittisen median asema ja tapaus Novaja Gazeta	42
6. Aineisto ja menetelmät.....	45
6.1. Analyysimenetelmä	45
6.2. Tapaus: Sergei ja Julia Skripalin myrkytys Salisburyssa	46
6.3. Aineiston kuvaus ja rajaus	49
7. Aineiston analyysi	55
7.1. Aineiston muodostama kokonaiskuva	55
7.2. Esimerkkitapaukset lähiluennassa	59
8. Tulokset ja johtopäätökset.....	69
8.1. Analyysin tulokset	69
8.2. Aiheen ja menetelmän hyödyllisyys	74
9. Lähteet.....	77
9.1. Painetut lähteet	77
9.2. Elektroniset lähteet	78
9.3. Aineisto	79

1. Johdanto

Vuodesta 2014 alkaen Venäjän ja länsimaiden välit ovat kiristyneet Venäjän valloitettua Krimin niemimaan. Viimeistään tästä Ukrainan ja Venäjän välisestä konfliktista alkaen myös länsimaat ovat lopullisesti ymmärtäneet, ettei Neuvostoliiton jälkeinen Venäjä välttämättä kehitykään hitaasti kohti länsimaisen demokratian ideaalia. Pikemminkin tilanne on päinvastainen. Vladimir Putin johtaa Venäjää rautaisella otteella ja maasta kantautuu jatkuvasti uutisia erilaisista ihmisoikeusloukkauksista.

Sananvapaus on yksi näistä ihmisoikeuksista, jotka ovat kärsineet Venäjän nykytilanteesta. Venäjällä media on tiukasti valtion kontrollissa ja esimerkiksi Ukrainan konfliktin aikaan on käynyt selväksi, että media ei aina välitä pysytellä totuudessa. Toisaalta Venäjällä on yhä joitakin itsenäisiä medioita, jotka pyrkivät toteuttamaan omaa ideaaliaan vapaasta journalismista, vaikkakin niiden toimintaa on viime vuosina vaikeutettu esimerkiksi lainsäädännössä.

Keväällä 2018 Isosta-Britanniasta kantautui uutinen erikoisesta myrkytystapauksesta, joka tapahtui pienessä Salisburyn kaupungissa. Venäläinen Sergei Skripal, entinen kaksoisagentti, ja tämän tytär Julia Skripal löydettiin tajuttomina puiston penkiltä. Pian heräsi epäily, että heidät olisi myrkytetty sotilaalliseen käyttöön Neuvostoliiton aikana kehitetyllä hermomyrkky Novitsokilla. Syyttävät sormet kohdistuivat lähes välittömästi Venäjään, joka kielsi kuitenkin kaiken osallisuutensa tapahtumiin. Valmiina oli kansainvälisen politiikan soppa, jota käsiteltiin laajasti myös mediassa.

Sananvapaustilanne Venäjällä on heikentynyt jatkuvasti viime vuosina ja kritiikkiä valtiota kohtaan on vaikea löytää venäläisestä mediasta. Valtion propaganda puolestaan hallitsee lähes kaikkia joukkoviestimiä. Valtiota kritisoivat toimittajat ja toimitukset joutuvatkin ottamaan paitsi taloudellisen myös henkilökohtaisen riskin, sillä toimittajia vastaan on pahimmillaan hyökätty väkivaltaisesti ja jopa murhattu kriittisen uutisoinnin ja paljastusten vuoksi.

Skripalien myrkytys oli tapauksena kiinnostava juuri siksi, että se oli Venäjän kannalta kiusallinen ja aiheutti myös poliittisen konfliktin. Siksi oletukseni oli, että venäläiset mediat eivät voi käsitellä sitä puolueettomasti tai vapaasti. Aiheen käsittelyyn liittyy siis riskejä. Tätä lähtökohtaa vasten halusin tässä tutkielmassani tutkia sananvapauden toteutumista ja sen strategioita itsenäisessä mediassa nykyisessä tilanteessa, jossa valtion kritisoiminen ja vapaa media ovat Venäjällä ahtaalla. Olin

kiinnostunut etenkin siitä, millaisia journalistisen esittämisen strategioita itsenäiset mediat käyttävät säilyttääkseen vapautensa ja välttyäkseen samalla yhä pidemmälle ulottuvalta lainkouralta ja mahdollisilta väkivaltaisilta, henkiä uhkaavilta hyökkäyksiltä.

Päätin tutkia näitä strategioita analysoimalla Skripalien myrkytyksestä käytyä uutisointia venäläisessä Novaja Gazeta -sanomalehdessä. Valitsin lehden siksi, että sillä on jo pitkät, vakiintuneet perinteet Venäjällä ja se on tunnettu kriittisenä ja vapaana mediana, joka on valmis ottamaan riskejä sananvapauden ja vapaan journalismin puolesta. Lehti on tunnettu myös lisänimellä ”The deadliest newspaper”, koska lehden olemassaolon aikana useita sen toimittajia on murhattu ja monet ovat joutuneet väkivaltaisten hyökkäysten kohteeksi.

Halusin tutkia sitä, miten Novaja Gazeta uutisoi Skripalien myrkytystapauksesta. Kuka pääsee ääneen, millaisia lähteitä lehti käyttää ja millaisia mielipiteitä lehden toimittajat nostavat esiin esimerkiksi kolumneissaan. Tällä tutkimuksella halusin selvittää niitä keinoja, joita lehti käyttää vapaan journalismin toteutumiseen.

Oletukseni oli, että NG uutisoi aiheesta puolueettomasti ja moniäänisesti, mutta myös se, että aineistosta voisi erottaa joitakin keinoja, joita lehti käyttää selviytyäkseen vaikeidenkin aiheiden käsittelystä ilman liian suurten riskien ottamista tai ilman, että lehden toiminta itsessään vaarantuu. Tällaisia keinoja löytyikin, mutta tavat vapaan journalismin toteuttamiseksi olivat lopulta yllättäviä – ainakin ennakko-oletuksiini verrattuna.

Taustoitan tapaustutkimustani käymällä läpi sananvapauden historiaa ja merkitystä. Jotta sananvapautta olisi mahdollista tutkia, on ensin määriteltävä sananvapauden käsite, jonka sisältö saattaa vaihdella kontekstista ja historiallisesta viitekehyksestä riippuen. Tässä tutkielmassa perehdyin etenkin sananvapauden merkitykseen ja tehtäviin yhteiskunnassa. Sananvapauteen liittyvät läheisesti myös joukkoviestinnän tehtävät yhteiskunnassa. Käsitykset näistä tehtävistä vaihtelevat suuresti eri puolilla maailmaa.

Sananvapauden käsitteen laajemman pohdinnan jälkeen tarkennan katsettani Venäjään. Tutkielman tässä osuudessa kuvailen, millainen on sananvapauden lähihistoria Neuvostoliiton jälkeisellä Venäjällä ja miten nykyiseen tilanteeseen on päädytty. Lisäksi taustoitan sananvapauden käsitettä Venäjällä myös venäläisten erityisellä asenteella sananvapautta kohtaan. Valotan myös

Venäjän nykyistä lainsäädäntöä ja mediakenttää sekä sananvapaustilannetta erilaisten raporttien pohjalta. Kytken näitä pohdintoja myös Venäjän asemaan nykyisessä maailmanpolitiikassa ja sen vaikutukseen sananvapauteen ja median toimintaa.

Venäjän sananvapaustilanteesta siirryn käsittelemään toimittajan työtä ja journalismin etiikkaa Venäjällä. Sananvapauteen vaikuttavat tietenkin eniten lainsäädäntö ja yleiset asenteet sananvapautta kohtaan. Kuitenkin myös yksittäisellä toimittajalla on mahdollisuus vaikuttaa sananvapauteen. Toimittajien etiikan ja lain lisäksi tärkeää on myös ymmärtää vapaan journalismin riskitekijöitä Venäjällä. Kyse ei siis välttämättä ole toimittajan tahdosta kirjoittaa asioista totuudenmukaisesti, vaan myös esimerkiksi toimittajan tahdosta asettaa uransa ja pahimmillaan henkensä vaakalaudalle. Toimittajia kuvaavassa luvussa esittelen myös itsenäisen ja vapaan median toimintaa Venäjällä ja esittelen samalla myös tutkimuskohteenani olevan Novaja Gazetan ja kerron lyhyesti sen historiasta ja omistajapohjasta.

Taustojen selvittelyn jälkeen esittelen tutkittavan tapauksen, aineistoni ja menetelmäni analyysin toteuttamiseksi. Analyysin jälkeen seuraavat johtopäätökset ja menetelmän arviointi. Lisäksi tutkielman loppuun lisäsin myös tutkielmani poikimia muita tutkimusaiheita tulevaisuuden varalle.

Mielestäni sananvapautta on tärkeä tutkia, sillä viimeisten vuosien aikana ja teknologian kehittyessä sananvapauden uhkakuvia maalaillaan myös länsimaissa. Sananvapaus on oikeus, jota monet länsimaalaiset pitävät itsestään selvänä, mutta joka on todellisuudessa helposti horjutettavissa. Venäjän esimerkki näyttää yhdellä tavalla sananvapauden haavoittuvuuden ja siksi on tärkeää tietää, miten vaikeassa sananvapaustilanteessa osa medioista onnistuu tasapainoilemaan vapaan journalismin ja hankalan poliittisen tilanteen sekä jatkuvasti kiristyvän lainsäädännön välisessä ristipaineessa.

Länsimaiden ja Venäjän välit ovat jatkuvasti tulehtuneemmat. Eurooppa joutuu maantieteellisen sijaintinsa vuoksi olemaan Venäjän kanssa tekemisissä, eikä tilannetta Venäjällä ja itä-Euroopassa voida sivuuttaa. Siksi on tärkeä yrittää ymmärtää Venäjän tilannetta esimerkiksi juuri sananvapauden suhteen ja yrittää ymmärtää niitä motiiveja ja sitä toimintaympäristöä, josta käsin asiat Venäjällä näyttäytyvät. Tutkielma valottaa tilannetta, joka vallitsee tällä hetkellä Venäjän mediakentällä ja millaista taistelua toimittajat käyvät Venäjällä sananvapauden puolustamiseksi.

2. Sananvapaus

Tutkielmani keskeisin käsite on sananvapaus. Terminä sananvapaus on tuttu useimmille, mutta sen käsitteen abstraktin luonteen vuoksi tarkempi määrittely on tarpeen. Sananvapauden määritelmä on vaihdellut historiallisesti ja kulttuurisesti hyvinkin paljon, eikä sananvapaus tänäkään päivänä tarkoita kaikkialla maailmassa samaa asiaa. Tässä luvussa määrittelen sen, mitä tässä tutkimuksessa sananvapaudella tarkoitetaan. Tarkastelen luvussa myös sitä, millaisia yhteiskunnallisia tehtäviä medialle tai lehdistölle on eri teorioiden mukaan annettu sekä miten sananvapaus määritellään lainsäädännöissä ja kansainvälisissä sopimuksissa. Lisäksi luvun lopuksi pohdin vielä, mikä sananvapautta mahdollisesti uhkaa ja millaisin keinoin sananvapauden toteutumista voidaan mitata.

2.1. Miksi sananvapaudella on merkitystä?

Nykypäivänä sananvapautta pidetään demokraattisen yhteiskunnan toiminnan elinehtona. Kansalaisten on saatava vapaasti muodostaa mielipiteitä ja heille on tarjottava riittävästi tietoa yhteiskunnan toiminnasta, jotta he pystyvät tekemään harkittuja äänestyspäätöksiä (Kortteinen, 2015).

Jürgen Habermas tuo esille teoksessaan *The Structural Transformation of the Public Sphere* (1989), että demokratiassa avainasemassa on ajatus julkisesta tilasta, jossa kansalaiset ja esimerkiksi päättäjät voivat vapaasti tuoda esiin tietoa, omia näkökantojaan ja mielipiteitään ja jossa näistä asioista voidaan yhdessä keskustella ja väitellä. Tärkeää on, että kaikenlaisilla mielipiteillä ja esimerkiksi poliittisilla puolueilla on yhtä hyvä mahdollisuus tuoda asiansa julkisuuteen (s.8). Mediaa ja lehdistöä on perinteisesti pidetty tällaisena julkisena tilana, johon erilaiset näkökulmat ja faktat ovat tervetulleita. Media tarjoaa kansalaisille tietoa yhteiskunnan tapahtumista ja sen vuoksi sananvapauden turvaamiseksi on turvattava myös tiedotusvälineiden toiminta.

Sananvapaus on siis tärkeää, jotta demokratia toimisi ja kansalaiset voisivat tehdä harkittuja päätöksiä. Jotta ”kansan” aito mielipide tulisi monipuolisesti esiin, on julkisuuteen päästettävä kaikki näkökulmat ja faktat, joita kustakin asiasta on tarjolla. Tämän kaltaiseen ajatteluun kuuluu olennaisesti myös ajatus kansalaisista vastuullisina ja rationaalisina toimijoina. Niin kutsutun *konstitutiivisen* perustelutavan mukaan sananvapaus voidaan nähdä oikeudenmukaisen yhteiskunnan moraalisen itseisarvona (Dworkin 1992). Kun täysivaltaisille kansalaisille annetaan sananvapaus, valtio tunnustaa kansalaiset vastuullisiksi toimijoiksi, jotka pystyvät itsenäisesti erottamaan oikean ja väärän niin politiikassa kuin muussakin elämässä. Jos valtio ei uskalla kansalaisilleen tätä oikeutta myöntää, sen voidaan katsoa pitävän heitä moraalisesti alaikäisinä, jotka saattavat väärän ja vaarallisen mielipiteen kuullessaan siirtyä ”väärälle” puolelle, asiaa lainkaan punnitsematta.

Kortteisen (2015) mukaan Rodney A. Smolla (1992, 12-17) jaottelee sananvapauden tehtävät oikeusvaltioissa seuraaviksi.

Yhteiskunnallinen osallistuminen: Tuomalla näkemyksensä vapaasti esiin, yksilöt osallistuvat poliittisen päätöksenteon muotoiluun. Sananvapaus siis takaa kansalaisille mahdollisuuden aktiiviseen osallistumiseen yhteiskunnassa.

Poliittisen totuuden saavuttaminen: Vapaassa mielipiteenmuodostuksessa saavutettu kannatus on paras tae yksittäisen mielipiteen oikeellisuudesta.

Enemmistöperiaatteen mukaisen päätöksenteon tukeminen: Ilmaisuvapaus turvaa sen, että yhteiskunnallinen päätöksenteko perustuu mahdollisimman laajaan yhteiseen mielipiteeseen.

Mielivallan ja korruption rajoittaminen: Kun kansalaisille annetaan oikeus vapaasti arvostella vallanpitäjiä, rajoittaa keskustelu useimmiten mielivaltaista päätöksentekoa ja hallinnon korruptoitumista.

Yhteiskunnallisen vakauden säilyttäminen: Avoimuudessa pitäytyminen johtaa pitkällä aikavälillä tasapainoiseen ja vakaaseen yhteiskunnalliseen kehitykseen, kun kaikki mielipiteet sallitaan ja niiden annetaan tulla vapaasti esiin.

Jotta sananvapaus toimisi demokratian hyväksi, edellytyksenä on keskustelun rationaalisuus ja päätöksenteon julkisuus. Ilman tarpeeksi suurta julkisuutta hallinnon toimista kansalaiset eivät pysty muodostamaan tarpeeksi perusteltuja ja totuuteen pohjautuvia mielipiteitä (Kortteinen, 2015).

2.2. Sananvapaus lainsäädännössä ja kansainvälisissä sopimuksissa

Suomessa jokaisella on sananvapaus. Se on määritelty perustuslain toisen luvun kahdennessatoista pykälässä.

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Suomen valtio on perustuslain mukaan velvollinen myös turvaamaan sananvapauden toteutumisen. Tämä tarkoittaa esimerkiksi viestinnän rakenteellisia puitteita ja viestinnän moniarvoisuutta turvaavan lainsäädännön ylläpitämistä. Lisäksi sananvapauslakiin kuuluu niin kutsuttu julkisuusperiaate, jonka mukaan kaikki viranomaisten hallussa olevat asiakirjat ovat julkisia, ellei niiden julkisuutta ole välttämättömistä syistä erikseen rajoitettu lailla.

Sananvapaudesta säädetään myös monissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeussopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus turvaavat sanan- ja mielipiteenvapauden sopimukset allekirjoittaneiden maiden kansalaisille. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julkistuksen 19. artiklassa halutaan turvata jokaisen oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen. Tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta. Samoin 30. artiklassa täsmennetään oikeuksien käyttöä seuraavasti: Mitään tässä julistuksessa ei saa tulkita niin, että valtio, ryhmä tai yksityinen henkilö voisi hävittää tässä määriteltyjä oikeuksia ja vapauksia.

Ihmisoikeussopimuksissa turvattu sananvapaus pitää sisällään Kortteisen (2015) mukaan seuraavat oikeudet:

Oikeus mielipiteeseen. Kaikenlainen puuttuminen mielipiteenvapauteen on kiellettyä. Valtio ei saa esimerkiksi ”aivopesulla” tai muilla vastaavilla manipulaatiotekniikoilla puuttua mielipiteenvapauteen. Sopimusvaltiot ovat velvollisia myös estämään tällaisen puuttumisen mielipiteenvapauteen. (2015, 161)

Oikeus levittää tietoa. Tiedon levittämisen piiriin kuuluvat niin subjektiiviset mielipiteet kuin neutraali tieto, kaupallinen mainonta, taideteokset, kaikenlaiset poliittiset mielipiteet, pornografia ja jopa jumalanpilkka sekä anonyymit tiedonannot. Ilmaisua voidaan kuitenkin rajoittaa lainsäädännöllä, mutta kommunikaatiota ei voida kokonaan sulkea pois esimerkiksi tietyltä mielipiteeltä tai joukolta.

Valtioiden rajoista riippumaton ilmaisuvapaus merkitsee oikeutta vapaaseen kansainväliseen tiedonvälitykseen. Siihen ei saa puuttua esimerkiksi radio- tai televisiolähetysiin kohdistetulla häirinnällä. Tiedon vapaa kulku yli rajojen on eräs ETYJin sananvapauteen liittyvien sitoumusten keskinen periaate (2015, 162).

Oikeus vastaanottaa tietoa. Tiedotusvälineille kuuluu oikeus välittää tietoja ja ajatuksia ja yleisöllä on oikeus vastaanottaa niitä (2015, 162).

Oikeus tiedon hankkimiseen. Oikeus tiedon hankkimiseen koskee kaikkea yleisesti saatavilla olevaa tietoa (2015, 163). Tämä ei siis koske laittomin keinoin hankittua tietoa tai esimerkiksi lain mukaan salatun tiedon hankkimista.

Oikeus tiedotusvälineiden käyttöön. Jokaisella ihmisellä on oikeus käyttää tiedotusvälineitä, mutta tämä ei kuitenkaan velvoita esimerkiksi valtioita tarjoamaan kansalaisille pääsyä tiedotusvälineiden sisältöihin. Pääsyä ei kuitenkaan erikseen saa estää. Lisäksi valtioilla on velvollisuus estää tiedotusmonopoliin syntyminen (2015, 164).

Vähemmistöjen oikeus ilmaisuvapauteen. Laki turvaa myös vähemmistöjen oikeuden ilmaisuun ja esimerkiksi informaation julkaisuun heidän omalla kielellään (2015, 165).

Vaikka sananvapaus itsessään lasketaan ihmisoikeudeksi ja vaikka se on välttämätön osa demokratian toimintaa, on silti muistettava, ettei se yksinään ylitä muita ihmisoikeuksia. Siksi sananvapautta myös rajoitetaan lainsäädännöllä, jotka vaihtelevat maittain. Ilmaisuu, joka loukkaa

muita ihmisoikeuksia tai toisten ihmisten ihmisarvoa, on kriminalisoitu useimmissa maailman valtioissa.

Sananvapaudelle onkin määritelty sallittuja rajoituksia, joista Kortteinen (2015) mainitsee muun muassa seuraavat:

Muiden oikeuksien ja maineen suojeleminen. Tähän lukeutuvat esimerkiksi kunnianloukkaukset.

Kansallinen turvallisuus ja alueellinen koskemattomuus. Kehittyneen vakoilun ja terrorismin vuoksi valtiolla on oltava mahdollisuus torjua terroritekoja esimerkiksi salaisen tarkkailun avulla. Tällöin tosin tulee olla riittävät takeet siitä, ettei tarkkailua käytetä väärin (2015, 168).

Yleinen moraalili ja hyvinvointi. Sananvapautta saa rajoittaa yleisen järjestyksen, moraalin ja hyvinvoinnin säilyttämiseksi. Tämä rajoitusmahdollisuus antaa valtiolle melko laajan harkintavallan, sillä ei ole olemassa esimerkiksi yleistä eurooppalaista moraalikäsitystä, vaan kukin valtio saa määritellä tämän itse (2015, 169).

Rikollisuuden ja epäjärjestyksen torjuminen. Tällä tarkoitetaan, että sananvapauden nimissä ei saa esimerkiksi yllyttää rikokseen tai yleiseen epäjärjestykseen.

Luottamuksellisten tietojen paljastamisen estäminen. Tiedotusvälineitä voidaan estää julkaisemasta luottamuksellisia tietoja esimerkiksi tiedustelupalvelun toiminnasta. (2015, 170).

Tuomioistuimen arvovalian ja puolueettomuuden varmistaminen. Tällä pyritään varmistamaan, että turvattu oikeudenmukainen oikeudenkäynti pystytään varmistamaan jokaiselle (2015, 170)

Suhteellisuus. Sananvapauteen kuuluvien oikeuksien käyttämisestä aiheutuu velvollisuuksia ja vastuuta. Siksi sananvapauden rajoittamisessa suhteellisuudentajun on säilyttävä. Poliitikon edellytetään olevan valmis ottamaan vastaan kovaakin arvostelua julkisen toimintansa ja lausuntojensa vuoksi ilman, että se katsottaisiin luonteeltaan halventavaksi arvosteluksi. Sanktioiden on myös oltava kohtuullisia rikkomukseen nähden. (2015, 171-172)

Sananvapaus ja rotusyrjintään kiihottaminen. Sopimuksen 4. artikla velvoittaa sopimusvaltioita puuttumaan sananvapauden käyttöön niin, että ne tuomitsevat kaiken propagandan ja kaikki järjestöt, joiden perustana ovat aatteet tai opit jonkin rodun tahi samaa ihonväriä tai etnistä

alkuperää olevan henkilöryhmän paremmuudesta tai jotka pyrkivät perustelemaan tai edistämään rotuvihaa tai syrjintää missä muodossa tahansa, sekä sitoutuvat ryhtymään välittömiin positiivisiin toimiin poistaakseen kaiken sellaisen syrjinnän ja siihen yllyttämisen (2015, 176).

Sotapropagandan kielto. Kaikki propaganda sodan puolesta on kiellettävä lailla. Välitön ja julkinen yllytys joukkotuhontaan on rangaistavaa (2015, 178).

Tiedotusvälineiden omistuksen sääntely. Tiedonvälitykseen liittyvä yritystoiminta on edelleen keskittynyt, vaikka tätä keskittymistä on yritetty jarruttaa. Viestintälainsäädäntöä kehitettäessä ei tulisikaan unohtaa tiedotusvälineiden omistuksen laajan kirjon tärkeyttä. (2015, 180-181)

Koska valtioilla on loppupeleissä itse mahdollisuus valvoa ja säätää näitä sananvapautta rajoittavia lakeja, jää lakiin aina myös väärinkäytön mahdollisuus. Autoritaarisissa valtioissa vallassa oleva puolue saattaa esimerkiksi tulkita oppositiopuolueen viestit uhaksi vallassa olevalle järjestykselle ja estää viestinnän epäjärjestykseen yllyttämisen perusteella. On myös ongelmallista, jos valtio määrää salattavaksi sellaisia tietoja, jotka paljastuessaan aiheuttaisivat vakavaa vastustusta kansassa, mutta samalla tietojen paljastamisesta voi pahimmillaan saada jopa vankeutta.

Yhteenvedona sananvapauden käsitteestä voisikin todeta, että sananvapaus on ihmisoikeus, joka takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden pitää ja kertoa mielipiteensä sekä vastaanottaa tietoa, kunhan se ei loukkaa muiden ihmisten ihmisoikeuksia tai yleistä yhteiskunnallista järjestystä. Demokratian kannalta tarpeeksi suuri julkisuus ja mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun on jopa välttämätöntä, jotta kansalaisilla olisi mahdollisuus muodostaa harkittuja mielipiteitä ja vaikuttaa päätöksentekoon. Sananvapaus turvaa myös vähemmistöjen oikeuden ilmaista mielipiteensä.

2.3. Joukkoviestinnän perinteet ja median yhteiskunnallinen rooli

Joukkoviestinnän roolia sananvapauden ylläpidossa pidetään yleisesti merkittävänä. Medialla on kulttuurista riippuen yhteiskunnassa useita tehtäviä sananvapautteen liittyen. Esimerkiksi länsimaissa joukkoviestimet on perinteisesti kuvattu neljäntenä valtiomahtina tai vallan vahtikoirana. Nämä termit kertovat siitä, että itsenäistä mediaa on pidetty tärkeänä osana valtion vakauden ja demokratian säilyttämistä. Esimerkiksi kulloinkin vallassa olevien poliitikkojen ja

hallitsijoiden toimien arviointi ja arvostelu nähdään useimmissa länsimaissa median perustehtävänä, jonka avulla poliitikot paremmin muistavat oman vastuunsa kansalaisia kohtaan.

Historian saatossa medialle on annettu yhteiskunnissa useita rooleja. Onkin huomioitava, että lehdistö ja media muotoutuu aina kuhunkin yhteiskuntaan sopivaan muotoon ja peilaa samalla yhteiskunnallisia suhteita ja rakenteita, jotka vallitsevat kansalaisten ja instituutioiden välillä (Siebert, Peterson & Schramm, 1956, 1-2). Siihen, millaisia tehtäviä media kussakin yhteiskunnassa hoitaa, vaikuttaa muun muassa maan hallitusmuoto sekä yhteiskunnassa vallitsevana oleva joukkoviestinnän perinne. Christians, Glasser, McQuail, Nordenstreng ja White (2009) jakavat joukkoviestinnän perinteet neljään kategoriaan.

Ensimmäinen näistä on korporatiivinen perinne, joka pääosin olettaa median edistävän kansallisia intressejä ja toimivan yhteistyössä vallitsevien sosiaalisten instituutioiden, kuten uskonnon ja perhe-elämän kanssa (emt., 22). Käytännössä korporatiivisessa perinteessä median tehtävänä on useimmiten ylläpitää vallitsevaa konsensusta ja toimia paitsi tiedonvälittäjänä myös yhteiskunnan instituutioiden palveluksessa (emt., 31).

Korporatistinen perinne vallitsee monissa Aasian maissa ja esimerkiksi Lähi-Idässä. Myös Venäjän mediakentässä on nähtävissä useita korporatistisen perinteen merkkejä, kuten halu ylläpitää vallitsevaa järjestystä yhteiskunnassa. Korporatistisessa joukkoviestintäperinteessä haasteena on se, että media ei välttämättä pysty kritisoimaan kulloisellakin hetkellä vallassa olevia instituutioita tai edistämään yhteiskunnallista muutosta. Media ei välttämättä uskalla tai halua asettua esimerkiksi uudistusmielisten puolelle politiikassa, vaan keskittyy tukemaan valtaapitävien asiaa. Sananvapauden kannalta ongelmallista on, jos korporatistisen perinteen vuoksi osa mielipiteistä tai tiedoista jää kokonaan julkisuuden ulkopuolelle. Demokraattiset mahdollisuudet päätöksentekoon vaarantuvat, jos esimerkiksi poliittinen oppositio suljetaan systemaattisesti julkisen keskustelun ulkopuolelle.

Toinen perinne on liberaali joukkoviestintäperinne. Liberaalissa perinteessä median sääntely on minimissä ja käytännössä mediassa saa vapaasti julkaista mitä tahansa. Liberaali perinne perustuu vapaaseen omistusoikeuteen ja kaupankäyntiin markkinoilla. Tässä perinteessä kuka tahansa siis saa omistaa joukkoviestintäyhtiön ja julkaista mitä tahansa. Käytännössä markkinat ja kilpailu sitten määrittelevät sen, mitä joukkoviestintää kulutetaan ja mikä on kannattamatonta. Liberaalissa

perinteessä valtio ja valtion taholta tuleva sääntely nähdään sananvapauden ja joukkoviestinnän vihollisena (emt., 23). Liberaali perinne on ohjannut mediajärjestelmän kehitystä käytännössä etenkin Pohjois-Amerikassa.

Yhteiskunnassa, jossa joukkoviestintään suhtaudutaan liberaalin perinteen mukaisesti, media on vapaa ottamaan oikeastaan minkä tahansa roolin. Se voi toimia tiedottajana tai yhteistyössä yhteiskunnallisten instituutioiden kanssa. Se voi ajaa radikaaleja ja uudistusmielisiä näkemyksiä tai toimia yhteistyössä yritysten kanssa tai yhtä hyvin ottaa vallan vahtikoiran roolin (emt., 31). Liberaali malli saattaa kuulostaa sananvapauden paratiisilta, mutta siinäkin on omat puutteensa. Esimerkiksi kaupalliset sidokset saattavat aiheuttaa sen, että esimerkiksi lehdelle tai televisiokanavalle kaupallisesti tärkeitä henkilöitä ei arvostella tai heitä kohtaan ei ole mahdollista esittää kritiikkiä. Myös kysynnän ja tarjonnan laki markkinoilla saattaa hankaloittaa vähemmistöjen äänen pääsemistä kuuluviin.

Kolmantena perinteenä joukkoviestinnässä on sosiaalisen vastuun perinne. Siinä missä liberaalissa perinteessä painotetaan julkisuuden maksimaalista vapautta, sosiaalisen vastuun teoriassa julkisuudella on myös omat vastuunsa yhteiskuntaa ja kansalaisia kohtaan. Tämä tarkoittaa sitä, että sananvapauteen ja joukkoviestintään voidaan puuttua tietyin ehdoin, jos puuttumisen ja sääntelyn voidaan katsoa palvelevan yhteistä hyvää (emt., 24). Tarkkaa rajaa sille, miten paljon valtio saisi joukkoviestinteen toimintaan vastuun nimissä puuttua, on vaikea määrittää. Kuitenkin esimerkiksi mediamarkkinoita saatetaan jonkin verran säädellä esimerkiksi omistajuuden liiallisen keskittymisen estämiseksi. Lisäksi esimerkiksi julkisilla varoilla rahoitettu mediayhtiö saattaa pitää näissä yhteiskunnissa huolta siitä, että myös vähemmistöt pääsevät ääneen julkisuudessa. Sosiaalisen vastuun teoriassa ei ole niinkään tärkeää, mitä roolia media harjoittaa, vaan enemmänkin se, että median rooli yhteiskunnassa on tarpeeksi kattava ja se riittää turvaamaan demokratiaa edistävän julkisen keskustelun. Valtio saattaakin erilaisilla keinoilla pitää huolen siitä, että yhteiskunnassa toimii ainakin yksi televisiokanava, joka välittää asiapitoista ohjelmaa, vaikka markkinoilla esimerkiksi viihde myisikin paremmin. Suuri osa eurooppalaisten maiden medioista on tavoitellut sosiaalisen vastuun perinnettä, sillä useimmissa Euroopan maissa esimerkiksi mediamonopoliin syntymistä pyritään estämään lainsäädännön keinoin. Toisaalta monessa maassa, kuten esimerkiksi Unkarissa on otettu asiassa takapakkia viime vuosina.

Neljäntenä perinteenä joukkoviestinnässä on kansalaisvaikuttamisen perinne, jonka mukaan median tehtävänä toimina kansalaisten yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavana. Usein vaihtoehtomediat ja esimerkiksi oppositioiden tai erilaisten kansalaisaktivismiin liittyvien liikkeiden mediat edustavat tätä perinnettä. Usein median tehtävänä on ratkaista jokin ongelma tai ainakin omistautua tietyn asian ratkaisemiseen. Tämä perinne elää yleensä rinnakkain jonkin toisen perinteen kanssa ja se saattaa elää myös paikallisesti esimerkiksi jonkin vähemmistöryhmän keskuudessa (emt., 25). Median roolina tässä perinteessä on haastaa radikaalisti ja rohkeasti valtaapitävät tai nykyinen yhteiskunnallinen järjestys. Tarkoituksena on siis saada aikaan muutoksia yhteiskunnassa (emt., 31).

Nämä joukkoviestinnän ajatteluperinteet ovat teoreettisia, eivätkä ne välttämättä esiinny puhtaina esimerkkeinä eri yhteiskunnissa. Monesti jonkun maan joukkoviestintäkäytännöistä on löydettävissä merkkejä useista eri perinteistä. On myös mahdotonta sanoa, että sananvapaus voi parhaiten jossakin tietyssä joukkoviestintäperinteessä. Kaikki perinteet asettavat sananvapaudelle haasteita, eikä sananvapautta voi mitata yksinkertaisesti toteamalla, että sitä joko on tai ei ole. Sananvapaus on laaja ja rajoiltaan epätarkka käsite, jonka toteutuminen voi vaihdella perinteestä, ajankohdasta ja poliittisesta tilanteesta riippuen.

Tutkielmassani käytän joukkoviestinnän perinteitä hahmottaakseni tarkemmin Venäjällä vallitsevaa sananvapaustilannetta ja median roolia venäläisessä yhteiskunnassa. Teorian avulla pyrin myös sijoittamaan tutkimukseni kohteena olevan Novaja Gazetan Venäjän mediakentälle ja vertaamaan sen omaksumaa perinnettä Venäjällä muuten vallitsevaan perinteeseen.

2.4. Miten sananvapautta mitataan?

Koska sananvapaus on käsitteenä abstrakti, sen mittaaminen on vaikeaa. Tämä ei kuitenkaan tee siitä mahdotonta. Esimerkiksi erilaiset järjestöt, kuten *Reporters without borders* ja *Freedom House* julkaisevat vuosittain raportteja, joiden tavoitteena on mitata sananvapauden tilaa maailmassa. Tähän tarkoitukseen järjestöt ovat kehittäneet erilaisia metodeja, joilla sananvapauden tasoa eri yhteiskunnissa voidaan vertailukelpoisesti mitata.

Reporters without borders julkaisee vuosittain lehdistövapautta kuvaavat maakohtaisen raportin arviot (World Press Freedom Index), jossa maailman eri maiden lehdistövapautta mitataan ja verrataan aikaisempiin vuosiin. Sananvapautta mitataan yhdistämällä dataa esimerkiksi toimittajiin kohdistuvista väkivaltaisuuksista ja murhista kyselytutkimukseen, joka toteutetaan lähettämällä 87 kysymystä sisältävä kysely journalistille, lakimiehille ja sosiologeille kyseisessä maassa. Kyselyn kysymykset koskevat median moniäänisyyttä, sen itsenäisyyttä kaupallisista ja muista yhteiskunnallisista kytköksistä, itsesensuuria ja median toimintaympäristöä, median sääntelyä laissa, mediatuotannon läpinäkyvyyttä, mediainfrastruktuuria ja suoranaisia toimittajiin kohdistuvia väkivaltaisuuksia ja uhkauksia.

Freedom House puolestaan julkaisee vuosittain *Freedom in the World* -raportin, jossa mitataan yhteiskuntien yleistä vapautta. Raportti ei keskity pelkästään sananvapauteen, vaan ennen kaikkea yhteiskunnan poliittiseen vapauteen ja kansalaisten oikeuksien toteutumiseen. Sananvapaudella on kuitenkin myös tässä raportissa osansa, sillä vapaan sanan on katsottu olevan yksi demokratian edellytyksistä. Median kannalta Freedom House tarkastelee esimerkiksi sitä, onko kaikilla poliittisilla puolueilla ja ehdokkailla yhtäläinen mahdollisuus saada äänensä kuuluviin mediassa sekä sitä, uutisoiko media läpinäkyvästi esimerkiksi paljastuneesta korruptiosta. Raportti mittaa myös sitä, onko medialla ja kansalaisilla ylipäättään mahdollisuus arvostella hallituksen päätöksentekoa, onko päätöksentekoprosessi läpinäkyvä ja tiedotetaanko siitä kansalaisille. Raportissa on myös oma osionsa sananvapaudelle. Keskeisinä mittareina sananvapauden toteutumiselle pidetään itsenäisen ja vapaan median olemassaoloa, sensuurin ja itsesensuurin tasoa, toimittajiin kohdistuvaa painostusta ja uhkaa, mahdollisuutta arvostella presidenttiä ja hallitusta sekä sitä, jakautuuko mahdollinen hallituksen rahoitus medialle tasaisesti riippumatta siitä, millaisia näkökulmia media edustaa tai julkaisee.

Omassa tutkielmassani en pyri määrällisesti mittaamaan sananvapauden toteutumista Venäjällä, joten en sen takia tarvitse suoranaista mittaria tai metodia sananvapauden mittaamiselle. Sen sijaan käytän sekä *Freedom Housen* että *Reporters Without Bordersin* raportteja määritellessäni sananvapauden tilaa Venäjällä ja kuvaillessani sitä toimintaympäristöä, jossa tutkimukseni kohteena oleva Novaja Gazeta toimii. Jos tarkastellaan näitä indeksejä suhteessa aiemmin mainittuihin joukkoviestinnän perinteisiin, indeksien tavoitteena näyttää olevan sosiaalisen vastuun perinne. Indeksit arvostavat kansalaisten mahdollisimman laajaa mahdollisuutta vaikuttaa ja medioiden

moniäänisyydelle annetaan paljon painoarvoa. Myös joukkoviestinnän riippumattomuus valtiosta katsotaan hyväksi asiaksi, mutta toisaalta valtion säättely hyväksytään tilanteissa, joissa se takaa mahdollisimman objektiivisen, moniäänisen ja vapaan tiedonvälityksen. Indeksien kärkeen ovat toistuvasti sijoittuneet Suomen ja Norjan kaltaiset Pohjoismaat, joissa sosiaalisen vastuun perinne on perinteisesti ollut vahva.

3. Sananvapaus Venäjällä

Kun puhutaan sananvapaudesta Venäjällä, on ensinnäkin ymmärrettävä maan valtava koko ja moninaisuus. On täysin mahdotonta sanoa, että sananvapaus joko yksiselitteisesti toteutuu tai ei toteudu Venäjällä. Vaikka jossakin päin Venäjää sananvapaus olisi hyvinkin rajoitettua, löytyy maasta lähes varmasti myös sellaisia alueita, joilla ihmiset voivat vapaasti ilmaista ajatuksensa ja mielipiteensä ja mediat voivat toimia vapaasti.

Päälähteenäni Venäjän sananvapaudesta on Daphne Skillenin vuonna 2017 julkaisemaa teos *Freedom of Speech in Russia: Politics and Media from Gorbachev to Putin*. Teoksessa Skillen käsittelee Venäjän sananvapauden historiaa viimeisen sadan vuoden ajalta, aina vuoden 1917 vallankumouksesta nykypäivään asti. Pääpaino on kuitenkin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisissä vuosissa, joka on myös tutkielmani kannalta olennaisin ajanjakso. Teos muodostaa hyvän kokonaiskuvan Venäjän sananvapauden ja median historiasta ja nykyhetkestä. Siksi se valikoitui tutkielman päälähteeksi. Skillenin teoksen lisäksi luvussa on käytetty myös muita lähteitä.

Teoriassa Venäjällä sana on vapaa. Oikeus sananvapauteen on kirjattu Venäjän perustuslakiin vuonna 1993. Venäjä myös liittyi vuonna 1996 Euroopan neuvostoon ja allekirjoitti samalla Euroopan ihmisoikeussopimuksen, johon on myös kirjattu oikeus sananvapauteen. Teoriassa sananvapaus on siis olemassa ja paperilla myös lehdistönvapaus ja sitä säätelevät lait ovat samalla tasolla kuin muissakin länsimaissa (Skillen, 2017).

Käytännössä Venäjältä kantautuu kuitenkin jatkuvasti uutisia, jotka puhuvat karua kieltään sananvapauden todellisesta tilasta, vaikka perustuslaki turvaakin lehdistönvapauden. Laki ei

kuitenkaan kerro kaikkea, eikä Venäjä ole ainoa valtio, joka laissa takaa kansalaisilleen sananvapauden, mutta jossa sananvapaus ei käytännössä toteudu. Autoritaarisille valtioille on tyypillistä, että lainsäädäntö näyttää ulospäin hyvältä ja järkevältä, vaikka todellisuudessa laki antaa mahdollisuudet esimerkiksi toisinajattelijoiden ja opposition rankaisemiselle (Luostarinen, 2017).

Venäjälläkin lainsäädäntöä on muokattu rankalla kädellä Ukrainan sodan ja Krimin valtauksista alkaen. Noin vuonna 2014 vapaan median ja venäjänkielisen internetin eli Runetin toimintaa alettiin rajoittaa. Palaan lainsäädäntöön tarkemmin myöhemmin tutkielmassani, mutta sitä ennen tarkastelen yleistä ilmapiiriä Venäjällä, sillä pelkkä laki ei riitä turvaamaan tai tuhoamaan sananvapautta, vaan poliittinen ja yleinen ilmapiiri vaikuttaa tähän mahdollisesti jopa lainsäädäntöä enemmän. Myös esimerkiksi Reporters Without Bordersin ja Freedom Housen sananvapauteen ja ihmisoikeuksiin pureutuvat raportit kertovat, ettei sananvapauden tilanne Venäjällä ole sellainen, mitä demokraattiselta yhteiskunnalta voisi vaatia.

3.1. Venäläisten asenteet sananvapautta kohtaan

Kaikkialla maailmassa sananvapautta ja ennen kaikkea vapautta ei nähdä yhtä positiivisena ilmiönä kuin länsimaissa. Luostarisen (2017) mukaan esimerkiksi Kiinassa vapaus on sana, jossa on egoismin ja anarkian kaiku. Puhe vapaudesta nostaa tavallistenkin kiinalaisten mielissä esiin välittömän huolen vapaudelle asetettavista välttämättömistä rajoista (emt., 44). Kiinassa sananvapaus myös nähdään niin sanottuna hyvinvointioikeutena, toissijaisena oikeutena, jota tärkeämpää on turvata muut ihmisoikeudet (emt., 68).

Kiina ja Venäjä eivät ole suoraan verrattavissa toisiinsa, mutta mitä tulee sananvapauteen, on kiinalaisten ja venäläisten ajattelutavassa yhteisiä piirteitä. Kun venäläisiltä on kysytty ihmisoikeuksista, he ovat korostaneet sosioekonomisia oikeuksia, kuten koulutusta ja terveydenhoitoa. Sananvapaus ja pääsy tiedon äärelle jäävät tärkeysjärjestyksessä kauaksi edellä mainituista (Skillen 2017,23). Tämä on tietenkin ymmärrettävää, sillä ihminen pitää usein tärkeimpinä niitä oikeuksia, joilla on suora vaikutus sen hetkiseen elämänlaatuun. Sananvapaus ei välttämättä kosketa useimpia ihmisiä yhtä henkilökohtaisella tavalla kuin vaikkapa oikeus saada hoitoa sairauteen.

Suhtautuminen vapauteen on Venäjällä ylipäänsä ristiriitaista. Skillen (2017,17-19) pyrkii selittämään tätä eroa esittelemällä kaksi venäjänkielistä sanaa, jotka molemmat tarkoittavat vapautta. *Svoboda* tarkoittaa vapautta lain suomissa puitteissa. Tätä termiä käytetään, kun vapaudutaan esimerkiksi vankilasta tai orjuudesta. *Volya* puolestaan tarkoittaa vapautta muista välittämättä, tahdonvapautta ja anarkiaa. Yhteiskunnallinen vapaus ja sananvapaus liitetään usein *volyan* käsitteeseen. Tämän vuoksi sananvapaus saattaa aiheuttaa tavallisessakin venäläisessä negatiivisia mielleyhtymiä. Venäjällä moni uskookin, että ihmiset tarvitsevat kontrollointia suojelemaan heitä anarkialta (Skillen, 2017). Usein jopa ajatellaan, että ihmisen luonne on kahtiajakautunut: on olemassa niin kutsuttu korkeampi minä ja sen lisäksi impulsiivinen minä, joka esimerkiksi sivistävien dokumenttien sijaan lukee juorulehtiä ja katsoo reality-ohjelmia televisiosta. Liiallisen vapauden, *volyan*, on uskottu johtavan impulsiivisen minän ylivaltaan. Ihminen siis tarvitsee ohjausta ja kontrollointia kasvaakseen paremmaksi itsekseen. Venäläisten ideaalimallissa valtio suojeleekin ihmistä ja ottaa vastuuta kansalaisten elämästä. Skillen jopa hieman kärjistäen toteaa, ettei venäläisille mieluinen vapaus, *svoboda*, olekaan vapautta valtion kontrollista, vaan vapautta turhasta päätöksenteosta (2017, 18).

Tätä melko rohkeaa päätelmää tukee venäläisten suhtautuminen sensuuriin. Neuvostoliiton aikana lehdistöä kahlitsi ankara sensuuri ja myös kansalaisia kontrolloitiin tehokkaasti. Valtion kritisoiminen oli kiellettyä ja se johti ankariin rangaistuksiin. Tässä valossa onkin ehkä hieman yllättävää, että tuoreiden tutkimusten mukaan sensuuri ei luokaan venäläisille ainoastaan negatiivisia mielleyhtymiä. Moni näkee sensuurin toisinaan jopa hyväksyttävänä, ja monet venäläiset ovat myös sitä mieltä, että aikuisille ja lapsille sopivassa sisällössä ei ole eroja. Aikuisille ei siis tulisi olla tarjolla sen enempää esimerkiksi väkivaltaviihdettä kuin lapsillekaan (Skillen, 2017, 18-20).

Toinen tulkinta sananvapaudesta on se, että sananvapaus on länsimaisten keksimä turhake, josta pääsevät todellisuudessa lännessäkin nauttimaan vain rikkaimmat. Tavalliset länsimaalaiset ihmiset sen sijaan kuvittelevat nauttivansa sananvapaudesta, mutta ovat todellisuudessa mainonnan ja liikeyritysten kontrollissa, eivätkä siis todellisuudessa sen vapaampia kuin venäläisetkään (Skillen, 2017). Venäjällä nähdään siis länsimaiden kärsivän liberaalin joukkoviestintäperinteen nurjista puolista, jotka altistavat median markkinavoimien vaikutuksille.

Kaikki venäläiset eivät myöskään koe tarvitsevänsä sananvapautta elämäänsä. Monet suhtautuvat siihen varauksella ja etenkin länsimaiden yrityksiin tuoda sananvapautta Venäjälle saatetaan suhtautua jopa vihamielisesti. Skillen toteaa, että ajatus sanavapauden ylivoimaisuudesta ei ole löytänyt vastakaikua Venäjältä. Venäjällä lehdistö ja media on perinteisesti nähty ja nähdään edelleen joko valtion tai opposition työkaluna, ei niinkään objektiivisen tiedon välittäjänä (2017, 14). Venäjällä median rooli nähdään siis joukkoviestintäperinteistä joko korporatiivisena vallan ylläpitäjänä tai kansalaisvaikuttamisen keinona. Ei siis esimerkiksi vallan vahtikoirana.

On vaikea sanoa, johtuuko kielteisyys sananvapautta kohtaan siitä, että sananvapaudesta ei juuri ole kokemuksia. Jopa Neuvostoliiton romahdettua monet venäläiset demokratian kannattajat suhtautuivat pelonsekaisin tuntein lehdistönvapauteen. Jos oppositiolle antaa oikeuden päästä ääneen ja kansalaisille mahdollisuuden äänestää rehellisissä vaaleissa, oli aina myös riski, että kommunistit palaisivat takaisin valtaan (Skillen, 2017, 12). Tästä päästäänkin Skillenin mukaan siihen, että sananvapautta on Venäjällä kannatettu lähinnä silloin, kun se koskee yksilöä itseään. Moniäänisyys ja suvaitsevaisuus ovat kuitenkin lähes aina puuttuneet venäläisestä journalismista. Tämä pätee myös Jeltsinin aikakauteen, jota on kuitenkin pidetty yhtenä Venäjän vapaimmista jaksoista sananvapauden kannalta katsottuna.

Sananvapaus on tärkeä demokratian toimivuuden edellytys. Siksi sananvapauden puuttuminen ei ole asia, joka voitaisiin ohittaa vain toteamalla, että venäläiset eivät itse näytä sitä kaipaavan. Toisaalta venäläisten asenteet sananvapautta kohtaan on hyvä tiedostaa ja siksi ei olekaan täysin ongelmaton tuomita Venäjän sananvapauden tilaa vertaamalla sitä esimerkiksi Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa vallitsevaan sananvapauteen.

3.2. Sanan- ja lehdistönvapauden historia Venäjällä

Venäjän historiasta ei ole löydettävissä pitkiä ajanjaksoja, jolloin sana olisi ollut vapaa ja venäläiset olisivat saaneet vapaasti ilmaista joukkoviestimissä omia ajatuksiaan. Tarkalleen ottaen viimeisen 300 vuoden aikana tällaisia sananvapauden jaksoja on ollut kaksi (Skillen, 2017). Ensimmäinen näistä sijoittuu Venäjän vallankumouksen jälkeisten muutaman vuorokauden ajalle vuonna 1917. Toinen, hieman pidempi jakso taas sijoittuu 90-luvulle, presidentti Boris Jeltsinin vuosiin.

Neuvostoliitto ei ollut sananvapauden malliesimerkki vaan oikeastaan kaikkea muuta. Voimakas ennakkosensuuri ja Neuvostoliiton sisäinen poliisi KGB vahtivat, ettei suurta kritiikkiä valtiota kohtaan päästäisi esittämään. Ensimmäinen askel kohti sananvapautta otettiin vuonna 1986, jolloin Neuvostoliiton silloinen valtionpäämies Mihail Gorbatsov aloitti kommunistisen puolueen uudistuskampanjan, jonka yksi osa oli niin kutsuttu *glasnost* (avoimuus). Kun aiemmin kaikenlainen valtion kritisointi oli ehdottomasti kielletty ja myös media oli valtion täydessä kontrollissa, antoi glasnost medialle vapauden nostaa esiin myös kommunismin epäkohtia. Gorbatsovin tarkoitus ei ollut Neuvostoliiton hajottaminen tai edes täysi sananvapaus, vaan tarkoituksena oli valistaa kansalaisia meneillään olevista uudistuksista, eli niin kutsutusta perestroikasta. Gorbatsov uskoi, että saatuaan rehellistä tietoa, kansalaiset ryhtyisivät yhdessä korjaamaan kommunismia entistä parempaan suuntaan. Gorbatsov kuitenkin yliarvioi kykynsä kontrolloida mediaa ja samalla aliarvioi kansan tyytymättömyyden kommunistiseen systeemiin (Skillen, 2017, 39).

Toimittajana perestroikan ja glasnostin aikana työskennellyt Nadezha Azhgikhina (2007) muistuttaa kuitenkin, ettei uutisointi perestroikan aikana ollut välttämättä sen totuudenmukaisempaa kuin aiemminkaan Neuvostoliiton aikana. Monesti uutisointi perustui esimerkiksi toimittajien utopistisiin ajatuksiin lännestä ja kapitalismista. Kyseessä oli vain toisenlainen propaganda, joka aiheutti ihmisille epärealistisia odotuksia siitä, miten yhteiskunta ilman kommunismia kukoistaisi ja kaikille riittäisi vaurautta. Lyhyesti todettuna glasnost johti siis kommunistisen systeemin kritisointiin ja siten lopulta kansalaisten kapinointiin kommunismia vastaan. Tyytymättömyyden purkautuminen johti Neuvostoliiton hajoamiseen vuonna 1991.

Neuvostoliiton romahdus oli hankalaa aikaa Venäjällä, joten sananvapauteen ei juurikaan ehditty pureutua, eikä se ollut monenkaan mielessä ongelmista suurimpana. Aluksi monet uskoivat, että uusi talousjärjestelmä syntyisi muutamassa kuukaudessa ja sen jälkeen elämä muuttuisi toisenlaiseksi (Skillen, 2017). Todellisuudessa koko 90-luku oli Venäjällä enemmän tai vähemmän sekasortoista aikaa, kun ihmiset ja yritykset hakivat paikkaansa muuttuneessa maailmassa.

Siinä, missä vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen venäläiset olivat inspiroituneina lähteneet toteuttamaan uutta kommunistista ideologiaansa, vuoden 1991 vallankumouksen jälkeen tilanne oli toinen. Neuvostoliiton hajottua Venäjä jäi tyhjän päälle. Ei ollut uutta projektia tai ideologiaa toteutettavaksi. Visio tulevaisuudesta oli hämärtynyt. Tämä sai venäläiset etsimään vastausta

menneisyydestä. Neuvostoliiton hajottua etenkin nuoremman sukupolven venäläiset kokivat, että maa oli herännyt kommunismin jälkeen painajaisesta, ja nyt jatkettaisiin siitä, mihin vuonna 1917 oli jääty (Ostrovsky, 2015). Myös medialle tilanne oli haastava. Nyt tarjolla oli vapautta, mutta samalla medioiden tuli ottaa itse vastuu omasta pärjäämisestään vapailla markkinoilla. Lopulta rahoitusta joukkoviestimille tarjosivat äkkirikastuneet oligarkit, jotka ostivat suuria osuuksia mediayhtiöistä. Oligarkit ovat äärettömän rikkaita venäläisiä liikemiehiä, joilla on myös poliittista vaikutusvaltaa. He ovat keränneet omaisuutensa Neuvostoliiton romahdettua ja valtion yksityistäessä omistuksiaan. (Ericson, 2011, 9-10).

Azhgikhina (2007) toteaa, että sananvapauden aikana 90-luvulla media-ala suorastaan räjähti käsiin. Uusia medioita perustettiin Neuvostoliiton romahdettua jopa päivittäin. Näistä vain muutamat pärjäsivät. Jokaiselle mielipiteelle tarjoiltiin oma media, ulkomaalaisia formaatteja kopioitiin, pornolehdet saapuivat kaappoihin ja tabloid-journalismi yleistyi. Tuloksena tästä oli se, että 2000-luvulle tultaessa kansalaisten luotto journalismiin oli alempana kuin koskaan ennen. Vain 70 prosenttia ihmisistä kertoi luottavansa moskovalaisten toimittajien uutisointiin, mikä oli Azhgikhinan mukaan historiallisen alhainen lukema (2007, s. 1253).

Vaikka monet nykypäivän Venäjän suurista sanomalehdistä ovat peräisin Neuvostoajalta, syntyi kapitalismin avulla myös uusia merkittäviä sanomalehtiä Venäjälle. Yksi näistä oli *Kommersant*, joka tunnettiin etenkin modernien venäläisten kapitalistien sanomalehtenä. *Kommersant* poikkesi monista muista sanomalehdistä, sillä se ei kohdistanut uutisiaan ja artikkeleitaan kommunistisen ajan eliitille, eli puoluejohtajille tai niin kutsutulle intelligentsialle. Sen sijaan lehti halusi tavoittaa uudet, modernit venäläiset, jotka halusivat ennen kaikkea tienata rahaa ja tarttua taloudellisen tilanteen mahdollistamiin tilaisuuksiin. Lehden kielenkäyttö poikkesi aiemmasta ja lehti myös kehitti oman tapansa käyttää talousuutisista tuttua kieltä ikään kuin sillä olisi Venäjällä pitkäkin historia (Ostrovsky, 2015, 134). *Kommersant* on nykyäänkin yksi suosituimmista sanomalehdistä Venäjällä, eikä se vielääkään ole yhtä selkeästi valtion asialla kuin monet muut perinteiset sanomalehdet.

Skillenin (2017) mukaan Neuvostoliiton romahdettua monilla oli sellainen käsitys, että vapaa sana seuraa luonnollisesti kommunismin romahdusta. Näin ei kuitenkaan käynyt. Oligarkkien omistuksessa mediat päätyivät kukin puolustamaan omistajiensa kantoja. Tässä oli – sekä Neuvostoliittoon että nykyiseen tilanteeseen verrattuna – se hyvä puoli, että erilaisia näkökulmia ja

mielipiteitä löytyi mediasta useita. Eri medioita seuraamalla oli siis mahdollista muodostaa jonkinlainen kokonaiskuva tapahtumista ja uutisista.

Korruptio jylläsi Venäjän mediassa oikeastaan koko 90-luvun. Ei ollut lainkaan tavatonta, että haastatteluista otettiin rahaa. Skillen arveleekin, että toimittajien virallinen palkka oli ainoastaan noin 10 prosenttia heidän todellisista tuloistaan. Loput 90 prosenttia palkasta ansaittiin korruption kautta niin kutsuttuna harmaana rahana (emt., 58). Korruption keskellä demokratian ja sananvapauden edistäminen jäivät rahanteon jalkoihin (emt., 60).

Rahan korostaminen ja tietynlainen moraalittomuus eivät kuitenkaan koskeneet ainoastaan toimittajia. 1990-luvun alkuvuosikymmeniä Venäjällä leimasikin ennen kaikkea opportunisti, yrittäjämäisyys ja tarve tehdä rahaa lähes keinolla millä hyvänsä. Neuvostoliiton romahdettua maa ajautui moraaliseen tyhjiöön ja samalla menestyksen mittarit muuttuivat (Ostrovsky, 2015). Siinä missä Neuvostoliiton aikana menestyneen ihmisen ideaali oli rehellistä työtä tekevä kunniallinen neuvostokansalainen, vuoden 1991 jälkeen menestystä mitattiin rahalla. Länsimaisesta näkövinkkelistä katsottuna on myös hyvä huomata, että venäläisellä kapitalismilla 90-luvun alussa ei ollut paljonkaan tekemistä rehellisen, vapaan kilpailun ja työnteon kanssa. Venäläinen kapitalismi perustui tavallaan edelleen marxilais-leninistiselle ajatukselle siitä, että yksityisomistus oli rosvousta (emt., 134). Alkuaikojen kapitalistit Venäjällä toteuttivat tätä määritelmää itse.

Länsimaissa ilahduttiin Neuvostoliiton hajoamisesta ja myös sananvapautta yritettiin ”viedä” Venäjälle esimerkiksi edistämällä länsitoimittajien ja venäläistoimittajien yhteistyötä. Ongelma oli kuitenkin Skillenin (2017) mukaan se, että länsimaiseen journalismiin suhtauduttiin Venäjällä kilpailijana, eivätkä venäläistoimittajat halunneet tehdä ulkomaalaisten toimittajien kanssa yhteistyötä, saati sitten saada heiltä opetusta sananvapaudesta.

Toki 90-luvulla journalismissa tapahtui myös paljon hyvää ja sitä pidetäänkin toisena sananvapauden jaksena Venäjän historiassa. Esimerkiksi presidentti Boris Jeltsiniä sai vapaasti kritisoida mediassa ilman toimittajan tai median kannalta haitallisia seurauksia. Vahvaa pohjaa sananvapauden puolustamiseksi ei kuitenkaan päässyt syntymään, sillä mediatalot olivat Jeltsinin aikakaudella keskittyneet lähinnä kilpailemaan toisiaan vastaan ja edistämään omistajiensa taloudellisia ja poliittisia agendoja. Vaikka 90-luvulla Venäjän media oli vapaa ja moniääninen, ei sitä parhaalla tahdollakaan voinut sanoa objektiiviseksi tai itsenäiseksi.

2000-luvulta lähtien sananvapaus on jälleen ottanut takapakkia Venäjällä. Tästä kehityksestä onkin kiittäminen pääosin presidentti Vladimir Putinia. Putin käytti ensimmäisen kautensa tuhoamalla ne sananvapauden rippeet, jotka oli 90-luvulla rakennettu. Ensi töikseen hän otti haltuunsa kaikki televisiokanavat. Hän painosti oligarkki Vladimir Gusinskyn ulos yksityisen televisiokanava ORT:n johdosta ja otti valtion haltuun oligarkki Boris Berezovskyn omistaman, niin ikään yksityisen NTV:n. Näin Putin sai valtion haltuun kaikki tärkeimmät joukkoviestintäkanavat. Toimittajia painostettiin levittämään valtion kannalta myönteistä agenda muun muassa uhkailulla ja perättömillä rikossyytteillä. Lisäksi Putin tuhosi hänelle uskottomien oligarkkien liiketoiminnan, mutta palkitsi hänen hankkeitaan tukevat oligarkit avokätisesti (Shekhovtsov, 2018).

Putin on perustellut sananvapauden kaventumista muun muassa Venäjän valtion suojelemisella ulkomaalaisilta vaikutusyrityksiltä (Skillen, 2017). Skillen epäileekin Putinin pyrkimysten olleen alusta asti autoritaarisia. Näihin pyrkimyksiin kuuluu muun muassa irrottautuminen lännestä ja demokraattisten oikeuksien ”takaisinvento” venäläisiin perinteisiin tukeutumalla (Skillen, 2017, 49).

Presidentti Dmitri Medvedevin aika oli pieni valopilkku Venäjän sananvapaudelle, sillä itsekkin Livejournal-blogia pitänyt presidentti näytti kunnioittavan median vapautta enemmän kuin Putin omilla valtakausillaan (Skillen, 2017). Valitettavasti Medvedevin kausi ei kuitenkaan kokonaisuudessaan muuttanut sananvapauden tilannetta Venäjällä. Putinin noustua takaisin valtaan, median ongelmat jatkuivat. Viimeisimmillä valtakausillaan Putin on kiristänyt esimerkiksi internetin sääntelyä ja Venäjän valtion suhde internetiin onkin kuluneiden viiden vuoden aikana muuttunut lähes sotilaalliseksi kampanjaksi venäjänkielisen internetin vapautta vastaan. (Gainutdinov & Chikov, 2017, 19). Keväällä 2019 esimerkiksi *Helsingin Sanomat* (9.5.2019) on julkaissut uutisia Venäjän suunnitelmista erottaa Runet muusta internetistä vuoteen 2024 mennessä.

3.3 Omistajuuden keskittyminen, yksiäänisyys ja valheet sananvapauden riesana

Tällä hetkellä Venäjällä media on lähes täysin valtion kontrollin alaisena. Suurin osa venäläisten seuraamasta mediasta on jollakin tavalla kytköksissä Venäjän valtioon. Näin ei ole suinkaan ollut aina, vaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kaikki lehdet, televisio- ja radiokanavat siirtyivät yksityisten omistajien, useimmiten oligarkkien haltuun.

Yksi esimerkki keskitetystä omistuksesta on yksityinen NRT-televisiokanava. Vuonna 1993 perustettu NTV-televisiokanava oli 90-luvulla oligarkki Vladimir Gusinskyn hallussa. Kanavalla työskenteli aikansa parhaita journalisteja ja uutisankkureita, minkä lisäksi NTV oli tunnettu kriittisestä journalismistaan. Kriittinen näkökulma ilmeisesti toimi, sillä kanava nousi yhdeksi katsotuimmista kanavista Venäjällä. Vuoden 1999 ja 2000 vaalien alla NTV kuitenkin ylitti rajan, joka sai Kremlin johdon toimimaan. Kanavalla muun muassa kritisoitiin Venäjän toimia Tsetsenian sodassa. Lisäksi kanava esitti kritiikkiä Vladimir Putinia kohtaan. Tämän kritiikin seurauksena viranomaiset tekivät ratsian television toimitukseen ja tekaistuin veropetossyyttein saivat lopulta Gusinskyn luopumaan omistuksestaan. Gusinskyn tilalle NTV:n omistajaksi nousi venäläinen Gazprom-kaasuyhtiö. Samalla loppui myös kritiikki Kremlia ja Venäjän toimia kohtaan. Myös toimituksen johto laitettiin uusiksi ja moni kriittinen journalisti joutui jättämään työnsä tai vaihtoehtoisesti lähti vapaaehtoisesti.

Median keskittymisen lisäksi myös suoranainen valehtelu on yksi Venäjän median ongelmista. Skillenin (2017) mukaan valehtelu Venäjän mediassa on ollut poikkeuksellisen systemaattista muihin maihin verrattuna. Valehtelulla mediassa on Venäjällä myös pitkät perinteet. Kuitenkin niin kauan kuin mediasta löytyi pluralismia ja useita eri mielipiteitä, räikeimmät valheet tulivat myös muiden medioiden kyseenalaistamiksi. Kun valtiojohtoiselle medialle ei nyt löydy juurikaan vaihtoehtoja, valheet eivät tule välttämättä kyseenalaistetuiksi julkisuudessa.

Toimittajat tekevät aina valintoja omien intressiensä mukaan, vaikka eivät sitä itse tiedostaisikaan. Journalismi ei koskaan ole täysin vapaata toimittajan mielipiteistä, mutta demokraattisissa yhteiskunnissa julkisuuteen päästetään aina useita erilaisia näkökulmia, ei siis vain yhden ideologian mukaisia mielipiteitä (Skillen, 2017). Tämän vuoksi sananvapauslaissa pyritäänkin turvaamaan esimerkiksi mediamonopoliin synty. Muuten jo aiemmin esittämäni ajatus klassisen sananvapauden periaatteista ei toteudu.

Vaikka Venäjän valtio kontrolloikin lähes kaikkia venäläisiä medioita, ei se ole ainakaan vielä rajoittanut kansalaistensa pääsyä ulkomaalaisille uutissivustoille. Tältä osin maa siis toimii edelleen Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisesti, sillä sopimuksen yhtenä perusperiaatteena on tiedon vapaa liikkuvuus myös rajojen yli. Esimerkiksi BBC ja CNN ovat vapaasti myös venäläisten

nettisurffailijoiden tavoitettavissa. Toisaalta esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* 9.5.2019 uutisoitiin keväällä 2019 Venäjän aikeista eristää Runet muusta internetistä. Tällöin myös pääsy ulkomaalaisille uutissivustoille estyisi. Käytännössä monen venäläisen kielitaito on kuitenkin niin huono, että he eivät itsenäisesti selviä esimerkiksi uutistekstin lukemisesta englanniksi (Fredheim, 2015). Siksi suuri osa kansasta onkin valmiiden käännösten varassa.

Venäjällä on käytössä erillisiä käännösportaaleja, kuten InoSMI, jotka kääntävät kansainvälisten uutissivustojen tekstejä venäjäksi. Ongelmana näissä on kuitenkin se, että käännösportaalit ovat samalla tavalla valtion kontrollissa kuin venäläinen media. Esimerkiksi InoSMI kääntää tekstejä jopa virheellisesti omaa tarkoitustaan ja Venäjän valtion agenda hyödyttäväksi. Ristiriitaiset ja Venäjän kannalta kielteiset tekstit eivät ikinä päädy käännetyiksi (Fredheim, 2015, 49). Ongelmallista onkin, että myös nämä käännösportaalit ylläpitävät median yksinäisyyttä Venäjällä. Ne luovat samanlaisen kuplan kuin sosiaalinen media. Tämän kuplan sisällä vallitsee tietynlainen, valtion kontrolloima kuva maailmasta (Fredheim, 2015, 46).

Television omistajuudella on sananvapauden kannalta suuri merkitys, sillä venäläiset ovat televisiokansaa. Televisio on ehdottomasti suosituin mediakanava tavallisten kansalaisten keskuudessa ja esimerkiksi maan suosituimmalla TV-kanavalla Pervyi Kanalilla on kuukausittain jopa 50 miljoonaa katsojaa (Lehtisaari, 2015, 110). Kaikki valtakunnallisesti keskeiset televisiokanavat ovat valtion poliittisessa ohjauksessa olevaa pääomaa, eli valtio omistaa ne joko suoraan tai vaihtoehtoisesti ne ovat valtiollismielisten yhtiöiden omistuksessa (emt., 110).

Venäjällä on toki myös monipuolinen sanomalehtikenttä, joskin suosituimpienkin lehtien levikit ovat romahtaneet neuvostoajoista. Esimerkiksi *Komsomolskaja Pravdan* levikki on tippunut vuodesta 1991. Juuri ennen Neuvostoliiton romahdusta lehden painosmäärä oli 24 miljoonaa kappaletta. Vuonna 2016 levikki oli vain 550 000 ja tälläkin määrällä lehti kuuluu nykyvenäjän luetuimpiin sanomalehtiin (emt., 111).

Muita merkittäviä sanomalehtiä Venäjällä ovat hallituksen julkaisema *Rossijskaja Gazeta* ja *Izvestija*. Laatulentina puolestaan pidetään talouslehdestä hiljalleen yleislehdeksi muuttunutta *Kommersantia* sekä talouspäivälehti *Vedomostia* (emt., 112).

Sanomalehdillä on juttujensa suhteen enemmän liikkumatilaa kuin televisiolla, sillä niiden levikit ovat pienemmät. Silti myös niiden sananvapautta rajoitetaan rankasti ja Kreml ohjaakin myös niitä mielellään oikealle tielle. Lisäksi monet sanomalehdet ovat valtionyhtiöiden, kuten Gazpromin omistuksessa, eivätkä siksi käytännössä pysty uutisoimaan valtion kannalta negatiivisia asioita (Slavtcheva-Petkova, 2017).

Valtalehdistä löytyy nykyään lähinnä juttuja, joiden tavoitteena on valtionjohdon aseman vahvistaminen, kuten korporatiiviseen joukkoviestintäperinteeseen kuuluu, mutta olisi valheellista väittää, että kaikki valtionlehdessä julkaistavat jutut olisivat pelkkää valtion propagandaa. Myös suurista sanomalehdistä löytyy toisinaan kriittisiä juttuja esimerkiksi korruptiosta, joskin ne liittyvät yleensä pienempiin toimijoihin, eivät niinkään valtion korkeimmilla tasoilla tapahtuvaan korruptioon (Pietiläinen, 2016, 121).

Vladimir Gel'man (2014) kuvailee Venäjää vaaliautoritariseksi valtioksi, jossa vallitsee puolisananvapaus. Vaaliautoritaarisuudella Gelman tarkoittaa sitä, kuinka Venäjä haluaa ylläpitää illuusiota demokraattisuudesta. Venäjällä järjestetään vaalit, joissa kansalaiset pääsevät äänestämään, vaikka todellisuudessa valtio varmistaa monin toimin, että valta säilyy vaaleista huolimatta vallitsevalla eliitillä. Näitä toimia ovat esimerkiksi räikeät vaalivilpit, mutta myös median kontrollointi niin, että vain valtiolle jo valmiiksi mieluisat ehdokkaat pääsevät positiivisessa valossa mieleen.

Puolisananvapauden käsitteellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että suosituimmat joukkoviestimet pidetään tiukasti valtion kontrollissa. Samaan aikaan kuitenkin joidenkin kriittisten medioiden sallitaan jatkaa toimintaansa (Lonkila et al., 2017). Esimerkki tällaisesta mediasta on tutkielmassa tarkastelun kohteena oleva *Novaja Gazeta*, joka on monista vaikeuksistaan huolimatta yhä pystynyt jatkamaan toimintaansa Venäjällä.

Poliittisia aiheita käsittelevissä jutuissa saatetaan tuoda esiin monenlaisia mielipiteitä, mutta mielipiteet edustavat usein valtavirtaa, parlamentissa olevia puolueita, valtion viranomaisia tai virallista linjaa tukevia asiantuntijalähteitä. Sen sijaan oppositiojohtajat, kuten Aleksei Navalnyi tai kommunistisen puolueen johtaja Gennadi Zjuganov eivät pääse kovin usein esille (Pietiläinen, 2016).

Kansainvälisiä kiistanalaisia asioita käsiteltäessä valtamedia on yleensä poikkeuksetta valtionjohdon puolella ja esittää asiat niin, että ne vahvistavat valtapuolue Yhtenäisen Venäjän asemaa. On myös huomionarvoista todeta, että Venäjän ulkopuolista maailmaa kuvatessaan venäläiset sanomalehdet tarkastelevat tapahtumia lähinnä oman maansa ja sen ulkopoliittikan painotusten näkökulmasta. Myös venäjämönteiset ulkomaalaiset kommentaattorit saavat runsaasti tilaa esimerkiksi valtiollisessa Rossijskaja gazeta -sanomalehdessä. Kansainväliset asiat, jotka eivät liity Venäjään, eivät pääse esille. (Pietiläinen, 2016, 123-125).

Jos verrataan suomalaista ja venäläistä lehdistöä, suurin ja helposti nähtävin ero on se, että lehti kuvaa yleensä vain yhden puolen esimerkiksi poliittisessa kiistassa. Kokonaiskuvan muodostaakseen lukijan tulisi siis lukea sama uutinen useista eri lähteistä. Uutisissa toimittajat jättävät myös paljon lukijan oman tulkinnan varaan. Esimerkiksi poliitikkojen lausunnot saattava löytyä lehdestä sellaisenaan, ilman tulkintoja (Pietiläinen, 2016, s. 127).

Tällä hetkellä ainoastaan yksittäiset media-alustat jatkavat objektiivista uutisointiaan samalla, kun valtio jatkuvasti kiristää otettaan mediasta (Slavtcheva-Petkova, 2017). Venäjältä löytyy kuitenkin myös itsenäisiä medioita, kuten tässä tutkimuksen kohteena oleva Novaja Gazeta, joka on saanut ainakin ulkomaalaisten keskuudessa myös lisänimen ”The deadliest newspaper”.

3.4. Nykyinen lainsäädäntö

Mediaa ja sananvapautta pyritään Venäjällä rajoittamaan myös lainsäädännössä. Etenkin vuosina 2011-2014 Venäjällä on laadittu useita lakeja, joiden avulla pyritään kontrolloimaan etenkin sähköistä mediaa, internetiä ja esimerkiksi blogeja. Vuoden 2014 jälkeen on lisäksi pyritty täsmentämään lakeja sellaiseen muotoon, että niistä olisi mahdollisimman paljon hyötyä Venäjän valtion johdolle.

Vuonna 1993 Venäjän perustuslakiin kirjattiin oikeus sananvapauteen. Pirstaleinen ja oligarkkien hallitsema media ei kuitenkaan saanut sananvapautta vakiinnutettua tätä yksittäistä lakipykälää pidemmälle. Jonkinlaisia yrityksiä oli esimerkiksi median itsesääntelyelimen perustamiseksi, mutta ongelmaksi osoittautui median ja journalistien kilpailuhenkisyys Venäjällä. Yhteistyö toimittajien

välillä ei koskaan lähtenyt kunnolla käyntiin, ja Vladimir Putinin astuttua valtaan vuonna 2000 hän lakkautti lähes ensitöikseen sen itsesääntelyelimen, jonka mediat olivat saaneet siihen mennessä aikaiseksi. Tämän jälkeen osa medioista on pyrkinyt luomaan yhteisen eettisen koodiston, mutta valtiollinen media ei ole sitoutunut tähän, minkä vuoksi koodiston todellinen vaikutusvalta on jäänyt pieneksi (Skillen, 2017).

Uusinta sananvapauteen liittyvää lainsäädäntöä voisi kuvailla epäselväksi. Lehdistön- ja sananvapautta kuvaavat lait on muotoiltu niin, että käytännössä viranomaiset voivat määritellä lähes kenet tahansa rikolliseksi lain puitteissa. Tämä mahdollistaa tehokkaasti toisinajattelijoiden vangitsemisen ja liian vapaan median hiljentämisen. Yksi esimerkki epäselvästä lainsäädännöstä on laki ekstremismistä, eli ääriajattelua, vastaan, jonka Putin hyväksyi jo vuonna 2002. Lakiin on tehty joitakin korjauksia vuonna 2006. Alun perin lain tarkoituksena oli esimerkiksi terrorismin kitkeminen ja siihen yllyttämisen kieltäminen. Lakia on kuitenkin kuvailtu harvinaisen epämääräiseksi (Skillen, 2017) ja kiellettyä on esimerkiksi yhteiskunnallisen epäsovun lietsominen, mikä mahdollistaa lähes kaikkien oppositioon kuuluvien rankaisemisen (Lonkila et al, 2017). Vuonna 2006 tehdyssä lisäyksessä todetaan, että myös julkiseen käyttöön tarkoitetun median tai sisällön tuottaja voi joutua oikeudelliseen vastuuseen, jos sisältöä käytetään ekstremistisiin tarkoituksiin. Näin esimerkiksi venäläisessä sosiaalisen median portaalissa *Vkontakte* julkaistu mielenosoituksiin kannustava kirjoitus saattaa aiheuttaa sen, että Vkontakten omistajat joutuvat asiasta vastuuseen. Tämä puolestaan lisää ennakkosensuuria tai ainakin sen riskiä, kun medioiden ja nettisivujen omistajat haluavat varmistua siitä, etteivät itse joudu hankaluuksiin lain kanssa.

Varsinainen internet-median sääntely alkoi kuitenkin vasta vuosien 2011 ja 2012 mielenosoitusaallon jälkeen. Vuonna 2012 säädettiin joukkokokoonantumisen sääntelyä koskeva laki (FZ-65, 2012), joka kiristi rangaistuksia järjestyshäiriöistä kokoontumisten ja mielenosoitusten yhteydessä. Tapahtuman järjestäjää voidaanakin sakottaa nyt esimerkiksi tapahtuman jakamisesta sosiaalisessa mediassa, jos tälle ei ole erikseen haettu lupaa. (Lonkila et al, 2017, 28)

Vuonna 2012 säädettiin laki ulkomaalaisista agenteista (FZ-121, 2012), mikä velvoittaa ulkomailta avustuksia saavat poliittiset, valtioista riippumattomat toimijat rekisteröitymään ulkomaalaisiksi agenteiksi (Lonkila et al, 2017, 28). Ulkomaalaisiksi agenteiksi on luokiteltu esimerkiksi ulkomailla toimivia mediayhtiöitä, mutta myös tutkijoita ja joitakin avustusjärjestöjä. Ulkomaalaiset agentit

saavat toimia Venäjällä, mutta julkinen tunnustautuminen ulkomaalaiseksi agentiksi vähentää näiden toimijoiden uskottavuutta ja viranomaisten on tarpeen tullen helppo todeta heidän toimivan länsimaiden eduksi.

Laki kielletystä informaatioista (FZ-139, 2012) säädettiin sekin vuonna 2012. Virallisesti laki säädettiin kitkemään internetissä käytävää huumekauppaa ja lapsipornoa. Myös tämä laki on kuitenkin niin epämääräinen, että käsite antaa viranomaisille laajat tulkintamahdollisuudet. (Lonkila et al, 2017, 26). Käytännössä laki toimii niin, että pääsy sivustolle, jolla kiellettyä informaatiota on, voidaan estää. Jos kielletty sisältö poistuu 3 päivän kuluessa, pääsy sivustolle palautetaan. Muussa tapauksessa asia voi edetä oikeuteen ja sivu saatetaan sulkea pysyvästi. Tässä tapauksessa lähes mitä tahansa valtion kannalta kielteistä informaatiota sisältävä sivu voidaan sulkea ilman ennakkovaroitusta.

Niin kutsuttu Lugovoi-laki (FZ-398, 2013) astui voimaan vuonna 2013. Laki antaa valtiolle yhä suuremmat valtuudet puuttua internetistä löytyvään sisältöön. Lain myötä Venäjän pääsyyttäjä on valtuutettu myös ilman tuomioistuimen päätöstä estämään pääsyn sivustoille, jotka kutsuvat ihmisiä luvattomiin mielenilmauksiin tai muilla tavoin edistävät ekstremismia (Lonkila et al, 2017, 27). Lugovoi-lain lainvoimaisuudesta on kiistelty Venäjällä jonkin verran, sillä sen katsotaan olevan ristiriidassa Venäjän perustuslain 22. artiklan kanssa. Kyseisessä artikkelissa kielletään sensuuri.

Vuonna 2014 säädettiin bloggaajia koskeva laki (FZ-97, 2014), joka velvoittaa blogit ja muut julkiset verkkosivut rekisteröitymään venäjänkielistä internetiä valvovalle viranomaiselle, Roskomnadzorille, jos sivustolla on päivittäisiä kävijöitä yli 3000. Sivustojen omistajat ovat myös oikeudellisesti vastuussa julkaisemiensa tietojen oikeellisuudesta. Skillenin (2017,45) mukaan läheskään kaikki blogit eivät todellisuudessa ole rekisteröityneet, eivätkä viranomaiset juurikaan puutu asiaan, ellei joitakin hankaluuksia ilmene. Näin lainsäädäntö kuitenkin mahdollistaa puuttumisen esimerkiksi valtiota kritisoiviin kirjoituksiin.

Yllä mainitut lait ovat kaikista merkittävimmät median toimintaan vaikuttavat lait. Venäjällä on säädetty myös muita lakeja, jotka saattavat vaikuttaa sananvapauteen. Näitä ovat esimerkiksi rahanpesulaki ja piratismiin vastainen laki (Lonkila et al, 2017, 27). Lisäksi vuonna 2014 ja jälleen vuonna 2019 (HS, 11.4.2019) on uutisoitu mahdollisuudesta rakentaa palomuri Runetin ja muun

internetin välille, kuten Kiinassa on tehty (Lonkila et al, 2017, 25). Näin Runet voitaisiin eristää muun maailman internetistä kokonaan.

Kappaleen loppuun on mainittava mielenkiintoisena kuriositeettina, että Venäjällä korkea-arvoisten henkilöiden, kuten poliitikkojen ja liikemiesten kritisoimisesta seuraavat sanktiot ovat suurempia kuin tavallisten ihmisten kritisoimisesta. Eli siinä missä muualla maailmassa poliitikkojen ja valtaapitävien tulee hyväksyä enemmän kritiikkiä kuin muiden, on Venäjällä asia toisinpäin. Kunnianloukkaussyyte napsahtaa siis helpommin poliitikon kuin tavallisen pulliaisen loukkaamisesta (Skillen, 2017). Tämä on sananvapauden suhteellisuusperiaatteen vastaista (Kortteinen, 2015).

3.5. Sananvapauden nykytilanne raporttien mukaan

Toimittajat ilman rajoja (RSF) julkaisee vuosittain sananvapausindeksiä lähes kaikista maailman valtioista. Tällä indeksillä kuvataan sananvapauden ja lehdistönvapauden toteutumista kussakin maassa. Lisäksi indeksin mukaan maat laitetaan myös paremmuusjärjestykseen. Vuoden 2019 sananvapausraportista Venäjä löytyy sijalta 149. Yhteensä listasta löytyy 180 valtiota, joten Venäjä sijoittuu sananvapauksilanteellaan listan häntäpäähän. Vuonna 2018 Venäjä löytyi sijalta 148, joten RSF arvioi suhteellisen sananvapauksilanteen entisestään huonontuneen Venäjällä.

Raportin mukaan paineet itsenäistä mediaa kohtaan ovat viime vuosina entisestään kasvaneet ja monet mediat on pakotettu valtion kontrollin alaisiksi tai joutuneet lopettamaan toimintansa. Televisiokanavat levittävät valtion propagandaa ja ilmapiiri on käynyt entistä painostavammaksi niitä toimittajia kohtaan, jotka yrittävät ylläpitää journalismin laatua ja jotka kyseenalaistavat uuden patrioottisen ja uuskonservatiivisen diskurssin, joka mediassa tällä hetkellä vallitsee.

Tällä hetkellä Venäjällä on myös vangittu ennätysmäärä toimittajia, kun tarkastellaan Neuvostoliiton romahtamisen jälkeistä aikaa. Myös kriittisesti kirjoittaneita bloggaajia on vangittu. Venäjä pyrkii myös rajoittamaan kriittistä kommentointia ja se estikin vuonna 2018 pääsyn Telegram-sovellukseen, jonka kautta levitettiin paitsi tavallisia ihmistenvälisiä keskusteluja myös valtiolle kriittistä tietoa. Venäjä on myös julistanut tavoitteekseen ”suvereenin internetin”, joka erotettaisiin täysin erilleen muusta internetistä. Lisäksi sananvapauden kannalta huolestuttavaa

on myös se, että monet ihmisoikeusjärjestöt on leimattu ulkomaalaisiksi agenteiksi ja niiden toimintaa on siten rajoitettu.

Vaikka vuonna 2019 tai vuonna 2018 Venäjällä ei tapahtunutkaan yhtään toimittajien murhaa, ilmapiiri on kuitenkin raportin mukaan yhä sellainen, että toimittajiin kohdistuvat väkivaltaisuuudet ja murhat jätetään täysin tutkimatta viranomaisten taholta.

Toinen sananvapautta mittaava taho Freedom House antoi vuoden 2019 Freedom in the world -raportissaan Venäjälle 20 pistettä sadasta ja määritteli maan ”ei-vapaaksi”. Raportti mittaa sananvapauden lisäksi esimerkiksi poliittisen järjestelmän vapautta, mutta sananvapautta ja itsenäistä mediaa koskevassa osiossaan raportista nousi esille muun muassa tiukentuvan lainsäädännön vaikutus ja toimittajien pidätykset. Freedom Housen mukaan toimittajiin kohdistuvat hyökkäykset, pidätykset ja uhkailut ovat myös yleistyneet. Raportti nostaa esiin myös huhtikuussa 2018 tapahtuneen toimittaja Maksim Borodinin oudon kuolemantapauksen. Borodin tippui viidennessä kerroksessa sijainneen asuntonsa parvekkeelta ja kuoli. Tapausta ei tutkittu, vaan se sivuutettiin tapaturmana. Borodin oli tekemässä tutkivaa juttua Venäjän osuudesta Syyrian sodassa. Freedom Housen raportissa uskotaan kyseessä olleen todellisuudessa murha. Lisäksi raportti nostaa esiin Novaja Gazetan toimittaja Denis Korotkovin saaman tappouhkauksen lokakuussa 2018. Korotkov oli kirjoittanut uutisen Kremlin läheisyydessä toimivasta liikemiehestä ja tämän yhteydestä moniin rikoksiin.

4. Venäjä vihollisten ympäröimänä – poliittisen ilmapiirin vaikutus sananvapauteen

2010-luvulla länsimaiden ja Venäjän suhteet ovat kiristyneet. Yksittäistä syytä tilanteen kiristymiselle lännen ja Venäjän välille on mahdotonta nimetä, mutta asiaan ovat vaikuttaneet puolustusliitto NATOn laajeneminen Venäjän rajalle, Venäjän käynnistämät sotatoimet vuonna 2008 Georgiassa ja osallistuminen Syyrian konfliktiin presidentti Bashar al-Assadin tukijana sekä vuonna 2014 alkanut Krimin valtaus ja Ukrainan sota. Sotatoimilla Venäjä on rikkonut useita kansainvälisiä sopimuksia. Myös tutkimukseni kohteena oleva Sergei ja Julia Skripalin myrkytystapaus Salisburyssa on aiheuttanut paljon kitkaa etenkin Venäjän ja Ison-Britannian välille, mutta se on vaikuttanut haitallisesti myös Venäjän ja muiden länsimaiden väleihin. Länsimaat ovat myös olleet huolissaan myös Venäjän sisäisen ilmapiirin kiristymisestä ja sen omista ihmisoikeusloukkauksista. Oppositiolta puuttuu todellinen valta, oppositiojohtajia ja toisinajattelihoita vangitaan ja vapaa mielipiteenmuodostus on tehty hyvin vaikeaksi yksipuolisen mediauutisoinnin vuoksi. Myös esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kohdistuvat lakien kiristykset ovat aiheuttaneet huolta länsimaissa. Länsimaat ovatkin ryhtyneet erilaisiin toimiin osoittaakseen mielipiteitään Venäjän rikkomuksista. Venäjä taas näkee tämän uhkana omalle kulttuurilleen ja suvereniteetilleen. Se ei katso hyvällä sitä, että länsimaat pyrkivät vaikuttamaan Venäjän politiikkaan esimerkiksi talouspakotteiden tai diplomaattien karkotusten avulla. Venäjä kokeekin olevansa länsimaiden keskellä vihollisten ympäröimänä.

4.1. Propaganda ja nationalismin nousu

Venäjän valtiollinen media välittää yleisölleen hyvin erilaista kuvaa maailman ja Venäjän tapahtumista kuin vaikkapa länsimainen media. Toisaalta on huomattava, että lähes jokaisessa maassa toimittajat katsovat asioita oman kotimaansa näkökulmasta, eikä esimerkiksi talouspakotteiden vastustamista pelkästään voi pitää merkinä Venäjän valtion levittämästä propagandasta. Silmiinpistävää on kuitenkin se, miten samankaltaista ja yksipuolista näkemystä maailman tapahtumien kulusta valtamediassa toistellaan.

Yksi Vladimir Putinin ja Venäjän valtaeliitin keskeisistä kertomuksista mediassa on se, että länsimaat haluavat nöyryyttää Venäjää ja uhkaavat sen omaa kulttuuria ja omia tapoja. Tarina nöyryytyksestä on helppo saada läpi yleisössä, sillä länsimaiden Venäjälle asettamat talouspakotteet, ruplan heikkeneminen ja Venäjän ”nöyryyttäminen” esimerkiksi olympialaisten doping-skandaalin yhteydessä ovat varmasti käyneet monen venäläisen omanarvontunnon. Lisäksi Euroopan liberaalit arvot saattavat näyttäytyä uhkana konservatiivisesta kulttuuristaan tunnetussa maassa. Toisaalta myös historiasta on helppo ammentaa, sillä monet venäläiset kaipaavat Neuvostoliiton suurvalta-asemaa, vaikka eivät muuta noilta ajoilta kaipaisikaan. Euroopan ja Yhdysvaltojen sekaantuminen Venäjän sisäpolitiikkaan saatetaankin kokea holhouksena ja muistutuksena menetetyistä asemasta. Venäläiset pääosin näkevät maansa yhä suurvaltana, mistä syystä maan asioihin puuttuminen ulkopuolelta saattaa tuntua entistä loukkaavammalta.

Propagandalle tyypillistä on ihmisten sosiaalisten tarpeiden hyväksikäyttö. Propaganda tarjoaa mahdollisuuden kuulua johonkin joukkoon ja tuntea elämä mielekkääksi yhteisöllisen tehtävän kautta. Propagandan myötä ihmiset voivat löytää vihollisen, johon suunnata kielteisiä tunteitaan (Luostarinen, 2017, 278). Venäjän valtiojohtoinen media tarjoaa hyvät mahdollisuudet vihollisen löytämiseen ja yhteisöllisyyden tunteen vahvistamiseen. Jos käytetään esimerkkinä Skripalien myrkytystapausta, esittää Venäjän valtamedia asian niin, että länsimaat syyttävät Venäjää perusteettomasti ja saavat sitä kautta mahdollisuuden kiristää talouspakotteita entisestään. Näin media osoittaa syyllisen, jota vastaan kansalaisten pitäisi kielteiset tunteensa kohdistaa.

Propagandaan kuuluu myös suora valehtelu ja esimerkiksi Skillenin (2017) mukaan valehtelu on nykyvenäjällä jopa yleisempää kuin aikoinaan Neuvostoliitossa (emt., 109). Tehokkaimmissa valheissa on mukana myös pieni pala totuutta ja ne yleensä kertovat jotakin, mitä ihmiset haluavat kuulla (emt., 94). Kuitenkin paljon kerrotaan myös suoria valheita, jotka etenkin länsimaalaisen korviin kuulostavat täysin utopistisilta. Hyvä esimerkki on malesialaisen MH17-lennon alas ampuminen Ukrainan yllä. Venäjän ulkoministeri Lavrov on antanut tapauksesta useita erilaisia lausuntoja, jotka ovat toinen toistaan uskomattomampia. Yhden lausunnon mukaan länsimaat olisivat pakanneet koneen täyteen ruumiita ja ampuneet sen sitten alas lavastaakseen Venäjän (Skillen 2017, 94).

Kaikki valheet eivät toki ole yhtä suoria. Usein myös tarinoiden kehystys vaikuttaa siihen, millaisen kuvan mistäkin tilanteesta saa. Viime vuosina Venäjän valtiojohtoinen media on alkanut verkostoitua esimerkiksi eri maista tulevien äärioikeistolaisten, kuten poliitikkojen, aktivistien ja julkaisijoiden kanssa. Suhteita on luotu myös eurooppalaiseen äärivasemmistoon ja erilaisiin salaliittoteoreetikoihin (Shekhovtsov 2018, 133). Tarkoituksena on löytää Euroopasta ihmisiä, jotka sympatisoivat Venäjää. Heitä voi sitten tarvittaessa käyttää mediassa lähteinä ja haastateltavina luomaan tietynlaista kuvaa esimerkiksi Euroopan mielipiteistä.

Myös eurooppalaisia äärikonservatiivisia oikeistolaisia ja rasisteja käytetään mediassa usein haastateltavina. He auttavat Venäjän mediaa välittämään kuvaa, jonka mukaan Eurooppa on sekasorron vallassa, kun maahanmuuttajat ja homot mellastavat polkien jalkoihinsa naisten ja perinteisten ydinperheiden oikeuksia (Shekhovtsov 2018, 139). Täytyy muistaa, että useimpien venäläisten kielitaito ei riitä esimerkiksi ulkomaalaisten uutistoimistojen seuraamiseen. Moni onkin täysin venäjänkielisen aineiston varassa. Myös erilaiset valtiojohtoiset käännösprojektit, kuten InoSMI ovat mukana venäläispropagandan levittämisessä. InoSMI kääntää länsimedian tekstejä Venäjäksi, mutta välittää Euroopasta hyvin negatiivista ja sekasortoista kuvaa. Ongelmallista tässä on, että esimerkiksi venäläiset tutkijatkin käyttävät InoSMIn aineistoja representoimaan koko länsimaista mediaa (Fredheim 2015, 37-39).

Venäjän propaganda ei rajoitu ainoastaan venäläismediaan, vaan se yrittää saada myös muuta maailmaa puolelleen. Vuonna 2008 käydyn Georgian sodan jälkeen Venäjä ei ole saanut liittolaisia puolelleen pelkällä positiivisen maakuvan luomisella. Sen sijaan se on etsinyt uusia tapoja saada viestinsä perille. Tästä on esimerkkinä RT-televisiokanava, jonka tarkoituksena ei niinkään ole laadukas uutisointi kuin provosointi ja kaaoksen luominen (Shekhovtsov 2018, 134). Myös esimerkiksi Pietarissa sijaitseva niin kutsuttu trollitehdas, jossa työskentelevät venäläiset tehtailevat tarkoituksella sekasortoa aiheuttavaa ja provosoivaa aineistoa esimerkiksi ulkomaalaisilla keskustelupalstoilla, on hyvä esimerkki siitä, miten Venäjä yrittää luoda sekasortoa informaatiovaikuttamisen keinoilla.

5. Toimittajana Venäjällä

Toimittajat ja journalistit ovat media-alan ammattilaisina tietenkin ensikädessä vaikuttamassa siihen, miten sananvapaus toteutuu eri medioissa. Journalistinen kulttuuri ja etiikka vaikuttavat paljon siihen, kuinka yksittäinen media toteuttaa sananvapauttaan. Esimerkiksi toimittajien korruptio tai välinpitämättömyys yhteiskunnan epäkohdista saattavat uhata sananvapautta.

Toisaalta sananvapauden toteutumista Venäjällä ei voi asettaa ainoastaan toimittajien vastuulle. Toimittajana työskentely Venäjällä poikkeaa esimerkiksi journalistien työoloista Suomessa. Venäjällä tiettyjen aiheiden käsittely mediassa saattaa olla toimittajalle jopa hengenvaarallista ja esimerkiksi väkivaltaiset hyökkäykset journalisteja kohtaan ovat Venäjällä yleisempiä kuin Suomessa. Väärien aiheiden käsittely saattaa myös olla tuhoisaa toimittajan urakehitykselle.

Tässä luvussa käsitellään tarkemmin journalistista kulttuuria Venäjällä ja toimittajan työssään kohtaamia uhkia. Lisäksi luvussa esitellään myös kriittisten venäläismedioiden toimintaa ja toimintaympäristöä.

5.1. Journalistinen kulttuuri ja työskentely toimittajana

Journalistisella kulttuurilla tarkoitetaan kaikkia journalistin ammattiin ja työnkuvaan liittyviä arvoja, ideaaleja ja käytänteitä. Tutkimusten mukaan journalistinen kulttuuri vaihtelee jonkin verran eri maissa, mutta myös yhteisiä piirteitä löytyy. Näitä yhteisiä piirteitä ovat esimerkiksi pyrkimys autonomiaan ja itsenäisyyteen. Juuri tämä autonomisuus ja itsenäisyys antaa journalismille uskottavuutta suhteessa yleisöön ja yhteiskuntaan. (Nygren & Degtereva, 2012, 732-733).

Toimittajat kamppailevat itsenäisyydestään etenkin suhteessa politiikkaan tai kaupallisuuteen. Nämä eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois, vaan joissakin ympäristöissä toimittajat saattavat joutua puolustamaan ammattiaan ja toimintatapojaan sekä poliittisilta vaikuttamisyrityksiltä että myös taloudellisilta paineilta. Etenkin länsimaissa kaupalliset paineet ovat kiristyneet viime vuosina, kun median murros on laskenut journalismin taloudellista kannattavuutta.

Koska sananvapaus ei Venäjällä toteudu samassa mittakaavassa kuin esimerkiksi Pohjoismaissa ja Suomessa, on kiinnostavaa tutkia, onko pohjoismaalaisten ja venäläisten toimittajien arvoissa ja asenteissa eroja. Gunnar Nygren ja Elena Degtereva toteuttivat vuonna 2010-2011 kyselytutkimuksen sadalle venäläiselle ja ruotsalaiselle toimittajalle. Tutkimuksen tarkoituksena oli vertailla journalistista kulttuuria ja journalismiin liittyviä arvoja ja ideaaleja näiden kahden maan välillä.

Ensinnäkin myös Venäjällä autonomisuus ja itsenäisyys ovat tavoiteltavia arvoja, mutta monet toimittajat kokivat, että näitä arvoja on arkipäivän työssä vaikea saavuttaa. Merkillepantavaa oli myös se, että venäläiset journalistit tyytyivät pienempään itsenäisyyden ja autonomian määrään kuin heidän ruotsalaiset kollegansa. Heidän standardinsa itsenäisyydelle ovat siis jo lähtökohtaisesti matalampia kuin Ruotsissa (Nygren & Degtereva, 2012).

Toinen merkillepantava asia on, että toimittajat itse kokivat, että journalismi Venäjällä on mennyt enemmän PR:n suuntaan ja että aito, tutkiva laatujournalismi on marginalisoitunut. Etenkin uuden sukupolven toimittajien koettiin olevan usein kunnianhimoisia yksilöitä, jotka yhdistävät poliittisen järjestelmän tukemisen markkinaorientaatioon ja edistävät siten omaa uraansa. Tätä tukee myös Skillenin (2017) ajatus, jonka mukaan tämän päivän toimittajat näkevät itsensä ammattilaisina, joiden keskeisiä ominaisuuksia ovat kirjoitustaito ja hyvä itseilmaisu.

Nygrenin ja Degterevan (2012) mukaan venäläiset journalistit kokivat päivittäiseksi työtehtäväkseen

- Informaation käsittelyn ja prosessoinnin nopeasti
- Ei-faktaan perustuvien tarinoiden välttelyn
- Ongelmien analysoinnin
- Julkisen mielenkiinnon herättämisen tärkeitä asioita kohtaan.

Venäläiset journalistit kertoivat myös tuntevansa vastuuta yleisöään ja yhteiskuntaa kohtaan. He myös nostivat yhtenä tehtävänä esiin poliittisen agendan asettamisen, mikä poikkesi ruotsalaisten toimittajien vastauksista.

Suurimpana erona Ruotsin ja Venäjän välillä esiin nousi, jopa odotetusti, hallituksen toimien tutkiminen, joka miellettiin Ruotsissa tärkeäksi tehtäväksi journalisteille. Venäläiset puolestaan

eivät kokeneet hallituksen toimien tutkimista tärkeäksi osaksi journalistien työtä. Huomioitavaa on, että venäläisten toimittajien halu hallituksen tutkimiseen oli vähentynyt vuonna 1992 toteutetusta kyselystä (Nygren & Degtereva, 2012, 735).

Vaikka halu kyseenalaistaa valtaapitäviä olikin venäläisten toimittajien keskuudessa melko pientä ja standardit itsenäisyydelle matalat, eivät venäläiset silti ole täysin tyytyväisiä omaan tilanteeseensa. Venäläiset olivat ruotsalaisia journalisteja tyytymättömämpiä siihen, miten journalistit täyttävät velvollisuutensa yleisöään kohtaan. Moni kyselyyn vastannut toimittaja koki, että journalismi Venäjällä täyttää kyllä velvollisuudet valtaapitäviä ja median edustajia kohtaan, mutta ei niinkään yleisöään kohtaan.

Mitä tulee päivittäiseen työntekoon, venäläistoimittajista vain 40 prosenttia pääsee työssään toteuttamaan omia juttuideoitaan. Ruotsissa vastaava luku on 67. Venäjällä poliittinen ilmapiiri vaikuttaa aiheiden valintaan ja toisinaan juttuaiheita tulee jopa suoraan valtaeliitiltä, joskin ”anonyymisti”. Kyselyyn vastanneet toimittajat kertovat tiedostavansa itsesensuurin tarpeen ja sovittavansa sanomisiaan esimerkiksi median agendan mukaan. Vaikka suurin osa toimittajista kokeekin, ettei mitä tahansa voi sanoa, jotkut kokeneet journalistit uskovat saavansa tuoda oman kantansa esiin varsin vapaasti, kunhan vain tekevät sen hienovaraisesti sanavalinnoilla ja nyansseja käyttämällä (emt., 737-739). Journalistien aseman koettiin myös hankaloituneen viime vuosien aikana ja 43 prosenttia vastanneista venäläistoimittajista koki, että median vapaus on kaventunut Vladimir Putinin vallassaoloaikana (emt., 740). Tästäkin tutkimuksesta on aikaa jo noin 8 vuotta ja viimeaikaisten poliittisten tapahtumien myötä on oletettava, että median vapauden kaventuminen on vain jatkunut tämän kyselyn jälkeen.

Tutkijat itse olivat odottaneet erojen venäläisten ja ruotsalaisten toimittajien välillä olevan nyt mainittuja suurempia. Venäjällä autonomian puute näyttääkin vaivaavan vain politiikasta ja yhteiskunnallisista aiheista kirjoittavia toimittajia. Tutkimuksessa todetaankin, että moni nuori toimittaja valitsee tietoisesti työskentelyn jonkin toisen aihealueen parissa pystyäkseen tekemään työnsä itsenäisesti ja omien standardiensa mukaisesti (emt., 740). Myös Pietiläinen (2016) toteaa, että sananvapauden voidaan katsoa olevan edelleen kohtalaisella tasolla sellaisissa tapauksissa, kun ei käsitellä poliittisesti arkoja aiheita tai esimerkiksi lehden julkaisijan intresseihin tai liiketoimiin liittyviä asioita.

Toimittajan etiikka on aihealue, joka on länsimaissa keskeinen osa toimittajien koulutusta. Esimerkiksi Suomessa toimittajakoulutuksessa pohditaan paljon median ja toimittajien roolia neljäntenä valtiomahtina, jonka tehtävänä on arvioida yhteiskunnassa tapahtuvaa vallankäyttöä ja raportoida siitä totuudenmukaisesti ja kriittisesti kansalaisille. Kuten ylempää käy ilmi, venäläisetkin toimittajat kokevat olevansa vastuussa työstään sekä yleisölle että yhteiskunnalle, mutta Venäjällä myös korruptio mielletään luonnolliseksi osaksi toimittajan työtä ja arkea. Ammattitoimittajuuteen liitetään usein suoraan lahjusten ottaminen ja monet jopa ajattelevat, että ammattilaisten ja hyvien journalistien ominaisuuksiin kuuluu se, että heidän käsiinsä luotetaan niin kutsuttujen ”Black PR” -kampanjoiden organisointi (Skillen, 2017, 72). Black PR tarkoittaa esimerkiksi tiettyjen agendojen ja mielipiteiden ujuttamista uutisiin tai mediaan jonkun toisen, esimerkiksi yritysjohtajan, pyynnöstä. Tämä tehdään maksua vastaan.

Venäjällä journalistit kokevat olevansa läheisempiä hallituksen ja business-maailman kuin yleisönsä kanssa. Edellä mainitut nähdään journalismin mahdollistajina ja pääsponsoreina, joten heitä halutaan miellyttää. Skillenin (2017, 73) mukaan vain harva toimittaja nykyvenäjällä edes vastustaa valtiota – Neuvostoliiton aikana kapinointi oli yleisempää. Venäjällä journalistiikan opiskelijoita kehoitetaan usein jo opintojen alkuvaiheessa luopumaan idealismistaan ja keskittymään sen sijaan liiketoimintaan, johon kuuluu kiinteänä osana myös propaganda (Skillen, 2017, 74).

Toisaalta ei voida sanoa, että venäläiset journalistit eivät olisi eettisiä tai kiinnostuneita omasta vapaudestaan. Esimerkiksi Nygrenin ja Degterevan toteuttamassa tutkimuksessa todettiin, että moni valitsee tietoisesti ei-poliittisista aiheista ja että halu hallituksen kritisointiin on viime vuosina vähentynyt. Nämä tulokset eivät välttämättä tai edes luultavasti johdu etiikan puutteesta, vaan ennemminkin siitä, että journalistit joutuvat miettimään asiaa myös oman turvallisuutensa kannalta. Jos riskit tuntuvat henkilökohtaisesti liian suurilta otettaviksi, mielenkiinto poliittisen vallan kritisoimiseen saattaa lopahtaa nopeasti.

Venäjällä ei ole olemassa ennakkosensuuria, toisin kuin aikoinaan Neuvostoliitossa tai nykyään Kiinassa (Luostarinen, 2017). Itsesensuuri on kuitenkin voimissaan ja jokainen työssä oleva toimittaja tietää, mitä voi sanoa ja mitä ei (Skillen, 2017). Kritisoimalla valtiota toimittaja ottaa aina riskin, sillä väärin valitut sanat saattavat aiheuttaa esimerkiksi potkut työpaikalta, minkä jälkeen toimittaja voi käytännössä unohtaa uralla etenemisen.

5.2 Toimittajiin kohdistuvat riskit

Toimittajana työskentely ei ole riskitöntä Venäjällä. Syynä ovat muun muassa toimittajiin kohdistuvat väkivaltaisuudet, uhkailut ja jopa murhat, mutta myös poliittisen tahdon puute näiden rikosten selvittämisessä. Myös viranomaisten ja toimittajien välinen yhteistyö toimittajien turvallisuuden varmistamiseksi on puutteellista (Azhgikhina, 2007). Venäjä onkin yksi maailman vaarallisimmista maista kriittisille journalisteille. Toimittajat, jotka kirjoittavat kriittisesti esimerkiksi Venäjän valtion toiminnasta, saattavat joutua alttiiksi väkivallalle ja pahimmassa tapauksessa he ovat myös hengenvaarassa. Olisi kuitenkin virheellistä väittää, että Vladimir Putin tai Venäjän valtio olisivat suoraan esimerkiksi toimittajien murhien tai pahoinpitelyiden taustalla. Skillen (2017, 80) toteaaakin, että luultavasti Putin ei itse palkkaa ketään murhaamaan toimittajaa. Totuus on kuitenkin se, että Putin on valtakausiensa aikana luonut Venäjälle ilmapiirin, jossa journalistin voi murhata ilman seurauksia. Kuvaavaa on, että Venäjällä tapettiin vuosien 1998-2015 välillä 359 media-alan ammattilaista. Näistä noin 100 sai surmansa Tsetsenian sotien yhteydessä. Kaikkiaan 36 toimittajaa on joutunut suunnitelmallisesti murhatuksi vuosina 1992-2016. Näistä murhista 23 on tapahtunut Putinin ollessa presidenttinä (Skillen, 2017, 81). Yhteensä kuolleita toimittajia on yli 200, mutta suurin osa heistä kuoli sotatoimialueella Tsetsenian sodissa.

Kriittisiin toimittajiin kohdistuvat uhat ovat siis todellisia. Valtion kritisointi tai epäsuosittujen mielipiteiden esittäminen voi johtaa työpaikan menetyksen lisäksi pahimmillaan pahoinpitelyyn tai jopa murhatuksi joutumiseen. Tämä on hyvä huomioida, kun etsii venäläisestä mediasta kriittisiä mielipiteitä tai aiheita.

Vera Slavtcheva-Petkova (2017) tutki Venäjällä itsenäisten medioiden toimittajiin kohdistuvia riskejä ja päätyi luokittelemaan riskit kolmeen eri ryhmään. Tutkittuja toimituksia olivat Novaja Gazetan toimitus, Radio Ekho Moskvyn toimitus ja Yhdysvaltojen rahoittaman Radio Svobodan toimitus, joka toimii nykyään lähes kokonaan Prahasta käsin. Ensimmäisen ryhmän muodostavat taloudelliset riskit (emt., 7). Näitä voivat olla esimerkiksi omistajuuteen ja markkinoihin liittyvät vaikeudet. Novaja Gazeta kärsii molemmista. Esimerkiksi lehdestä 39 prosenttia omistava oligarkki Alexander Lebedevillä on ollut vaikeuksia rahoittaa lehteä, sillä sen omistaminen on vahingoittanut hänen mainettaan ja muuta liiketoimintaansa Venäjällä. Valtion kontrolloimat mediat ovat muun muassa kirjoittaneet tekaistuja huhuja Lebedevistä ja syyttäneet tätä rikolliseen toimintaan

osallistumisesta. Lebedev on itse entinen KGB-agentti, minkä vuoksi hän on joutunut kärsimään Novaja Gazetan paljastusjuttujen ja valtion kannalta negatiivisen uutisoinnin takia. Vuonna 2015 Lebedev ilmoittikin, ettei enää voi rahoittaa lehteä, vaikka jatkaakin sen omistajana. Novaja Gazetalle tämä oli vakava takaisku ja lehti kärsiikin rahapulasta, jota se pyrki helpottamaan muun muassa lahjoituksia keräämällä. Lehden entinen päätoimittaja Dmitri Muratov on myös todennut, että tulevaisuudessa lehti joutuu ehkä luopumaan printtiversionsa julkaisemisesta kustannussyistä (Slatcheva-Petkova, 2017, 7).

Pohjimmaisena syynä lehden taloudelliseen ahdinkoon on mainostajien puute. Silloinen päätoimittaja Dmitri Muratov kertoi tutkimuksessa vuonna 2016, että heidän viimeisimmässä numerossaan oli ollut ainoastaan yksi mainos. Presidentti Medvedevin kaudella lehden taloudellinen tilanne oli huomattavasti nykyistä parempi, kun presidentti itsekin oli antanut lehdelle haastattelun. Tämä oli merkki mainostajille siitä, että lehdessä oli luvallista mainostaa. Putinin palatessa valtaan Novaja Gazeta nimettiin ykkössijalle niiden medioiden joukossa, joissa mainostus oli kiellettyä tai ainakin yritykselle itselleen epäedullista. Tämän jälkeen mainokset lehdessä katosivat (Slavtcheva-Petrova, 2017, 8). Taloudelliset ongelmat eivät suoranaisesti aiheuta toimittajille henkeen tai terveyteen kohdistuvia riskejä, mutta Slavtcheva-Petkovan haastattelemat journalistit kertoivat tienäänsä huomattavasti kollegoitaan huonommin. Usein palkat myös maksettiin myöhässä (s.8). Moni koki kuitenkin olevansa kutsumusammattissaan ja teki siksi töitä huonoilla ehdoilla ja kävi esimerkiksi työn ohella lisätöissä elantoa tienatakseen (emt.,9).

Toiseen riskiryhmään kuuluvat Slavtcheva-Petkovan mukaan uhkailut ja hyökkäykset. Lähes kaikki vapaiden medioiden toimittajat saavat uhkauksia kirjoittamistaan jutuista ja moni on tämän lisäksi joutunut myös väkivaltaisten hyökkäysten uhriksi. Haastattelussa Dmitri Muratov nimesi vaarallisimmiksi aiheiksi salaisen palvelun korruption, Pohjois-Kaukasian tilan ja uusnatsit. Näistä jutuista kirjoittavat toimittajat joutuvat siis muita todennäköisemmin uhkailujen ja hyökkäysten kohteeksi (emt., 10). Dmitry Muratov toimi Novaja Gazetan päätoimittajana vuodesta 1995 vuoteen 2017. Tänä aikana hän joutui kokemaan myös useiden alaistensa kuoleman. Tutkimushaastattelussa Muratov kertookin harkinneensa lehden sulkemista Anna Politkovskajan murhan jälkeen. Lehden omistajista Mihail Gorbatsov ja Alexander Lebedev kuitenkin vastustivat tätä, joten lehti jatkoi toimintaansa. Viime vuosina toimittajia ei ole murhattu, minkä vuoksi Muratov kokee tilanteen kehittyneen parempaan suuntaan (emt., 9).

Slavtcheva-Petkova kuitenkin huomauttaa, ettei tilanne ole merkittävästi parantunut, sillä hänen tutkimuksensa aikana yksi Novaja Gazetan toimittaja pahoinpideltiin ja ryöstettiin. Motiivina ryöstölle oli valtion kannalta arkaluontoisen materiaalin saaminen ja ainoa toimittajalta varastettu omaisuus olikin tämän mukana ollut muistitikku sekä puhelin. Myös yksi Muratovin kanssa aikataulutetuista haastatteluista jouduttiin perumaan, koska päätoimittaja joutui kiiruhtamaan Ukrainassa kirjeenvaihtajana toimineen toimittajansa Pavel Kanyginin avuksi. Toimittaja oli kidnapattu, mutta tämä vapautettiin jo ennen kuin Muratov ehti paikan päälle neuvottelemaan kidnappaajien kanssa (emt., 10).

Kolmannen riskitekijän toimittajan työlle muodostaa Slavtcheva-Petkovan mukaan jatkuvasti kiristynyt lainsäädäntö. Tästä on tutkielmassani erillinen kappale.

Toimittajat itse kertovat selviävänsä riskeistä lähinnä luottamalla toisiinsa ja omaan päätoimittajaansa. Uhkailuihin he pyrkivät vastaamaan asiallisesti ja saamaan aikaan suoran keskusteluyhteyden. Merkittävää oli myös se, että uhkailujen kanssa apua haettiin nimenomaa päätoimittajalta, ei esimerkiksi poliisilta (emt., 12).

5.3 Kriittisen median asema ja tapaus Novaja Gazeta

Vaikka media on Venäjällä pääosin tiukasti valtion kontrollissa, on itsenäisiä medioita kuitenkin olemassa. Koko valtion tasolla sen rooli on kuitenkin melko merkityksetön, sillä kaikilla venäläisillä ei ole pääsyä sen äärelle. Internetin leviäminen Venäjällä on kuitenkin helpottanut tilannetta viime vuosina (Fredheim, 2015). Siitä huolimatta televisio on säilyttänyt suosionsa venäläisten ykkösmedian ja Vladimir Putin hallituksineen on pitänyt huolen siitä, että television langat ovat tiukasti valtion käsissä.

Yksi itsenäisistä venäläisistä verkkomedioista on Meduza.io, joka julkaisee Venäjän valtion kannalta erittäin kriittistä journalismia. Media on esimerkiksi julkaissut laajoja juttukokonaisuuksia Ukrainan sodasta ja venäläisten journalistien murhista. Meduza.io ei ole jäänyt huomaamatta myöskään Venäjän valtiolta ja jatkuvista lakkautusuhista johtuen media onkin siirtänyt toimintansa Latviaan.

Sanomalehti Novaja Gazetaa on pidetty rohkeimpana ja itsenäisimpänä Moskovassa majaansa pitävistä sanomalehdistä (Slavtcheva-Petkova 2017,4). Toisaalta Moskovassa vaikuttaa myös itsenäinen radiokanava *Ekho Moskv*y. Kreml itse käyttää radiokanavaa vasta-argumenttina väitteille siitä, että Venäjällä ei olisi sananvapautta. Vera Slavtchova-Petkova uskoo, että kyseisten medioiden annetaan toimia lähinnä siksi, että niillä on vain vähän valtaa äänestäviin massoihin. Siksi Kreml ei pidä niitä todellisena uhkana.

Tutkimuksessani tarkastelen sanomalehti Novaja Gazetaa, joka edustaa hyvin itsenäistä venäläismediaa. Yksi syy valintaan on lehden tunnettuus. Lehti on ollut toiminnassa jo vuosikymmeniä ja noussut välillä julkisuuteen ikävissä merkeissä, kun sen toimittajia on murhattu. Novaja Gazeta ilmestyy 2 kertaa viikossa. Lehti perustettiin 1990-luvun alussa heti Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, ja sen taustalla on joukko journalisteja, joiden tavoite on kertoa pelottomasti totuus Venäjän ja maailman tapahtumista. Lehti toimii myös verkossa, jossa se päivittyy joka päivä. Lehden verkkosivulla on noin 5 miljoonaa kävijää kuukaudessa ja printtipainoksen levikki on noin 100 000 (Azhgikhina, 2018).

Novaja Gazetan omistuksesta 51 prosenttia kuuluu journalistiselle kollektiiville, 10 prosenttia puolestaan on peräisin Mihail Gorbatsovin säätiölle. Loput 39 prosenttia omistaa oligarkki Aleksandr Lebedev. Lehden päätoimittajana on vuodesta 2017 alkaen toiminut Sergei Kozheurov.

Pietiläinen (2016) kuvailee Novaja Gazetan maailmankuvaa liberaaliksi ja länteen orientoituvaksi. Lehden edustajat ovat itse kertoneet näkevänsä Novaja Gazetan Kremlin oppositiona. Myös Kreml pitää lehteä selvästi uhkana. Lehden toimittajakunnasta 6 on murhattu, tunnetuimpana Anna Politkovskaja, jonka murhaa ei koskaan ole virallisesti selvitetty (Skillen, 2017). Muut lehden muhatut toimittajat ovat Igor Dominikov vuonna 2000, Juri Shchekochikhin vuonna 2003, Natalia Estemiova, Stanislav Markelov ja Anastasia Bakurova kaikki vuonna 2009. Vaikka Venäjällä toimittajia onkin kuollut epämääräisissä olosuhteissa työnsä takia yli 200 vuoden 1990 jälkeen, on kuuden toimittajan kuolema yhdestä ja samasta lehdestä hätkähdyttävä tilasto. Suurinta osaa murhista ei ole koskaan selvitetty ja selvitettyjenkin kuolemantapausten osalta on syytä epäillä, että todelliset syylliset jäivät tuomitsematta (Azhgikhina, 2018). Myös 2010-luvulla Novaja Gazeta on joutunut säännöllisesti erilaisten kyberhyökkäysten kohteeksi ja lehti on yritetty sulkea useita kertoja (Skillen, 2017).

Yksi näkökulma lehden sinnikkääseen olemassaoloon on se, että lehti on ulkomaisesta julkisuudesta huolimatta varsin marginaalinen Venäjällä. Skillen (2017) epäilee, että lehden annetaan toimia lähinnä osoituksena Venäjän toimivasta sananvapaudesta. Toisaalta lehti on itse todennut, ettei se julkaise esimerkiksi Venäjän tiedustelupalvelu FSB:stä peräisin olevia vuotoja, koska se epäilee niiden olevan yrityksiä saada media kiinni ”rikollisesta toiminnasta” (Skillen, 2017, s.312).

Lehti on kuitenkin aiheuttanut Venäjän valtiolle jatkuvaa kiusaa myös 2010-luvulla uutisoimalla esimerkiksi Ukrainan sodasta ja paljastamalla ensimmäisenä maailmassa pietarilaisen trollitehtaan toiminnan. Natalia Azgikhina (2018) esittääkin artikkelissaan *Novaya Gazeta continues to be the watchdog of Russian democracy*, ettei ole olemassa asiaa, josta tämä 25-vuotias lehti ei uutisoisi. Lehti julkaisee säännöllisesti muun muassa Venäjän lähihistoriaa käsittelevää Truth of the gulag -sarjaa, joka käsittelee Neuvostokauhuja ja niiden seurauksia. Lehti on rohkealla journalismillaan kahminut myös useita journalismipalkintoja, kuten Pulitzeriä (Azhgikhina, 2018).

Koska Novaja Gazeta on mahdollisesti jopa tunnetuin itsenäinen media Venäjällä, on mielenkiintoista tutkia, millä tavalla se uutisoi Venäjän valtion kannalta kiusallisesta aiheesta, kuten Sergei ja Julia Skripalin myrkytyksestä, joita tämä tutkielma käsittelee. Ennakko-odotuksena on, että jos jostakin venäläismediasta löytyy sananvapautta mahdollistavia journalistisen esittämisen strategioita, tämä media olisi juuri Novaja Gazeta.

6. Aineisto ja menetelmät

6.1. Analyysimenetelmä

Analysoin tutkimusaineistoani laadullisen sisällönanalyysin keinoin. En tutkimuksessani sitoutunut tiukasti mihinkään tietyn analyysimenetelmän keinoihin, mutta hyödynsin luennassani melko paljon esimerkiksi retorista analyysia, joka ottaa huomioon siis sekä argumentin sisällön ja sen pääväitteen, mutta myös kieliasun, jolla argumentti on ilmaistu (Kaakkuri-Knuuttila, 1998). Kiinnitin siis aineistoa analysoidessani huomiota siihen, mitä jutuissa ja argumenteissa tarkasti ottaen sanotaan, mutta myös siihen, millä tavalla asiat ilmaistaan.

Luin aineistoni jutut huolellisesti läpi kokonaisuudessaan muodostaakseni hyvän yleiskuvan aineistooni kuuluvista artikkeleista ja niiden sisällöstä. Seuraavilla lukukerroilla tarkastelin artikkeleita yksityiskohtaisemmin ja keskityin etenkin Venäjää kohtaan suunnattuun kritiikkiin ja sen laatuun sekä siihen, millä tavoin se oli aineistossani esitetty. Kiinnitin huomiota myös toimittajien toteuttamaan haastateltavien valintaan ja heidän sitaatteihinsa. Toimittajien kirjoittamat kolumnit ja analyysit olivat tutkimukseni kannalta tärkeimpiä aineistolähteitä, sillä niiden kautta lehden oma linja ja toimittajien tavat neuvotella sanavapauden rajoja nousevat esiin tavallista uutisjuttua selkeämmin ja konkreettisemmin. Näiden havaintojen avulla pyrin muodostamaan kokonais kuvan siitä, millä tavalla Novaja Gazetan journalismi toimii Venäjän haastavassa sananvapausympäristössä.

Aineiston järjestelyn ja kokonais kuvan rakentamisen vaiheessa tein myös muutamia luokitteluja aineistossani. Laskin esimerkiksi niiden juttujen määrän, joissa on käytetty ulkomaalaisia medialähteitä. Laskin myös venäläislähteiden määrän. Näiden luokittelujen tarkat määrät eivät kuitenkaan ole tutkimuksen kokonaisuuden kanssa olennaisia, joten varsinaista määrällistä elementtiä tutkielmaani ei kuulu.

Kun olin sisällön erittelyn kautta saanut aineistostani yleiskuvan ja käsityksen, valitsin vielä kolme juttua lähiluettavaksi. Valitsin tähän tutkimusvaiheeseeni juttuja, jotka mielestäni parhaiten kuvasivat lehden toimintaa ja siihen liittyviä jännitteitä nykyisessä sananvapaustilanteessa. Pyrin valitsemaan lähiluentaani tyyliään erilaisia juttuja ja tarkempaan analyysiin päätyinkin yksi kolumni ja kaksi aiheiltaan eri tyylistä henkilöhaastattelua. Lähiluetut jutut kävin läpi tarkemmin lause lauseelta etsien niistä vihjeitä sananvapaustilanteesta ja niistä strategioista, joita lehti käyttää vaikeassa tilanteessa navigoimiseen. Toisaalta varsin nopeasti tutkimuksessani kävi selväksi, että vihjeitä ei tarvitse kovin paljon lukea yksittäisten sanojen tasolta tai rivien välistä, vaan lehden linja on varsin suorapuheinen. Käsitys toimittajien ja lehden tilanteesta oli selvästi esillä.

6.2. Tapaus: Sergei ja Julia Skripalin myrkytys Salisburyssa

Maaliskuun neljäntenä päivänä vuonna 2018 Isossa-Britanniassa sijaitsevasta Salisburyn kaupungista löydettiin kaksi ihmistä tiedottomana penkiltä. Ohikulkija hälytti poliisin huomattuaan, etteivät henkilöt reagoineet ulkoisiin ärsykkeisiin. Paikalle tulleet poliisit hälyttivät lisääpua huomattuaan, etteivät penkillä retkottaneet mies ja nainen herättelyistä huolimatta näyttäneet tokenevan. Mies ja nainen kiidätettiin sairaalaan, epäiltiin opioidien yliannostusta. Kun pelastushenkilökuntakin alkoi sitten kärsiä epämääräisistä oireista, kuten hengitysvaikeuksista ja silmien kirvelystä, alkoi juttu vaikuttaa oudolta.

Kun tajuttomina löydettyjen henkilöllisyys paljastui, kohdistuivat syyttävät katseet välittömästi Venäjää kohti. Tajuttomana löydetty tunnistettiin Sergei ja Julia Skripaliksi. Sergei Skripal oli aiemmin työskennellyt GRU:lle, josta tämä puolestaan oli vuotanut tietoja ulkomaalaisille tiedustelupalveluille. Vuonna 2004 Sergei Skripal oli vangittu Venäjällä ja vuonna 2006 hänet tuomittiin 13 vuodeksi vankilaan maanpetoksesta. Skripal kuitenkin vapautettiin jo vuonna 2010 osana vankien vaihtoa, jossa Yhdysvalloissa vangittuja venäläisvakoojia palautettiin kotimaahansa. Vapauttamisensa jälkeen Skripal asettui asumaan Isoon-Britanniaan. The New York Timesin 15.7.2018 julkaiseman artikkelin mukaan hän jatkoi tietojen vuotamista Britannian liittolaisten tiedustelupalveluille myös vapauttamisensa jälkeen.

Julia Skripal puolestaan on Sergei Skripalin tytär, joka ennen myrkytystä asui vakituisesti Venäjällä ja joka oli tullut vierailulle isänsä luokse maaliskuussa 2018. BBC:n tietojen mukaan venäläisviranomaiset olivat tarkkailleet sekä Sergei että Julia Skripalia jo vuodesta 2014 alkaen ja esimerkiksi Julia Skripalin sähköpostiin oli aiemmin murtauduttu. Venäläismedia Fontankan (10.10.2018) julkaiseman artikkelin mukaan Skripalien seuraamisen takana oli Venäjän sotilastiedustelu.

Ison-Britannian viranomaiset nimesivät nopeasti Venäjän syylliseksi myrkytyksiin. Esimerkiksi 12.3.2018 pääministeri Theresa May kertoi, että tutkijat olivat tunnistaneet myrkytyksessä käytetyn myrkyn Novitsok-hermomyrkkyyhin kuuluvaksi ja että tietojen mukaan myrkyä on tuotettu aiemminkin Venäjän maaperällä. Näin hallitus päätteli, että Venäjä on todennäköisesti teon takana. Venäjän syyllisyyttä perusteltiin myös maan maineella. Tiedettiin, että Venäjä on aiemminkin syyllistynyt salamurhiin ja että etenkin maanpetturit ja entiset vakoojat ovat olleet salamurhien kohteena aiemminkin. Koska myrkyn alkuperä kaiken lisäksi oli Venäjällä, viranomaiset pitivät todennäköisenä, että myrkytyksen takana oli joko suoraan Venäjän valtio tai sitten Venäjä oli huolehtinut hermomyrkyistä niin leväperäisesti, että se oli päässyt rikollisten käsiin.

Venäjä kielsi osallisuutensa tapahtumiin ja syytti Iso-Britanniaa aiheettomasta mustamaalaamisesta. Venäläisviranomaiset jopa syyttivät Iso-Britanniaa myrkytyksen järjestämisestä. Myrkyttämällä venäläisiä he saivat kansalaisten huomion kiinnittymään Venäjään ja sen syyttelyyn epäonnistuneen Brexitin sijaan. Myös Venäjän presidentti Vladimir Putin kommentoi syytöksiä ja totesi niiden olevan houreita. Putin myös kiisti, että Venäjällä olisi hallussaan minkäänlaisia kemiallisia aseita. Yhteensä Venäjän media levitti jopa 20 vaihtoehtoista tapahtumakuvausta Skripalien myrkytyksestä. Syyllistä etsittiin jopa Julia Skripalin anopista. Valtiojohtoiset televisiokanavat kuitenkin pääosin vaikenivat tapauksesta.

Yhdysvallat ja valtaosa Euroopan maista asettui tukemaan Iso-Britanniaa. Valtiot syyttivät Venäjää törkeästä kemiallisten aseiden kieltosopimuksen rikkomisesta. Tapauksen johdosta venäläisdiplomaatteja karkotettiin noin 150. Iso-Britannia karkotti 23 venäläisdiplomaattia, Yhdysvallat puolestaan jopa 60. Myös Suomi karkotti yhden venäläisdiplomaatin. Karkotuksilla maat halusivat osoittaa tukensa Isolle-Britannialle. Vastatoimena Venäjä karkotti 23 brittiläistä diplomaattia. Muihinkin vastatoimiin ryhdyttiin. Yhdysvallat esimerkiksi sulki Venäjän konsulaatin

Seattlessa, mistä suivaantuneena Venäjä puolestaan sulki Yhdysvaltain pääkonsulaatin Pietarissa. Lisäksi Yhdysvallat lisäsi huhtikuussa 2018 pakotelistalleen seitsemän oligarkkia ja 17 Venäjän valtion virkamiestä. Pakotteiden perusteena oli Venäjän maailmanlaajuinen haitallinen toiminta, ei siis suoraan Skripalien myrkytys, jolla kuitenkin arveltiin yleisesti olevan yhteys päätökseen. Uudet pakotteet laskivat selvästi ruplan ja venäläisyhtiöiden osakkeiden arvoa.

Kesäkuun 30. päivänä 2018, eli noin neljä kuukautta Skripalien myrkytyksestä, kaksi Amesburyssa asunutta sivullista altistui Novitsok-myrkylle. Myrkytyksen saivat mies ja nainen. Pariskunta oli edellispäivänä vieraillut Salisburyssa, josta mies oli löytänyt avaamattomassa pakkauksessa Nina Ricci -hajuvesipullon, jonka oli lahjoittanut naiselle. Pullo sisälsi Novitsok-hermomyrkyä. Nainen suihkutti myrkyä ranteeseensa ja altistui näin jopa kymmenkertaiselle annokselle Skripaleihin verrattuna. Nainen kuoli myöhemmin sairaalassa, mies pääsi sairaalasta heinäkuun lopulla.

5. syyskuuta 2018 Iso-Britannian valtakunnansyyttäjä nimesi myrkytyksestä epäillyt. Myrkytyksestä epäiltiin kahta keksityillä henkilöillä Britanniaan saapunutta miestä. Miehet saapuivat maahan nimillä Aleksander Petrov ja Ruslan Boshirov, mutta todellisuudessa he olivat Aleksander Miskin ja Anatoli Tsepiga. Miehistä on annettu eurooppalainen pidätysmääräys, mutta Venäjän perustuslaki ei velvoita Venäjää luovuttamaan epäiltyjä Britanniaan. Molemmat miehet ovat syyttäjän mukaan GRU:n palkkalistoilla ja toimivat siis esimiestensä ohjeistuksesta. Miehet saapuivat Moskovasta Lontooseen 2. maaliskuuta 2018. He saapuivat maahan liikemiehinä aidoilla venäläisillä passeilla. Seuraavana päivänä he matkustivat Salisburyyn tiedustelumatkalle, josta palasivat jo kahden tunnin kuluttua takaisin Lontooseen. 4. maaliskuuta he lähtivät jälleen Lontoosta Salisburyyn, jossa he jäivät valvontakameran haaviin lähellä Sergei Skripalin kotitaloa. Syyttäjän mukaan he asettivat hermomyrkyä ulko-oven kahvaan ja palasivat sitten Lontooseen. Illalla he poistuivat maasta Aeroflotin lennolla. Myöhemmin epäillyksi nimettiin myös kolmas venäläisagentti, joka ilmeisesti suoritti tiedustelutehtävän ennen varsinaista myrkytystä. Hän on Fontankan mukaan Sergei Fedotov, joka myöskin toimii GRU:n agenttina.

Venäjä kiistää yhä syyllisyytensä myrkytyksiin. Viranomaiset ovat ilmoittaneet epäiltyjen olevan siviilejä ja Vladimir Putin on kommentoinut, ettei miesten matkassa ollut mitään epätavallista. Epäillyt esiintyivät myös Venäjän valtiollisen RT-televisiokanavan haastattelussa, jossa he vakuuttivat olleensa ainoastaan turisteina Salisburyssa.

Tapahtumasta uutisoitiin mediassa laajasti. Etenkin maalís-huhtikuussa tapahtuman ollessa tuore ja diplomaattisesti arka, oli uutisointia paljon. Kesää kohti media hiljeni tapahtumasta, mutta uutisointi kiihtyi jälleen sivullisen jouduttua myrkyn uhriksi. Uutisoinnin toinen aalto alkoi syyskuussa 2018, jolloin epäillyt julkistettiin. Uutisointi jatkui vilkkaana lokakuulle, kun epäiltyjen henkilöllisyyttä selvitettiin.

6.3. Aineiston kuvaus ja rajaus

Oma aineistoni koostuu Novaja Gazetan artikkeleista, jotka on julkaistu maalís- ja lokakuun 2018 välisenä aikana. Yhteensä aineistooni kertyi 38 juttua Skripalien myrkytystapauksesta. Mainintoja Salisburyn myrkytystapauksesta oli yli 400 jutussa, mutta valitsin aineistooni sellaisia juttuja, jotka käsittelevät kokonaisuudessaan tapausta tai joissa myrkytystapaus on merkittävässä osassa. Karsin aineistosta pois sellaisia artikkeleja, joiden painopiste oli todellisuudessa jossakin muussa aiheessa. Esimerkiksi pitkä reportaasi Putinin ja Trumpin tapaamisesta Helsingissä jäi aineistoni ulkopuolelle, sillä Skripalien nimi oli mainittu artikkelissa ainoastaan kerran, sivuhuomiona. Samoin valitsin aineistoon tarkastelujakson alkupäästä juttuja, joihin tapahtumien kulku oli jo päivittynyt. Lyhyitä tapahtumien kulkua päivittäviä uutissähkeitä en ottanut mukaan aineistooni.

Vaikka valitsinkin aineistooni erilaisia juttutyypppejä, on se silti varsin uutispainotteinen. Puhtaiksi uutisiksi aineistossani voidaan luokitella 22 artikkelia. Uutisiksi laskin sellaiset artikkelit, jotka paljastavat uusia faktoja tapahtumista tai esimerkiksi epäilyistä. Osa uutisista on peräisin Novaja Gazetalta itseltään, mutta paljon on myös muilta tiedotusvälineiltä siteerattuja uutisia. Päätin ottaa aineistooni myös näitä muualta peräisin olevia uutisia, sillä nekin kertovat omalta osaltaan siitä, millaista tietoa Novaja Gazeta haluaa lukijoilleen välittää. Tämän lisäksi analysoivalla otteella kirjoitettuja uutisanalyyseja aineistostani löytyy 6 kappaletta. Näissä jutuissa toimittajan oma mielipide ei suoraan kuulu, mutta niihin on yhdistelty useita eri uutisia ja tietoja eri uutislähteistä. Analyyseissa on lisäksi nähtävissä tapahtumakuvausta laajempaa spekulointia esimerkiksi myrkytyksen seurauksista Venäjän talouteen tai maailmanpoliittiseen tilanteeseen.

Aineistossani on kaksi artikkelia, joiden voi laskea kuuluvan tutkivan journalismin piiriin. Näiden osalta toimitus on nähnyt paljon vaivaa tietojen keräämiseen ja niiden yhdistelyyn. Toisessa näistä jutuista tutkittiin Anatoli Tsepigan elämänvaiheita haastatteleamalla tämän tunteneita henkilöitä.

Jutussa pyrittiin selvittämään, kuka oli kyseessä ja millaisten mutkien kautta hän oli päätenyt Salisburyyn Ruslan Boshirovina. Toinen juttu taas perustui Novitsok-hermomyrkyn leviämiseen ympäri maailman. Jutussa esitettiin todisteita ja oikeudenkäyntipöytäkirjoja, joista selvisi, että valtion palveluksessa ollut ja yhä oleva tiedemies Leonid Rink oli myynyt Novitsokia mafialle 90-luvulla. Lisäksi pöytäkirjoista selvisi, että Novitsokilla oli aiemminkin tehty murhia. Jutussa oli myös valokuvia aidoista asiakirjoista, joista tiedot selvisivät.

Henkilöhaastatteluiksi tulkittavissa olevia juttuja aineistossani on neljä. Kaikki henkilöhaastattelut on toteutettu kysymys-vastaus -kaavalla, joten toimittajan oma ääni ei näissä suoraan kuulu muualla kuin kysymyksenasetteluissa. Aineistoni henkilöhaastatteluista kolme on asiantuntijahaastatteluja, joissa keskusteltava asia on itse henkilöä tärkeämpi. Sen sijaan että keskityttäisiin haastateltavan henkilön elämänvaiheisiin, keskitytään siihen, mitä sanottavaa kyseisellä henkilöllä on asiasta, johon tällä on asiantuntijuutta. Yhdessä haastattelussa keskiössä on nimenomaan henkilö, Echo Moskvyn päätoimittaja, joka kertoo mielipiteitään Venäjän nykytilanteesta.

Lisäksi aineistossani on neljä kolumniksi tai mielipidekirjoitukseksi luokiteltavaa juttua. Näille jutuille yhteistä on se, että toimittajan oma ääni ja mielipide tulevat selvästi esille jutussa. Kolumnit ovat peräisin eri kirjoittajilta ja niiden tyyli vaihtelee melko paljon hyvinkin vahvoista kriittisistä mielipiteistä hieman pehmeämpään suhtautumiseen. Yhtä kaikki, jokaisesta jutusta kirjoittajan oma mielipide ja sen perustelut tulevat selkeästi esiin.

Ajallisesti oma aineistoni jakautuu tapahtumien kulun mukaan. Aikajanan alkupäähän, eli maaliskuukaudelle sijoittuu aineistoni jutuista 14. Heinä-elokuussa aineistoni jutuista on julkaistu 7. Loput 21 juttua on julkaistu syys-lokakuussa. Aineistossani ei ole yhtään juttua kesäkuulta. Vilkkaimmat uutisointikuukaudet olivat huhtikuu, syyskuu ja lokakuu. Tarkasteltavat jutut keskittyvätkin siis tapahtumien kulun kannalta tärkeimpiin ajankohtiin. Myrkytys tapahtui jo maaliskuussa, mutta varsinainen diplomaattinen kriisi ja kiivaimmat syytökset Venäjää vastaan sijoittuivat huhtikuun alkuun.

Keväällä 2018 Novaja Gazetan artikkelit keskittyivät lähinnä Novitsok-hermomyrkyn alkuperän selvittämiseen ja myrkytyksen aiheuttaman diplomaattisen kriisin raportoimiseen. Aineistosta löytyy muun muassa tiedemiesten haastatteluja, joissa he kertovat, millainen aine on kyseessä ja minkälaisiin käyttötarkoituksiin se on tehty. Lisäksi aineistossa on analyyseja esimerkiksi USA:n

asettamista pakotteista Venäjää kohtaan. Kesällä uutisointi aiheen ympärillä hiljeni, kun näytti siltä, että tapauksessa on ajaututtu umpikujaan. Britit olivat uppoutuneet tutkintaansa, eikä uusia tietoja herunut medialle. Toisaalta taas Venäjä pysyi kannassaan ja kielsi kaikki siihen kohdistuvat syytökset. Kesäkuun viimeisenä päivänä Novitsok kuitenkin iski jälleen ja heinäkuussa myös uutisointi aiheen ympärillä kiihtyi jälleen. Heinä-elokuussa aineistoni jutuista kolme liittyy Amesburyssa tapahtuneeseen myrkytykseen. Kaikki kesällä julkaistut jutut eivät kuitenkaan liittyneet Amesburyn uutisoinnin seuraamiseen. Heinäkuussa julkaistiin myös tutkiva juttu, jossa mietittiin Novitsokin osallisuutta muihin venäläisten myrkytyksiin. Jutussa nostettiin esiin jo aiemmin keväällä uutisoitu seikka, jonka mukaan tiedemies Leonid Rink oli myynyt Novitsokia eteenpäin 90-luvulla, aiheuttaen näin välillisesti pankkiiri Ivan Kivelidin ja tämän sihteerin murhan. Nyt jutussa pohdittiin, olisiko myrkyllä osuutta myös Juri Štšekotšihinin, joka kuoli äkillisesti outoon sairauteen vuonna 2003. Sairauden oireiden on julkisuudessa kerrottu muistuttaneen radioaktiivisten aineiden aiheuttamaa myrkytystä. Štšekotšihin työskenteli tutkivana journalistina, kirjailijana ja liberaalina kansanedustajana. Hän kirjoitti myös Novaja Gazetaan ja hän vastusti näkyvästi järjestäytynyttä rikollisuutta ja korruptiota.

Toimittaja Irina Petrovskaja kirjoitti heinäkuussa myös jutun Victoria Skripalista ja tämän kytköksistä Venäjän ykköskanavaan. Victoria Skripal on aiemmin ollut esillä julkaisemalla hänen ja Julia Skripalin välisen puhelinkeskustelun myrkytystapaukseen liittyen yhdessä Venäjän suosituimmista keskusteluohjelmista. Novaja Gazetan mukaan Victoria Skripal on huhtikuusta alkaen työskennellyt 115 000 ruplan kuukausipalkalla tuotantoyhtiö Direktissä. Todellisuudessa Direkt onkin ykköskanavalla esitettävä talk show Pust Govorjat (antaa heidän puhua), jossa Skripal on esiintynyt kevään ja kesän aikana useasti. Novaja Gazetan mukaan Julia Skripal ei ole ilahtunut serkkunsa tavasta mässäillä myrkytystapauksella julkisesti.

Vladimir Putinin ja Donald Trumpin tapaaminen Helsingissä ei sekään jäänyt Novaja Gazetalta noteeraamatta. Ihmetystä toimituksessa herätti ennen kaikkea se, miten Donald Trumpilla on tapana laukoa epämiellyttäviä totuuksia tai jopa suoranaisia valheita muille valtion päämiehille, mutta Putinia Trump ei haasta millään tavalla. Esimerkiksi Skripalin myrkytystapaus jäi presidenttien välillä kokonaan käsittelemättä.

Tilanne on sama kuin jos tuomari sanoisi oikeudessa: "tässä minulla on toisaalta syyte ryöstöstä, epäillyn sormenjäljet, videokamerakuvaa ja DNA analyysi. Toisaalta

taas syytetty kieltää syytökset, joten minulla ei ole mitään syytä olla uskomatta tämän sanaa.”

(Julia Latynina analyysi 16.7.2018 liittyen Venäjän sekaantumiseen USAn vaaleissa)

Kesällä aineistoni ei siis ollut yhtä selkeästi itse tapahtumiin keskittynyt kuin vaikkapa keväällä, jolloin uutisointi keskittyi tapahtumien ajankohtaiseen seuraamiseen. Kesällä joukkoon mahtui myös laajempaa spekulatiota maailmanpolitiikan tilanteesta, rahanahneista sukulaisista ja aiemmin tapahtuneista myrkytyksistä ja murhista, joiden takana valtion epäiltiin olevan. Syksyllä aineistoa hallitsevat jutut epäillyistä, joiden nimet julkistettiin syyskuun alussa vuonna 2018. Epäiltyjen nimet ja kuvat julkaistiin Novaja Gazetassa 5. syyskuuta 2018. Samana päivänä lehti julkaisi myös Venäjän ulkoasiainministeriön tiedotusosaston johtajan Marija Zaharovin lausunnon, jonka mukaan julkaistut nimet ja kuvat eivät merkitse mitään.

Venäjän syyllisyyden tai syyttömyyden pohtiminen loppui Novaja Gazetassa epäiltyjen nimien julkaisuun. Siinä missä lehti keväällä oli esittänyt myös vaihtoehtoisia teorioita tapahtumien kulusta ja hakenut todisteita esimerkiksi Novitsok-myrkyn päätyemisestä ulkomaille, epäiltyjen nimeämisen jälkeen Venäjän syyllisyyttä ei enää epäilty, vaan se hyväksyttiin pääosin totuutena. Lehden jutut keskittyvätkin tämän jälkeen epäjohtonmukaisuuksien poimimiseen Venäjän virallisista lausunnoista, epäiltyjen henkilöiden todellisen henkilöllisyyden selvittämiseen ja siihen, millaisia seurauksia tapahtumista saattaa Venäjän taloudelle olla.

Esimerkiksi syyskuun 14. julkaistiin Novaja Gazetassa juttu siitä, kuinka Yhdysvallat on asettamassa uusia taloudellisia pakotteita Venäjää vastaan. Skripalien tapaus ei artikkelin mukaan ole suoraan pakotteiden syynä, vaan keskiössä on Venäjän sekaantuminen Yhdysvaltain presidentinvaaleihin. Trump allekirjoitti syyskuussa uuden lain, jonka mukaan Washington voi asettaa pakotteita kaikkia niitä maita vastaan, jotka häiritsevät vaaleja Yhdysvalloissa. Jutussa viitataan kuitenkin myös siihen, että pakotteita on uhattu kiristää marraskuussa entisestään, sillä Yhdysvaltojen mukaan Venäjä on rikkonut räikeästi kemiallisiin aseisiin liittyvää sääntelyä Skripalien tapauksessa. Novaja Gazeta suhtautuu pakotteisiin kielteisesti, vaikka pitääkin Venäjää syyllisenä. Jutussa pohditaan muun muassa sitä, onko oikeudenmukaista, että Yhdysvallat yksipuolisesti tuomitsee jonkin maan syylliseksi ja sitten aiheuttaa tälle mittavat taloudelliset vahingot. Jutussa ollaan huolissaan myös siitä, että pakotteet tulevat iskemään oligarkkien ja eliitin lisäksi tavallisiin venäläisiin.

Syksyllä Novaja Gazeta siteerasi paljon myös ulkomaalaisia lehtiä, mitä se teki toki myös keväällä. Nyt lähes kaikki Skripalien tapaukseen liittyneet uutiset olivat jollakin tavalla muualta lainattuja. Useimmiten lähteet olivat länsimaisia laatulehtinä tunnettuja medioita, kuten The Telegraph, The Guardian tai New York Times. Myös venäläislähteitä käytettiin jonkin verran hyödyksi ja siteeratuiksi syksyllä pääsivät muun muassa Kommersant, Bellingcat ja Insider. Myös valtiollisen televisiokanava RT:n videomateriaalia hyödynnettiin, tosin sitä ei suoraan siteerattu tai pidetty luotettavana lähteenä. RT julkaisi yksinoikeudella kahden epäillyn haastattelut ja Novaja Gazeta käytti materiaalia omien uutistensa lähteenä. Siteeraamisen sijaan lehti kuitenkin kyseenalaisti RT:n materiaalia ja miesten kertomuksia. Aineistostani löytyy esimerkiksi juttu, jossa Novaja Gazeta on selvittänyt, etteivät miesten väitteet Salisburyn huonosta säästä pitäneet meteorologien mukaan paikkaansa.

RT oli lähteenä myös silloin, kun Novaja Gazeta julkaisi artikkelin Putinin kommenteista Moskovon Energiaviikolla. Putinia siteerattiin, kun tämä lokakuun 2018 alussa järjestetyssä tapahtumassa kommentoi Skripalien tapausta toteamalla, että asia on saanut aivan liian suuret mittasuhteet. Putinin mukaan yleisö tuntuu pitävän Sergei Skripalia suunnilleen ihmisoikeusaktivistina, vaikka todellisuudessa tämä oli saastaa ja isänmaan petturi. Samalla Putin vertasi tiedustelupalveluiden työtä prostituutioon. Tässä vaiheessa Iso-Britannia oli jo esittänyt oman teoriansa tapahtumien kulusta ja jollakin tavalla tästä lausunnosta välittyä se, että Venäjäkään ei enää niin ponnekkaasti kiellä osallisuuttaan. Sen sijaan Putin vähättelee tapausta. Novaja Gazetan juttuun oli upotettu RT:n videomateriaalia, jossa Putin sanoo yllä mainitut asiat.

Syksylläkin Novaja Gazeta harjoitti jonkin verran omaa toimitustyötä tapaukseen liittyen. Se esimerkiksi teki tutkivan jutun Ruslan Boshirovin todellisesta henkilöllisyydestä. Boshirov on lehden tutkimusten mukaan oikeasti Anatoli Tsepiga, Venäjän armeijassa uransa tehnyt nykyisin GRU:n palveluksessa oleva mies, joka on saanut Venäjän sankari -palkinnon toimistaan Krimillä. Muiden uutislähteiden mukaan palkinto olisi tullut Tsepigan osallisuudesta Ukrainan entisen presidentin Viktor Janukovytsin kuljettamisesta pakoon Venäjälle. Myös tapahtumien kulkua spekuloidiin lehdessä analyysin muodossa ja tarkoituksena oli pohtia, miksi valtio tällä kertaa epäonnistui yrityksessään. Kaiken kaikkiaan aineistoni myötäilee tapahtumien todellista kulkua ajallisesti ja sisällöltään. Tapahtumien kannalta kriittisimmät hetket olivat myös vilkkainta uutisointiaikaa. Toki myrkytyksen tutkinta ja sen seuraukset maailmanpoliittiseen tilanteeseen jatkuivat myös lokakuun jälkeen, mutta oman tutkimukseni kannalta myrkytystä seuraavat tapahtumat eivät itsessään ole

tärkeitä. Valitsin tarkasteluun kyseisen noin puolen vuoden jakson, koska se on tarpeeksi pitkä kattavan analyysin kannalta, mutta samalla tarpeeksi lyhyt, jotta työmääräni pysyy kohtuullisena.

7. Aineiston analyysi

7.1. Aineiston muodostama kokonaiskuva

Koko aineiston lukemalla pyrin saamaan käsityksen niistä strategioista, joita lehti käyttää ylläpitääkseen journalistisia standardejaan ja sananvapauttaan Venäjän nykyisessä ilmapiirissä, jossa toimittajia ja kriittistä mediaa kohtaan hyökätään.

Millaisen kokonaiskuvan aineisto sitten antaa sananvapaustilanteesta Venäjällä? Ensinnäkin on sanottava, että aineistosta päätellen Novaja Gazeta pystyy nostamaan asioita esiin jopa hämmästyttävän avoimesti siihen nähden, mitä sananvapauden ja kriittisen median todellisuus tämän päivän Venäjällä tutkimusten mukaan on.

Aineistoni sisältää paljon tapahtumien analysointia, joka on paikoin erittäin rohkeaa ja sisältää paljon suoraa kritiikkiä Venäjän valtiota ja sen toimia kohtaan. Lehti muun muassa spekuloi, mistä johtuu myrkytysoperaation epäonnistuminen ja kirjoittaja tulee siihen lopputulokseen, että syynä on yksinkertaisesti palkattujen henkilöiden heikosti suorittama taustatutkimus. Sergei Skripalin murha olisi ollut täydellinen, hiljainen likvidointi, jos Julia Skripal ei olisi tullut isänsä luokse vierailulle. Tässä siis operaation hoitajille on sattunut virhearvio.

Lisäksi lehdessä on rohkeakin spekulatiota esimerkiksi Novitsok-hermomyrkyn leviämisestä ulkomaille ja sen käytöstä aiemmissa murhissa. Keväällä 2018 Novaja Gazeta julkaisi perusteellisen tutkivan jutun 90-luvun lopulla tapahtuneesta pankkiirin murhasta, jossa pankkiiri ja tämän sihteeri kuolivat ilmeisesti Novitsokiin, jota oli päätyntä miehen puhelimeen. Novaja Gazeta selvitti, että myrkkyä oli päätyntä mafialle tiedemies Leonid Rinkin kautta, joka oli rahapulassaan ja kiristyksen uhrina myynyt myrkkyä eteenpäin 90-luvulla. Jutun tueksi Novaja Gazeta julkaisi aitoja ja alkuperäisiä kuulustelupöytäkirjoja tapauksesta nettisivuilleen skannattuna.

Lisäksi Novaja Gazeta liitti väljästi Novitsok-myrkyn myös entisen toimittajansa Juri Štšekotšihinin murhaan. Tutkivana toimittajana työskennellyt Štšekotšihin kuoli vuonna 2003 outoon sairauteen juuri ennen, kun tämän piti lähteä Yhdysvaltoihin tapaamaan FBI:n tutkijoita. Venäjällä hänen sairaskertomuksensa on julistettu salaiseksi, mutta yleisesti on ajateltu sairauden muistuttaneen radioaktiivisille aineille altistumista. Toimittaja oli julkaissut aiemmin paljon valtion kannalta kriittistä informaatiota, ja Novaja Gazetan toimituksessa ajatellaan, että kuolema oli murha. Aineistoni jutussa pohditaan myös sitä, olisiko mahdollista, että aine, johon Štšekotšihin kuoli, olisikin ollut Novitsok.

Kokonaisuudesta löytyy paljon myös kritiikkiä Venäjän valtiollista mediaa kohtaan. Esimerkiksi Venäjän valtion omistamaa ykköskanavaa, *Pervyi Kanal*ia pidetään epäluotettavana lähteenä. Samalla kritisoidaan Julia Skripalin serkun Victoria Skripalin kanavan kanssa tekemää sopimusta. Novaja Gazetan mukaan TV-kanava on maksanut Victoria Skripalille tämän esiintymisistä erilaisissa ohjelmissa, joissa tämä puhuu myrkytystapauksesta ja spekuloi erilaisia mahdollisuuksia antamalla erikoisia lausuntoja siitä, kuinka myrkytysten takana olisikin mahdollisesti Julia Skripalin tuleva anoppi.

Myös esimerkiksi Russia24-kanavan uutislähetystä haukutaan epäluotettavaksi ja vääristellyksi liittyen Syyriassa tapahtuneisiin kemiallisiin iskuihin, joita ei siis kyseisen uutiskanavan mukaan tapahtunut. Novaja Gazetan mukaan Russia24 käsittelee tapausta tarkoitushakuisesti ja totuutta vääristellen. Aineistostani löytyy myös useita juttuja, joiden tarkoitus on löytää epäloogisuuksia RT-televisiokanavan yksinoikeudella julkaisemasta epäiltyjen haastattelusta. Esimerkiksi haastattelussa miehet kertoivat poistuneensa Salisburyyn huonon sään vuoksi, mutta Novaja Gazetan tarkistuksen mukaan sää ei todellisuudessa ollut niin huono.

Venäläisiä virkamiehiäkin kritisoidaan aineistossani vapaasti. Kritiikkiä saa etenkin Marija Zaharova, joka antaa viralliset lausunnot ulkoasiainministeriön puolesta. Monessa jutuissa hänen lausuntojaan kuvaillaan epäluotettaviksi, harhaisiksi ja suoranaiseksi valheiksi. Toimittaja Julia Latynina toteaa kolumnissaan Zaharovin ja tämän kaltaisten ”valehtelevan silmää räpäyttämättä.” Myös ulkoministeri Sergei Lavrovin lausuntoja kyseenalaistetaan, eikä presidentti Vladimir Putinkaan näyttäytyä aineistossani pelkästään hyvässä valossa. Etenkin Trumpin lepsuilua Putinia ja Venäjää kohtaan yleisesti kummaksutaan ja Novaja Gazeta tuntuu uskovan, että Venäjä todella

tarkoituksellisesti häiritsi Yhdysvaltain presidentinvaaleja vuonna 2016. Myös Venäjän pysyvää edustajaa YK:ssa kutsutaan harhaiseksi. Kovaakaan kritiikkiä valtion edustajille ei siis pelätä antaa. Kaikki nämä laajasti kansainvälisen politiikan aiheisiin liittyvät kriittiset kommentit ovat peräisin artikkeleista, jotka käsittelevät pääasiassa Skripalien myrkytystä. Tämä asetelma kuvaakin hyvin sitä kontekstia, johon NG tapauksen asettaa sekä myös sitä, millaisena lehti näkee Venäjän roolin maailmanpolitiikassa.

Lehti käytti myös venäläisiä lähteitä omassa uutisoinnissaan. Venäläislehti *Kommersantin* tutkivaa juttua Anatoli Tsepigasta siteerattiin ja sitä ilmeisesti pidettiin luotettavana. Lehti oli käynyt tekemässä tutkimusta Ruslan Boshirovina esiintyneen miehen kotikylässä, jossa tämä valokuvan perusteella tunnistettiin Venäjän armeijan palveluksessa olleeksi Anatoli Tsepigaksi. Tämä ei ole valtion kannalta mitenkään miellyttävä paljastus, joten myös venäläisestä valtamediasta löytyy siis näitä pilkahduksia valtioon kohdistuvasta kritiikistä. Myös tutkivia journalistiryhmiä, kuten Bellincatia ja The Insideria siteerattiin, mutta ne kuuluvat samaan sarjaan kuin Novaja Gazeta itse, kriittiseen ja vapaana pidettyyn mediaan.

Myös valtiollisten medioiden, kuten RT:n ja Ykköskanavan materiaalit kelpasivat toisinaan lähteiksi. RT:n uutinen oli muun muassa Putinin haastattelu Moskovon Energiaviikoilta, jolloin Putin kutsui Sergei Skripalia isänmaan petturiksi ja saastaksi. Myös iskusta epäiltyjen venäläismiesten televisiohaastattelu oli RT:n kuvamateriaalia. Ykköskanavan esittämä ääninauha Victoria ja Julia Skripalin välisestä puhelusta julkaistiin sekin Novaja Gazetassa. Joskin näitä lähteitä ei ilmeisesti pidetty erityisen luotettavina, sillä ääninauhan osalta todettiin, ettei sen aitoutta voida todistaa ja epäiltyjen haastattelujen osalta Novaja Gazeta näki paljon vaivaa voidakseen todeta epäiltyjen valehtelevan.

Ulkomaalaisia medioita puolestaan siteerattiin paljon. Tämä on luonnollista, koska uutisaihetta seurattiin maailmalla laajasti ja tapahtumien painopiste oli Venäjän sijaan Britanniassa. Siteerattuja ulkomaalaisia tiedotusvälineitä olivat esimerkiksi The New York Times, Daily Mail, The Telegraph, The Guardian ja Financial Times. Myös yksi lehden julkaisemista uutisanalyyseista oli The Guardianin toimittaja Luke Hardingin kirjoittama. Luke Harding on The Guardianin entinen Moskovon kirjeenvaihtaja ja hänet tunnetaan etenkin Vladimir Putinia kohtaan osoitetusta kriittisestä kirjoittelusta.

Ulkomaalaisia medioita siteeraavia juttuja oli paljon, eikä se välttämättä ole erityisen poikkeuksellista. Taustalla saattaa kuitenkin olla myös kysymys sananvapaudesta. Valtion kannalta vaikeat asiat on ehkä helpompi kertoa ulkomaalaismedioita siteeraamalla. Näin vastuu uutisesta olisikin osittain poissa Novaja Gazetan toimitukselta. Toisaalta lehti kuitenkin kritisoi valtion toimia varsin rohkeasti ja vapaasti, joten kyse ei välttämättä ole siitä, että asioita ei itse uskallettaisi sanoa. Ulkomaalaisilta lehdistä saatetaan hakea myös uskottavuutta omalle uutisoinnille, joka ei välttämättä isänmaallisempien venäläisten mielestä ole luotettavaa. Toisaalta taas ulkomaalaisia uutisia kääntämällä ja siteeraamalla Novaja Gazeta tarjoaa monelle kielitaidottomalle venäläiselle ikkunan ulkomaailmaan. Valtion omistuksessa olevat käännöstoimistot nimittäin tarjoavat varsin suppeaa ja jopa valheellista kuvaa ulkomaan uutisoinnista, sillä esimerkiksi Venäjälle vihamielisiä uutisjuttuja ei yleensä käännetä Venäjäksi. Lehti tuo esille sen, mitä muualla maailmassa Venäjästä ajatellaan. Tämä on tärkeää, sillä näin Novaja Gazeta ylläpitää, joskin varsin neutraalisti siteeraavalla tavalla, kansainvälisen ja valtioiden rajat ylittävän sananvapauden ajatusta.

Kiinnostava asia aineistossani on kuitenkin myös se, että lehti ei ole venäläisvastainen. Se ei ehkä suhtaudu suopeasti Venäjän nykyiseen politiikkaan tai virkamiehiin, mutta samalla se suhtautuu varovaisesti myös länsimaiden esittämiin syytöksiin Venäjästä. Ennen vahvojen todisteiden julkituloa lehti ei suostu julistamaan Venäjää syylliseksi Skripalien myrkytystapaukseen. Sen sijaan se tekee taustoittavaa tutkimusta myrkyn alkuperästä ja sen leviämisestä myös Venäjän ulkopuolelle. Se nostaa esiin todisteita, joiden mukaan myrkky voisi olla peräisin myös jostakin muualta kuin Venäjältä. Lisäksi se kritisoi länsimaiden Venäjälle asettamia pakotteita, etenkin kun pitäviä todisteita Venäjän syyllisyydestä ei ole vielä esitetty. Lisäksi lehti on huolissaan pakotteiden vaikutuksesta tavallisille venäläisille ja maan taloudelle.

Kun todisteet sitten kuitenkin tulevat, lehti kuitenkin hyväksyy ne ja vahvistaa kriittistä kantaansa. Se ei enää edes yritä uskoa Venäjän syyttömyyteen, vaan muuttaa omaa linjaansa faktojen mukaan. Tällä tavalla lehden voi siis katsoa olevan vapaa sekä venäläisestä että ulkomaalaisesta mediasta ja niiden vaikutuksesta.

7.2. Esimerkkitapaukset lähiluennassa

Valitsin aineistostani kolme artikkelia lähemmin tarkasteltavaksi. Tarkoitukseni on näiden yksittäisten juttujen avulla havainnollistaa niitä keinoja, joita itsenäinen media käyttää ylläpitääkseen sananvapauttaan tilanteessa, jossa sananvapauteen ja vapaaseen ilmaisuun liittyy pahimmillaan jopa toimittajan henkeä uhkaavia riskejä, puhumattakaan lehden ottamista taloudellisista riskeistä.

Ensimmäisenä esimerkkinäni käytän kirjailija-toimittaja Julia Latyninan kolumnia *Rossijskaja propaganda ushla v astral i ne vernulas* (21.4.2018), joka käsittelee Venäjän propagandaa liittyen Syyriassa tapahtuneisiin kemiallisiin iskuihin sekä Skripalien myrkytystapaukseen. Kolumni on julkaistu Novaja Gazetassa huhtikuussa 2018.

Itsessään juttuaihe jo osoittaa sen, että Novaja Gazeta ei pelkää julkaista kirjoittajiensa mielipiteitä Venäjän propagandasta ja valtion tavasta valehdella kansalaisilleen. Kolumnissa sanotaan suoraan esimerkiksi Russia 24 -kanavan levittävän raporteissaan valheellista tietoa. Lisäksi arvostellaan Venäjän YK:n pysyvää edustajaa siitä, että tämä aikoo näyttää kyseisen TV-kanavan uutisraportin YK:n turvallisuusneuvoston kokouksessa. Latynina toteaaakin, että ”jokaiselle järkevälle ihmiselle on selvää, että näin ei kannattaisi toimia.”

Latynina kuljettaa kolumnissaan lukijan ensin läpi Syyrian Itä-Ghoutassa Douman kaupungissa 7.4.2018 siten, kuin Venäjän virallinen valtionjohto väittää asioiden tapahtuneen. Doumassa kuoli 70 ihmistä ja loukkaantui noin 1000 ihmistä kaasuiskussa, mutta Syyria ja Venäjä väittävät iskun olevan valetta ja ulkovaltojen provosointia (YLE, 9.4.2018).

Piirityksen aikana militantit olivat kaivautuneet kellareihin, joten etenkin Assadin joukoilla oli vaikeuksia päästä heihin käsiksi, koska koulutettuja joukkoja oli niin vähän. Ongelma voidaan ratkaista kemiallisella hyökkäyksellä: raskas kloori hiipisi kellareihin ja tappaisi kaikki sisällä olevat.

Huhtikuun 7. päivänä venäläisen propagandan mukaan nämä militantit itse tekivät ilmoituksen venäläisten tekemästä kemiallisesta hyökkäyksestä, jota ei kuitenkaan oikeasti tapahtunut. Huhtikuun 8. päivänä venäläiset ja Assadin joukot saivat kaadettua kapinallishallituksen. Ja itse hyökkäys - ainakin jos uskotaan Venäjän pysyvää YK:n edustajaa Vasili Nebenzeä - oli feikki.

Kuten yllä oleva esimerkki osoittaa, Latynina kertoo asiat varsin informatiiviseen ja asialliseen tyyliin, ripotellen kuitenkin joukkoon muutamia sellaisia sanoja, jotka paljastavat kirjoittajan mielipiteen asiasta. Lisäksi hän eleettömästi antaa lukijan itse löytää tapahtumista epäloogisuudet.

Toisaalta hän ei kuitenkaan epäröi nostaa esiin räikeitäkään ristiriitaisuuksia venäläisten virkamiesten lausunnoissa varsin humoristisella ja piikittelevällä tavalla. Tässä esimerkki, joka on suoraa jatkoa edelliselle lainaukselle.

Jos uskot toisen venäläisen virkamiehen Marija Zaharovan lausuntoja, hyökkäys kuitenkin todennäköisesti tapahtui. Koska kapinalliset löysivät Saksasta peräisin olevia klooripakkauksia ja savupommeja - mistä luulisit - Salisburysta!

Niinpä Marija Zaharovan mukaan nämä pirulliset militantit, jotka aikoivat puolustaa kapinallishallintoaan viimeiseen panttivankiin asti, myrkyttivät itse lapsensa kloorilla (saksalaista) ja antautuivat Assadin armeijalle.

Latynina kokoaa samaan kertomukseen kaikki Venäjän omat ristiriitaiset lausunnot tapahtumien kulusta. Näin syntyy epäuskottava kuvaus tapahtuneesta jo pelkästään valtion lausunnoissa pysymällä. Toki lisäksi Latynina käyttää tehokeinoja, sarkasmia ja huumoria tehostaakseen sanomaansa.

Hän esittää kolumnissaan julkisesti myös ne kysymykset, jotka heräävät ristiriitaisten lausuntojen myötä. "Oliko kloori saksalaista vai eikö ollut mitään klooria?", "Jos militantit järjestivät kemiallisen iskun itse, eikä hallituksella ollut asiassa osaa, miten Assadin joukot sitten päihittivät kapinalliset seuraavana päivänä?" ja lopuksi vielä "miten Assadin joukot saivat ilman taistelua vallattua nämä kellarit, jotka olivat täynnä islamistisia fanaatikkoja valmiina puolustautumaan?"

Syyrian iskujen jälkeen Latynina siirtyy käsittelemään Skripalien myrkytystapausta. Hän esittää samanlaisia kysymyksiä myös tähän tapaukseen liittyen, tuoden lukijoiden silmien eteen valtiojohtoisen median tarjoileman informaation epäloogisuudet.

Ensinnäkin Venäjän propaganda kertoo Victoria Skripalin sanomana, että Julia Skripalin tuleva anoppi on myrkyttänyt Sergei Skripalin. Sitten sama Victoria tekee toisen olettamuksen - kemiallista myrkytystä ei ollutkaan, vaan hänen serkkunsa ja setänsä vain söivät pilaantuneita mereneläviä. Ja sitten YK:n pysyvä edustaja Vasili

Nebenz esittää uuden version: ovelat brittiläiset ruiskuttivat Novitsokin Skripaleiden vereen silloin, kun he olivat tajuttomina sairaalassa.

Jälleen Latynina esittää hyvin avoimesti Venäjän propagandan epäuskottavuuden ja tuo sen selvästi näkyväksi jokaiselle lukijalle.

Paljon kritiikkiä saa myös Marija Zaharova, Venäjän ulkoasiainministeriön tiedotusosaston johtaja, jonka Latynina toteaa ”valehtelevan silmää räpäyttämättä.” Latynina kuvailee myös Zaharovin ja tämän kaltaisten ihmisten ajattelevan, ettei ole sellaista asiaa kuin todellisuus. ”On vain totuuden jälkeinen aika, jolloin totuus ja valhe ovat TV-ruudulla täysin samanarvoiset.”

Latynina vertaa Venäjän valtion propagandaa myös Neuvostoliiton aikaan ja agitpropiin (agitaation ja propagandan toimisto, joka valvoi Neuvostoliitossa muun muassa joukkoviestinten sisältöjä) ja toteaa kaiken tämän propagandan olevan venäläisille jo tuttuja ajalta ennen Trumpia ja valeuutisia. Erona Neuvostoliittoon on kuitenkin Latyninan mukaan se, että nykyisin epäuskon takia kukaan ei joudu ammutuksi. Historia toistaakin itseään: ensin se oli tragedia, tämä toisinto puolestaan on komedia.

Valehtelu, jonka taustalla 30-luvulla oli voimakas ideologia, on nykyisin ilman gulagin taustatukea vain naurettavaa ja pikkumaista huijausta.

Novaja Gazeta julkaisee varsin avoimesti kritiikkiä valtiota kohtaan. Kritiikkiä ei tarvitse lukea rivien välistä, vaan se löytyy jo otsikosta ja jatkuu siitä koko jutun läpi. Kolumnissa nostetaan esiin kaksi erillistä Venäjän ja länsimaiden suhteita kiristävää tapausta ja lisäksi viitataan Neuvostoliiton aikaan negatiivisessa mielessä. Kaikki kolme asiaa ovat valtion ja nationalismin kannalta hankalia asioita.

Jutusta saa helposti sen käsityksen, että Novaja Gazeta on päättänyt olla täysin välittämättä sananvapauteen kohdistuvista paineista ja Julia Latynina itseensä kohdistuvista riskeistä. Tämä pitää varmasti osaltaan paikkansa. Mutta suorasukaisuus perustuu myös osin siihen, että Latynina hän on muuttanut pois Venäjältä ja asuu nykyään perheineen ulkomailla. Syynä muuttoon olivat häneen kohdistuneet useat väkivaltaiset hyökkäykset ja tappoyritykset, joita viranomaiset kieltäytyivät tutkimasta.

Latynina ei ole ainoa venäläinen journalisti, joka on päättänyt oman turvallisuutensa takia muuttamaan ulkomaille. Skripalien tapaukseen liittyen Novaja Gazeta julkaisi myös toimittaja Sergei Kanevin haastattelun sen jälkeen, kun tämä oli paennut Venäjältä Baltiaan paljastettuaan valtion kannalta kiusallisia asioita yhdestä Skripalien myrkytyksen epäilyistä Ruslan Boshirovistä aka Anatoli Tsepigasta. Kanev on aiemmin itse työskennellyt toimittajana myös Novaja Gazetassa, mutta ei ole nyt työsuhteessa lehteen. Sen sijaan hän on tehnyt tutkivaa journalismia esimerkiksi venäläisille tutkivan journalismin toimittajakollektiiveille The Insiderille ja Bellingcatille. Ulkomaille muuttamista voikin pitää yhtenä selviytymiskeinona venäläiselle sananvapaudelle? Kovin kestävä tapa se tuskin on, joskin se voi merkittävästi pienentää toimittajaan itseensä kohdistuvia riskejä.

Sergei Kanevin antama haastattelu *Mne slivajut informatsiju zasluzhivajustuju doverija* (2.10.2018) on toinen lähiluentaan valitsemani esimerkki. Haastattelun on kirjoittanut Novaja Gazetan Baltian kirjeenvaihtaja Maria Jepifanova ja se on toteutettu kysymys-vastaus -tyylillä. Haastattelu on julkaistu Novaja Gazetan verkkosivuilla 2.10.2018.

Haastattelun aiheena ovat Kanevin tutkimukset liittyen Skripalien myrkytyksestä epäiltyihin henkilöihin sekä maastapaon syyt ja miehen tulevaisuudennäkymät. Mielestäni haastattelun aihe on jo itsessään mielenkiintoinen. Se ei ehkä anna lisäarvoa itse myrkytystapaukseen, sillä lehdessä on erikseen julkaistu tutkivia artikkeleja ja paljastuksia epäilyistä. Sen sijaan tämän haastattelun tarkoituksena on selvästi nostaa esiin se tosiseikka, että tutkivat journalistit pakenevat Venäjältä uhkausten ja väkivallan vuoksi. Toimittajien ahdinko ja sananvapauksilanteen heikkous nostetaan näin hyvin näkyville lehdessä ja pyritään tuomaan myös tavallisten venäläisten tietoon. Tosin Novaja Gazetan on Venäjän mittakaavassa varsin marginaalinen merkitys tietenkin tämän teon vaikutusta pienentää.

Jutun aluksi toimittaja kysyy Kanevilta tämän olinpaikkaa ja seuraavien kuukausien suunnitelmia. Kanev kertoo olevansa Baltiassa ja jatkavansa tutkimuksiaan. Hän kertoo työskentelevänsä parhaillaankin Boshiroviin ja Petroviin, eli Salisburin myrkyttäjiin liittyvien juttujen parissa ja ottaneensa mukaansa kaiken materiaalin heihin liittyen. Hän kertoo työskentelyn onnistuvan hyvin, koska pelkoa kotietsinnästä ei ole. Alkuun toimitus on nostanut myös suurilla kirjaimilla seuraavan lainauksen.

Ei anneta heidän toivoa, että olisin hiljaa täällä. Minä moukaroin heitä (paljastuksilla ja tiedoillani), kunnes he hakkaavat minut.

Sitaatti on sisällöltään melko voimakas ja sanoma on hyvin valtion vastainen. Ilmeisesti ”heillä” viitataan Venäjän valtion virkamiehiin tai FSB:n työntekijöihin. Joka tapauksessa juttu nostaa selkeästi esiin riskit kotietsinnästä ja pahoinpitelyistä, mutta samalla ottaa lujasti kantaa toimittajien sananvapauden puolesta. Viesti tuntuu olevan: meitä ette voi pysäyttää.

Seuraavaksi toimittaja siirtyy kysymään maastapaon syistä. Miksi Kanev koki tarpeelliseksi lähteä Venäjältä? Kanev itse kertoo saaneensa varoituksen siitä, että häntä kohtaan ollaan suunnittelemassa ”provokaatiota” ja tekaistuja syytteitä. Varoitus tuli Kanevin mukaan mieheltä, joka oli töissä valta-asemassa. Miestä oli pyydetty tekaisemaan todisteita Kanevia vastaan ja jutun mukaan miestä oli pidetty ”selkä seinää vasten.” Koska kyseessä oli kuitenkin ”kunnon mies”, oli tämä tullut varoittamaan Kanevia, joka oli varoituksen jälkeen päättänyt poistua maasta oman turvallisuutensa vuoksi. Kanev myös kertoo, että kyseinen mies oli saanut potkut Kanevin lähdön jälkeen.

Kanev ei halua paljastaa haastattelussa liikaa yksityiskohtia tai esimerkiksi sitä, millainen provokaatio häntä vastaan oli suunnitteilla. Hän kuitenkin paljastaa lähteneensä, koska oli jo aiemmin kokenut olevansa Venäjällä vaarassa.

Toimittaja tiedusteleekin myös Kaneviltä, miksi tälle haluttiin järjestää hankaluuksia Venäjällä. Oliko kyseessä kenties juuri Skripalien myrkyttäjiin liittyvä juttu? Kanev vastasi, että kyseessä on monimutkainen juttu, sillä...

Petrovista ja Boshirovista uutisointi aiheuttaa tietenkin jonkin verran närää ja pahantahtoisuutta. Emme ainoastaan sano, että täällä he olivat, armeijan leivissä. Me paljastamme yksityiskohtia: mitä, missä, milloin, mikä yksikkö ja mitkä ovat heidän henkilötunnuksensa.

Lisäksi jutussa kysellään yksityiskohtien paljastamisesta ja Kanevin kontakteista, mutta toimittaja on itse asiasta vaitonainen ja toteaa vain, ettei voi paljastaa enempää. Hän kuitenkin mainitsee kontaktin GRU:n (Venäjän asevoimien tiedustelun keskuselin) palveluksessa, joka paljastanut

Boshirovista tietoja. Kaikki tullaan kuitenkin julkaisemaan myöhemmin Bellingcatin ja The Insiderin tutkivissa jutuissa, sillä kaikki tiedot on arkistoitu ja otettu mukaan Baltiaan.

Tekaistujen syytteiden lisäksi Kanevia saattaa odottaa myös syyte valtion salaisuuksien paljastamisesta. Tämä on yksi syy paeta Venäjältä. Haastattelussa nostetaan siis selvästi esiin niitä vaaroja ja uhkia, jotka tutkivaa toimittajaa Venäjällä uhkaavat. Toisaalta armeijan salaisuuksien paljastaminen on asia, josta saattaa saada syytteen myös demokraattisessa ja lehdistönvapaudeltaan korkealle sijoittuvassa maassa. Tästä esimerkkinä voi mainita Helsingin Sanomien toimittajan kotona suoritetun kotietsinnän joulukuussa 2018.

Haastattelussa nousee esiin myös patriotismin nousu Venäjällä ja isänmaan puolustajien toimittajille muodostama uhka. Kanev harmittelee haastattelussa sitä, että on joutunut jättämään kotinsa. Kaikki suunnitelmat ja arkiset asiat joutuu nyt unohtamaan. Hän ei esimerkiksi voi enää ajaa läheiselle lammelle ystäviensä kanssa tai elää muutenkaan sitä normaalia arkeaan. Toisaalta hän kuitenkin sanoo, että

Toisaalta pääsin eroon jatkuvasta vaaran ja ahdistuksen tunteesta. Nyt sitä ei ole: en enää odota, että jokaisen kulman takaa saattaa hypätä patriootti, joka pitää minua Venäjän vihollisena.

Aiemmin sitä tapahtui jatkuvasti. Viimeksi mies kameran kanssa juoksi perässäni ja sanoi, että minun vuokseni miehiä lähetetään kuolemaan Afrikkaan samalla, kun itse istun penkillä ja syön jäätelöä. Voitteko kuvitella?

Tässäkin Novaja Gazetan taktiikkana on nostaa avoimesti esiin kaikkia niitä uhkia, joita journalistit Venäjällä joutuvat päivittäin kohtaamaan. Isänmaalliset patriootit juoksevat toimittajien perässä ja esittävät erilaisia syytöksiä ja lopulta tutkivat toimittajat eivät enää uskalla jäädä maahan, vaan pakenevat toisaalle. Toisaalta Kanevin, kuten koko Novaja Gazetankin, viesti tuntuu vaikeasta sananvapaustilanteesta huolimatta olevan se, että vapaata sanaa ei voida vaientaa. Työ jatkuu ulkomailta käsin.

Kolmanneksi lähiluettavaksi artikkeliksi valitsin aineistoni aikajanan alkupäähän sijoittuneen artikkelin *Proishozhdenie jadov* (5.4.2018), jossa haastateltiin kahta Novitsok-hermomyrkyn kehittänyttä venäläistä tiedemiestä. Kahdesta aiemmasta artikkelista poiketen toimittaja itse

pysyy nyt jutun taustalla, eikä hänestä juuri anneta tietoja. Artikkelin on kirjoittanut Pavel Kanugin. Toimittajan sijasta keskiöön nousevat kuitenkin tiedemiehet Vil Mirzajanov ja Vladimir Uglev.

Juttu on toteutettu kahtena henkilöhaastatteluna, joista molemmat on kirjoitettu jälleen kysymys-vastaus -muodossa. Tämä haastattelumuoto tuntuu olevan Novaja Gazetan artikkeleissa yleinen. Yksi syy tälle voi olla se, että näin vastuu sitaateista saadaan pysymään haastateltavalla. Jos siis tiedemies kritisoi Venäjän valtiota, sitaattimuodossa kirjoitettu lausunto jää ennen muuta tiedemiehen, ei niinkään toimittajan vastuulle. Toisaalta venäläiselle journalismille on katsottu olevan yleisestikin tyypillistä, että esimerkiksi poliitikkojen tai muiden haastateltavien sanomisia ei tulkita lukijalle valmiiksi, vaan sitaatit julkaistaan sellaisenaan ja tulkinta jää yksin lukijan vastuulle (Pietiläinen, 2016, 127). Mielenkiintoista on myös se, onko tämäkin mahdollisesti seurausta sananvapauden tilanteesta ja sensuurin perinteestä. Toimittajat ovat pidättäytyneet tekemästä tulkintoja sensuurin pelossa, mutta yleisön oletetaan lukevan asioita rivien välistä.

Artikkelissa *Proishozhdenie jadov* eli ”myrkyn alkuperä” ei lukijan kuitenkaan tarvitse osata tulkita sanomaa rivien välistä. Jo ensimmäinen haastateltava Vil Mirzajanov on valinta, joka aiheuttaa varmasti närää monissa valtion virkamiehissä ja venäläisissä patriooteissa. Nykyään Yhdysvalloissa asuva Mirzajanov oli Neuvostoaikoina kehittämässä kemiallisia aseita, muun muassa Novitsokia, Neuvostoarmeijan ja valtion salaisen palvelun, KGB:n, käyttöön. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen vuonna 1992 Mirzajanov kirjoitti rajusti hallitusta kritisoivia tekstejä sanomalehtiin, sillä hän oli kuullut kemiallisten aseiden kehityksen jatkuvan yhä, vaikka maassa oma väestö näki nälkää. Samalla Mirzajanov tuli levittäneeksi myös valtion salaisuuksia, minkä vuoksi hänet pidätettiin.

Laajan julkisen oikeudenkäynnin ja kansainvälisen huomion myötä Mirzajanov kuitenkin vapautettiin vuonna 1994 ja vuonna 1995 tämä muutti Yhdysvaltoihin. Myöhemmin Mirzajanov on julkaissut kirjoja, joissa hän on paljastanut muun muassa hermomyrkky Novitsokin alkuperän ja kritisoinut Venäjän nykyistä tilannetta. Venäjällä Mirzajanov on siis yleisesti maanpetturin maineessa. Jo haastateltavan valinta on siis mielenkiintoinen osoitus siitä, että Novaja Gazeta ei kumartele valtion virkamiehiä tai välitä heidän virallisesta kannastaan. Toisaalta Mirzajanov ei tässä jutussa kuitenkaan suoraan syytä Venäjää mistään ja kuten yllä kuvasin, Novaja Gazetakin oli

vielä huhtikuussa 2018 vielä varsin varovaisella kannalla, eikä suostunut ainakaan ilman vakuuttavia todisteita nimeämään Venäjää syylliseksi. Silti lehti käsitteli tapausta tavalla, joka poikkesi valtiollisesta propagandasta.

Toimittaja kyselee Mirzajanovilta kysymyksiä muun muassa siitä, mitä tämä ajattelee Sergei ja Julia Skripalin selviytymismahdollisuuksista ja siitä, missä Novitsokiksi epäilty hermomyrkky on kehitetty ja miten britit ovat voineet päätellä kyseessä olevan juuri Novitsok. Haastattelun loppuvaiheessa toimittaja myös siteeraa presidentti Vladimir Putinin kommenttia, jonka mukaan Novitsokia pystytään nykyään valmistamaan ainakin 20 maassa. Toimittaja kysyykin Mirzajanovilta, uskooko tämä Putinin olevan oikeassa. Mirzajanovin mukaan tämä on epätodennäköistä.

Tässä siis kritisoidaan Putinin lausuntoa, mutta melko varovaisesti. Voimakkaasta asemastaan huolimatta Putin ei olekaan esimerkiksi Pohjois-Korean Kim Jong-Unin kaltainen diktaattori, josta ei saisi sanoa mitään poikkipuolista sanaa. Tämä kannattaa Venäjän sananvapauskeskustelussakin muistaa.

Viimeisenä toimittaja kysyy Mirzajanovin kantaa Venäjän syyllisyyteen. Tämä ei suoraan leimaa Venäjää syylliseksi, mutta kertoo ymmärtävänsä, miksi näin uskotaan.

Millään muulla maalla ei ole samanlaista kokemusta Novitsokin tuottamisesta kuin Neuvostoliitolla ja Venäjällä. Mikään muu maa ei ole käyttänyt yhtä paljon resursseja sen tutkimiseen ja kemiallisten ominaisuuksien opiskeluun. Novitsokin valmistus on pitkä ja työntäyteinen matka, jonka vain yksi maa on tehnyt näin korkealla tasolla.

Tämä kommentti ei ole Venäjän valtion virallisen propagandan mukainen, mutta ei sitä voi suoraan pitää kovin rohkeana sananvapauden venyttämisenäkään. Kuitenkin kaikenlaiset kannat tuodaan esiin, mikä on jo enemmän kuin mitä valtiovetoinen media Venäjällä tekee.

Artikkeli on kaksiosainen, sillä haastateltavia on kaksi. Haastateltavia on haastateltu erikseen ja heidän osionsa on laitettu juttuun peräkkäin. Mirzajanovin haastattelu on ensin, minkä jälkeen siirrytään Vladimir Uglevin haastatteluun. Uglev on hänkin entinen tiedemies, joka on ollut

mukana Novitsok-hermomyrkyn kehittämistyössä. Haastattelu jatkuu samalla kaavalla kuin artikkelin alkupuoliskossakin. Toimittaja kysyy ja Uglevin vastaukset on kirjoitettu sitaattimuotoon.

Toimittajan kysymykset koskevat itse myrkkyä ja sen koostumusta sekä sitä, millä tavoin britit ovat voineet tunnistaa myrkyn olevan juuri Novitsok. Uglev toteaa, että myrkyn koostumus on luultavasti brittilaboratoriossa onnistuttu tunnistamaan oikein, mutta että sataprosenttista varmuutta myrkyn alkuperästä ei voida saada. Jutussa Uglev myös korostaa, että myrkyn eri ainesosien markkinat ovat globaalit ja että lähes kuka tahansa toimija voisi ostaa niitä laillisesti. Lisäksi Vil Mirzajanov on aiemmin julkaistussa paljastuskirjassaan kertonut Novitsok-hermomyrkyn tarkan koostumuksen. Periaatteessa myrkkyä voisi siis valmistaa kuka tahansa, jolta löytyy valmistusta varten vaadittava puhdas ja korkeatasoinen laboratorio.

Nämä tiedot antavat jopa sellaisen kuvan, että Venäjä ei välttämättä olisi myrkytysten takana, vaikka länsimaat niin jo tässä vaiheessa tapahtumien kulkua uskoivat. Mielestäni tämä on oman tutkimukseni kannalta kiinnostava huomio siksi, että Novaja Gazetaa kutsutaan toisinaan oppositiolehdiksi, mikä viittaa sen olevan suoraan hallitusta ja valtaapitäviä vastaan oleva lehti. Tästä olisi mahdollista vetää johtopäätöksiä siitä, kuinka Novaja Gazeta olisi mahdollisesti aina länsimaiden puolella ja Venäjän virallista kantaa vastaan. Tämä ei kuitenkaan ainakaan omassa aineistossani pitänyt paikkaansa. Lehti ei myötäillyt Venäjän valtiollista mediaa, mutta toisaalta se ei luottanut sokeasti myöskään länsimediaan. Sen sijaan se keräsi tietoja monista eri lähteistä ja muutti omaa kantaansa uusien todisteiden tullessa mukaan kuvaan.

Lopuksi toimittaja kysyy Ugleviltä vielä, kuinka todennäköisenä tämä pitää Venäjän syyllisyyttä Skripalien myrkytykseen. Uglevin mielestä tämä on todennäköistä, vaikka todisteita ei olekaan.

Kuten tiedät, tieteilijänä olen tottunut ajattelemaan asioita todisteiden valossa, mutta niitä ei nyt ole saatavilla. On kuitenkin olemassa tapahtumien logiikka, jonka vuoksi luotan englantilaisten versioon. Puhun nyt (Venäjän) tavasta piilotella faktoja.

Uglev myös mainitsee vastauksessaan propagandan pitkät perinteet kylmän sodan ajoilta tähän päivään. Uglev siis uskoo Venäjän syyllisyyteen.

Mitä tämä artikkeli sitten kertoo Novaja Gazetan tavasta toimia tiukassa sananvapaustilanteessa? Kuten jo aiemmin mainittu, kysymys-vastaus-muotoinen haastattelu antaa lehdelle mahdollisuuden vierittää sitaatit suoraan haastateltavan kontolle. Tämä myös siirtää toimittajan sivuosaan jutusta ja tämä saattaa olla tietoinen keino suojella toimittajaa jutun mahdolliselta jälkipyykiltä.

Toisaalta haastateltavien valinnassa Novaja Gazeta vaikuttaa noudattavan omia journalistisia periaatteitaan turhia tinkimättä. Etenkin Vil Mirzajanov on yleisesti petturin maineessa ja lehti on silti päättänyt antaa tälle tilaa artikkelissa. Tämän yhteisartikkelin lisäksi Novaja Gazeta julkaisi myös Mirzajanovin haastattelusta pidemmän version. Haastavassakin sananvapaustilanteessa lehti siis antaa äänen myös heille, jotka eivät sitä varmasti valtiojohtoisessa mediassa saa.

Juttu on mielenkiintoinen osoitus lehden objektiivisesta ja journalistisesta linjasta. Kumpikaan entisistä tiedemiehistä ei ole valmis leimaamaan Venäjää syylliseksi sen hetkisten todisteiden valossa. Päinvastoin, todisteet tuntuvat puhuvan sen puolesta, että myrkyn alkuperä voi olla monessa muussakin paikassa kuin Venäjällä. Toisaalta molemmat haastateltavat tuntuvat uskovan Venäjän syyllisyyteen muiden seikkojen takia. Journalistinen linja kuitenkin pitää ja lehti tarjoilee.

8. Tulokset ja johtopäätökset

8.1. Analyysin tulokset

Tutkimuksen perusteella Novaja Gazetassa sananvapaus näyttää toteutuvan. Mikään taho ei suoraan näytä estävän Novaja Gazetaa julkaisemasta valtamediasta poikkeavia tekstejä ja lehden uutisointi ainakin Skripalien myrkytystä koskien vaikuttaa olevan samalla tavalla objektiivista ja moniäänistä kuin vaikkapa Suomessa tai muissa länsimaissa. Kun palataan Rodney A. Smollan (1992) ajatuksiin sananvapauden tehtävistä, voidaan sanoa Novaja Gazetan toimivan lähes malliesimerkkinä mediasta, joka toimii alustana sananvapaudelle. Lehti pyrkii tarjoamaan kansalaisille monipuolisesti Skripalien myrkytyksestä. Tietoa on hankittu useista eri lähteistä ja monenlaiset näkökulmat pääsevät ääneen. Näin lehti tarjoaa kansalaisilleen erilaista tietoa ja tulkintoja, joiden perusteella yleisö voi vetää johtopäätöksiä. Julkisen totuuden saavuttamiseksi lehti tarjoaa myös tietoa, joka ei ole ainoastaan nykyjärjestelmää vahvistavaa ja ylläpitävää. Esimerkiksi ministereitä ja valtion virkamiehiä arvostellaan aineistossa vapaasti ja melko kriittisin sanankääntein.

Myös mielivallan ja korruption rajoittaminen on yksi sananvapauden tehtävistä. Periaatteena on, että avoimessa ympäristössä väärinkäytöksiä ei uskallettaisi tehdä paljastumisen pelosta. Novaja Gazeta tuo selkeästi esiin esimerkiksi Skripalien myrkyttäjien yhteydet valtioon ja sotilasvoimiin, vaikka kyse on Venäjän kannalta erittäin kiusallisesta tapauksesta. Lehden pienen koon ja marginaalisuuden vuoksi sillä ei kuitenkaan ole aitoa vaikutusta koko venäläiseen yhteiskuntaan. Toisaalta valtiovalta ja virallinen taho eivät yksinkertaisesti vain reagoi mitenkään.

Ei ole yllättävää, että Novaja Gazetassa sananvapaus toteutuu. Sen sijaan kiinnostavaa on se, miten lehti käytännössä toteuttaa sananvapautta Venäjällä, jossa valtamedia on tarkasti valtion kontrollissa ja jossa valtiota kritisoiviin toimittajiin kohdistuu pahimmillaan henkeä uhkaavia riskejä.

Aineiston analyysi paljasti joitakin tällaisia toimintastrategioita. Osa strategioista paljastuu jo tekstin tasolta ja muutamat tyylikeinot ja toimitukselliset valinnat saattavat pohjautua sananvapauden ylläpitoon. Sananvapautta ei kuitenkaan Novaja Gazetassa tarvitse lähteä

etsimään metaforien tasolta tai rivien välistä. Lehti ilmaisee asiat selkeästi, vaikka ne olisivatkin valtion kannalta epäedullisia.

Jos lähdetään liikkeelle pienistä, tekstin tasolta löytyvistä asioista, ensimmäisenä esiin nousee tapa kirjoittaa henkilöhaastattelut kysymys-vastaus-muotoon. Lähiluentaan valituista jutuista kaksi oli tähän formaattiin kirjoitettuja haastatteluja. Tällaisissa haastatteluissa juttuun on kirjoitettu auki toimittajan haastateltavalle esittämä kysymys ja sen jälkeen vastaus suorana sitaattina.

Kysymys-vastaus-muotoon kirjoitetut haastattelut ovat yleisiä länsimaaisessakin journalismissa. Useimmiten niitä kuitenkin käytetään lyhyissä ja aiheiltaan keveissä henkilöhaastatteluissa, ei niinkään pitkissä henkilöjutuissa. Toisaalta Novaja Gazeta on julkaissut vakavamielisiä ja pitkiäkin haastatteluja tällä tyylillä, vaikka kyseessä olisi esimerkiksi tietyn alan asiantuntijahaastattelu, ei siis varsinainen henkilöhaastattelu. Venäjän sananvapaustilanteen ja aiheen arkaluontoisuuden vuoksi voidaan olettaa, että kysymys-vastaus-muoto saattaa olla myös keino suojella toimittajaa esimerkiksi ääri-isänmaallisten liikkeiden hyökkäyksiltä. Kun haastateltavan kommentit on kirjoitettu suoraksi sitaatiksi, ne ovat ikään kuin haastateltavan vastuulla. Sitaatti luo illuusion siitä, että toimittaja ei ole vaikuttanut lausuntoon ja on siten vain sanoman vastaanottaja, kuten myös lukija. Näin toimittajan vastuu sanoista pienenee ja mahdolliset syytökset kohdistuvat haastateltavaan.

On myös mahdollista, että kysymys-vastaus-muotoon kirjoitetut jutut ovat Venäjällä yleisesti yleisempiä kuin esimerkiksi Suomessa. Venäläiselle journalismille on tyypillistä, että toimittaja ei lähde tulkitsemaan haastateltavan tai esimerkiksi poliitikon puheita (Pietiläinen, 2016). Puhe julkaistaan sellaisenaan ja lukija saa itse tehdä omat tulkintansa. Ilmiössä saattaa siis olla kyse siis myös venäläiselle journalismille tyypillisestä tyylikeinosta

Toinen aineistostani löytämäni strategia oli länsimaisten lähteiden runsas käyttö. Lehti siteerasi paljon esimerkiksi Financial Timesia, Daily Mailia ja The New York Timesia. Usein muista lehdistä siteeratut jutut olivat lähinnä lyhyitä uutissähkeitä tapauksen uusimmista tapahtumista. Esimerkiksi The New York Timesia siteerattiin jutussa, jossa kerrottiin Venäjän seuranneen useita entisiä vakoojiaan viime vuosien aikana ja selvittäneen aktiivisesti näiden olinpaikkoja. CIA oli

lehden mukaan joutunut varoittamaan osaa näistä henkilöistä pysymään varuillaan Venäjän lisääntyneen aktiivisuuden vuoksi.

Länsimaisten lehtien siteeraaminen on lehdelle hyvä keino uutisoida Venäjälle kiusallisista aiheista joutumatta itse tulilinjalle. Toki Novaja Gazeta ottaa riskin jo siinä, että se ylipäättään kääntää ja julkaisee uutiset, jotka luultavasti muuten jäisivät kokonaan venäläisyleisön ulottumattomiin. Lehden toimittajat eivät kuitenkaan ole suoraan vastuussa siteeratuista ja käännettyistä artikkeleista, joten niiden sisältö ei ole toimittajille samanlainen uhka kuin omien uutisten julkaiseminen. Toisaalta muiden lehtien siteeraaminen saattaa kieliä myös resurssipulasta, joka on tuttua myös monessa länsimediassa. Kaikkia juttuja ei ole aikaa metsästä itse, joten on helpompi kirjoittaa lyhyitä uutisia muiden lehtien uutisoimista aiheista. Venäjän valtiolliset mediat eivät usein siteeraa valtion kannalta kriittisiä länsimedian artikkeleita, joten Novaja Gazeta erottuu muista. Länsimedian siteeraaminen on varmasti yksi tapa saada objektiivista journalismia yhä useamman venäläisen lukijan ulottuville ilman suuria, omiin toimittajiin kohdistuvia riskejä.

Nämä ovat aineistossa tekstin tasolta löydettäviä strategioita, joiden avulla Novaja Gazeta toteuttaa sananvapautta. Nämä ovat kuitenkin melko marginaalisia keinoja, eivätkä ne todellisuudessa suojaa toimittajia väkivallalta tai lehteä mainosrahojen puuttumiselta ja valtion asettamalta ristiriitaiselta lainsäädännöltä. Lehden mahdollisuudet toimia vapaasti eivät siis ole kiinni sanavalinnoista tai muotoseikoista. Sen sijaan tärkeitä toimintamalleja erottui tutkielmassani kolme. Nämä kolme strategiaa ovat tämän tapauksen pohdinnan peursteella tärkeämpiä sananvapauden mahdollistajia Novaja Gazetalle Venäjällä.

Yksi näistä on työskentely ulkomailta käsin. Kirjailija-toimittaja Julia Latynina asuu ulkomailla häneen kohdistuneiden väkivaltaisten hyökkäysten ja murhayritysten vuoksi. Myös monet muut aineistoni takana olleista toimittajista olivat ulkomaankirjeenvaihtajia esimerkiksi Baltiassa tai Hollannissa. Koska Skripalien myrkytystapauksessa oli melko paljon ulkomaanjournalismiksi luokiteltavissa olevia artikkeleita, on kirjeenvaihtajien käyttö luonnollista. Tästä ei siis suoraan voida päätellä, että ulkomailla asuvat toimittajat olisivat lehden tietoinen valinta. Kuitenkin esimerkiksi Julia Latyninan pakkomuutto ulkomaille on todiste siitä, että olosuhteiden pakosta ja riskien kasvaessa liian suureksi, osa lehden toimittajista työskentelee turvallisuuden takia

ulkomailla. Esimerkiksi Julia Latynina voi kirjoittaa Venäjälle kriittistä tekstiä nykyisestä asuinmaastaan huomattavasti vapaammin ja riskittömämmin kuin asuessaan Venäjällä. Toisaalta Skripalien myrkytystapaus osoitti myös sen, että Venäjän valtion vihollisiksi leimatut henkilöt eivät välttämättä ole turvassa ulkomaillakaan. Kuitenkin yksittäiseen toimittajaan kohdistuvat riskit ovat todennäköisesti ulkomailla huomattavasti pienemmät kuin Venäjällä. Ulkomaille muutto ei kuitenkaan ole kestävä ratkaisu vapaan journalismin kannalta. Jos kriittisesti kirjoittavat toimittajat asuvat kaikki ulkomailla, he etääntyvät helposti Venäjän todellisuudesta. Ulkomailla asuessa joitakin Venäjän yhteiskuntaan olennaisesti liittyviä seikkoja voi jäädä huomaamatta. Lisäksi toimittaja saattaa etääntyä oman yleisönsä arkitodellisuudesta ulkomailla asuessaan.

Venäjän sananvapauden kannaltakin strategia näyttää kuitenkin heikolta, ja jo itsessään sananvapautta myös heikentävältä. Yhä useampien kriittisten toimittajien muutto ulkomaille heikentäisi jo ennestään heikkoa sananvapaustilannetta entisestään. Ulkomaille muuttaminen ja sieltä käsin työskentely ei luultavasti ole edes realistinen vaihtoehto kaikille journalisteille. Pikemminkin se näyttää olevan pakosta tehty elämänmuutos, joka auttaa välttymään esimerkiksi vankeudelta tai murhayrityksiltä. Toisaalta on hyvä huomata, että esimerkiksi venäläinen verkkomedia Meduza.io on siirtynyt toimimaan täysin Latviasta käsin juuri toimittajiin kohdistuvien riskien vuoksi. Täysin tuulesta mahdoton strategia tämäkään ei siis ole.

Venäjän suunnittelema palomuri Runetin eristämiseksi vaikeuttaa kuitenkin venäläismedioiden toimimista ulkomailta käsin. Jos venäläiseen internetiin ei enää tulevaisuudessa pääse ulkomailta, vaarantuu esimerkiksi Meduza.io-verkkomedian toiminta. Siksi esimerkiksi Novaja Gazetan siirtäminen täysin ulkomailta käsin toimivaksi mediaksi ei olisi kestävä ratkaisu. Runetin eristäminen luonnollisesti hankaloittaisi ulkomailta käsin työskentelevien toimittajien työtä.

Toinen suurista linjoista lehdessä on epäkohtien nostaminen esille rehellisesti. Erityisesti kannattaa huomata, että Skripalin tapauksessa valtion toiminnan arvosteleminen kietoutuu yhteen myös sananvapauden uhkien korostamisen kanssa. Näin esimerkiksi toimittaja Sergei Kanevin kohdalla, jota vastaan tekaistuista syytöksistä ja tämän pakenemisesta ulkomaille kerrottiin lehdessä avoimesti. Näin lehti nostaa sananvapauden todellisen tilanteen kaikkien halukkaiden nähtäville, mitään peittelemättä. Tämä ilmentää perinteistä sananvapausajatusta,

jonka mukaan vapaa uutisointi heikentää korruptiota ja epäjärjestystä. Jos suuri yleisö tulee tietoiseksi sananvapauden rikkomuksista, saattaa se ryhtyä vaatimaan muutosta. Kun kuitenkin otetaan huomioon venäläisten kahtiajakoinen suhtautuminen sananvapauteen ja Novaja Gazetan melko mitätön koko venäläisellä mediakentällä, ei lehti voi kovin nopeasti haaveilla muutoksesta.

Kolmas ja tärkein sananvapauden mahdollistama toimintamalli Novaja Gazetassa on kuitenkin yksinkertainen. Lehti on päättänyt ottaa riskin. Lehti ja koko sen toimitus on päättänyt toimia sananvapauden periaatteiden mukaisesti. Aiemmin sattuneiden toimittajien murhien ja väkivaltaisten hyökkäysten vuoksi realiteetit ovat varmasti koko toimituksen tiedossa. Sananvapautta toimituksessa ylläpitää siis lähinnä toimittajien oma vahva tahto ja etiikka. Toimitus haluaa työskennellä vapaan journalismin puolesta, riskeistä huolimatta.

Novaja Gazetan ja muiden vapaiden medioiden olemassaolo näyttää, että Venäjältä yhä edelleen löytyy sananvapautta, vaikka se joutuukin toimimaan melko kapeassa tilassa. Ei voida siis sanoa, että sananvapaus Venäjällä olisi *täysin* mahdotonta tai että esimerkiksi valtio *täysin* estäisi vapaan uutisoinnin ja kritiikin esittämisen. Toisaalta tutkielma osoittaa, että strategiat sananvapauden ylläpitämiseksi eivät ole erityisen kestävällä pohjalla ja ne perustuvat ainoastaan toimittajien ja toimitusten itse ottamiin riskeihin. Se, että jotain ei *kokonaan* rajoiteta tai kielletä, ei tietenkään ole vapautta.

Tulevaisuuden kannalta ei vaikuta lupaavalta eikä kestävältä, jos sananvapaus perustuu vain toimittajien omaan haluun ottaa riskejä tai mahdollisesti siihen, että toimittajat pakenevat ulkomaille ja tekevät sieltä vapaata journalismia Venäjälle. Jos Venäjä onnistuu lisäksi irrottautumaan kansainvälisestä internetistä, ei vapaan journalismin tulevaisuus Venäjällä näytä hyvältä. Käytännössä näyttää siltä, että sananvapauden tulevaisuus riippuu siitä, miten Vladimir Putinin jälkeen valtaan nouseva presidentti kokee sananvapauden merkityksen tai asettuuko kansa joskus tulevaisuudessa hanakammin vaatimaan sananvapauden säilyttämistä tai palauttamista. Tähän kysymykseen on kuitenkin nyt mahdoton vastata.

8.2. Aiheen ja menetelmän hyödyllisyys

Tutkielmani osoittaa, että kriittinen journalismi ja sananvapaus ovat Venäjällä – joskin heikosti -- edelleen mahdollisia. Kun tarkastellaan sitä, miten Novaja Gazeta uutisoi Skripalien myrkytystapauksesta, nähdään sananvapauden toteutuvan myös Venäjän valtion kannalta vaikeissa aiheissa, jotka aiheuttavat paineita myös maiden välisille suhteille. Novaja Gazeta uutisoi tapauksesta moniäänisesti ja kriittisesti. Vapaa journalismi myös hankalien aiheiden osalta on Venäjällä mahdollista.

Toisaalta tutkielma valottaa myös vapaaseen journalismiin liittyviä riskejä Venäjällä. Aineistoa analysoimalla käy ilmi, että tutkivaa journalismia harjoittavia toimittajia vastaan saatetaan tekaista rikossyytteitä, joiden avulla heidät voidaan hiljentää. Aineistosta käy myös ilmi sellainen journalistinen todellisuus, jossa on arkipäiväistä pohtia vaarallisen kemiallisen aseiden osuutta toimittajakollegan murhassa. Aineistoa tutkimalla löytyy myös todellisuus, joka kertoo valtion häikäilemättömästä propagandasta. Viralliset lausunnot ovat valetta ja vaikka ne eivät siedäkään päivänvaloa, niitä kerrotaan silti.

Vaikka vapaata journalismia löytyy Venäjältä, osoittaa tapauksen tarkastelu myös sen toiminnan ahtaat rajat – ja sananvapauden puolustamisen strategioiden kestättömyyden. Sananvapaus tuntuu perustuvan ainoastaan toimitusten ja toimittajien tietoiseen riskinottoon. Henkeä ja työtä uhkaavat riskit ollaan valmiita kantamaan totuudenmukaisen journalismin puolesta. Sananvapauden tehtäviä pyritään toteuttamaan, vaikka se vaatisikin uhrauksia, kuten ulkomaille muuttoa. Kestämätön tämä strategia on siksi, että riskinottamiseen valmiita toimittajia ei välttämättä löydy tarpeeksi ja toisaalta myös riskit nousevat jossakin vaiheessa liian korkeiksi. Harva todellisuudessa on valmis asettamaan henkeään tai läheistensä henkeä vaaraan sananvapauden vuoksi. Sananvapauden perustuminen toimittajien henkilökohtaiseen riskiottokykyyn ei tietenkään ole todellista, yhteiskunnan tason sananvapautta.

On tietysti huomioitava, että tutkimusmenetelmä keskittyi yhteen, rajattuun mediaan ja juttukokonaisuuteen. Kuitenkin Novaja Gazetan tunnettuus kriittisenä ja vapaana medianä Venäjällä toimi perusteluna tutkimusrajaukselle, ja aineiston rajaaminen Sergei ja Julia Skripalien myrkytystä tutkiviin juttuihin oli toimiva. Aihe ja tutkittu media muodostivat loogisen kokonaisuuden: aihe oli Venäjän valtion kannalta kiusallinen ja lisäksi se kuvasi hyvin myös

Venäjän ja länsimaiden kiristyneitä suhteita. Siksi valinta oli perusteltu, kun halusin tarkastella sananvapauden *rajoja* Venäjällä. Lopputuloksena voidaan todeta, että valtio ei suoraan estä vapaata journalismia tai totuudenmukaista uutisointia, ainakaan Novaja Gazetan tapauksessa. Mutta samalla kriittisen journalismin ahtaat puitteet tulivat kirkkaasti esiin.

Aiheenvalintani rajasi Venäjän sisäiset asiat ja esimerkiksi korruptiosta kirjoittamisen tutkielman ulkopuolelle. Nämä ovat etenkin sananvapauden kannalta hankalia aiheita uutisoida Venäjällä ja esimerkiksi salaisen palvelun korruptio, uusnatsit ja Pohjois-Kaukasian tilanne ovat toimittajille vaarallisimpia aiheita uutisoida. (Slavtcheva-Petkova, 2017, s.10). Siksi näiden aiheiden rajautuminen pois tutkielmasta vaikuttaa havaintoihin. Toisaalta Skripalien tapauksessa Novaja Gazetan kanta ja kriittinen journalismi saivat jonkin verran tukea myös kansainvälisen politiikan jännitteistä. Sisäisestä korruptiosta uutisoidessa tällaisia globaaleja huomioita ei yhtä helposti synny.

Tulevaisuudessa Venäjän sananvapautta tutkittaessa voisikin olla hyödyllistä keskittyä esimerkiksi juuri näihin Venäjän sisäisiin asioihin ja niistä käytävään keskusteluun mediassa. Muita jatkotutkimuksen aiheita voisivat olla esimerkiksi Novaja Gazetan omien toimittajien haastattelut ja heidän näkemyksensä sananvapauden strategioista ja niiden toteutumisesta. Pelkän aineiston analyysin avulla on mahdotonta täysin luotettavasti arvioida niitä keinoja, joita lehti käyttää sananvapauden toteuttamiseen paineisessa tilanteessa. Toimittajia haastatteleamalla olisi myös mahdollista tehdä johtopäätöksiä tilanteen kehittymisestä viime vuosien aikana ja heidän keinoistaan hallita kriittisen toimittajan rooliin liittyviä riskejä.

Toinen kiinnostava aihe olisi tutkia valtiojohtoisen median sananvapautta ja niitä strategioita, joita näissä medioissa työskentelevät toimittajat käyttävät erilaisten mielipiteiden ilmaisuun, jos niitä ylipäättään mediasta löytyy. Kuitenkin esimerkiksi venäläislehti *Kommersant* tekee jonkin verran kriittistä, tutkivaa journalismia, vaikka se nauttiikin Venäjällä laatulehden asemasta. Siksi olisikin kiinnostavaa toteuttaa vastaava tutkimus myös *Kommersantille* ja katsoa, miten lehti tasapainoilee valtavirran suosion ja sananvapauden välimaastossa leimautumatta kuitenkaan Novaja Gazetan tavoin oppositiolehdiksi.

Sananvapaus Venäjällä on jatkuvassa liikkeessä, aivan kuten sananvapauden käsite muuttuu jatkuvasti myös länsimaissa. Tulevaisuuden ilmiöt, kuten palomuri internetin ja Runetin välissä ja

kiristynvä lainsäädäntö poikivat myös jatkuvasti uutta tutkittavaa ja uusia ilmiöitä venäläisellä mediakentällä. Viime vuosina Novaja Gazetan toimittajat ovat säästyneet murhilta ja Venäjällä ei esimerkiksi vuonna 2018 kuollut yhtään toimittajaa (RSF Index 2018, Reporters without borders). Onkin mahdotonta sanoa, mihin suuntaan sananvapauden tilanne Venäjällä kehittyy. Siksi aiheessa riittää tutkittavaa varmasti myös lähitulevaisuudessa.

9. Lähteet

9.1. Painetut lähteet

Azhgikhina, Nadezhka. 2007, *The struggle for press freedom in Russia: reflections of a Russian journalist*, s. 1245-1262, Europe-Asia Studies, volume 59, 2007, Issue 8: Symposium on the Post-Soviet Media

Christians, Clifford G., Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng & Robert A. White, 2009, *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*, Urbana: University of Illinois Press

Ericson, Claes: *Oligarkit: helppoa rahaa ja katoavaista valtaa kapitalistisella Venäjällä*. (Oligarkerna: om snabba pengar och förgänglig makt i kapitalismens Ryssland, 2011.) Suomentanut Maarit Tillman. Jyväskylä: Docendo, 2011.

Fredheim, Rolf. 2015, How Russian News Agencies Repurpose Western News Reporting, s. 37-86, *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, Vol. 1 No. 1 (2015): *Russian Media and the War in Ukraine*, Ibidem Press

Gelman, Vladimir (2014), The Rise and Decline of Electoral Authoritarianism in Russia. – Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization 22:4, 503–521.

Kortteinen, Juhani, 2015, Sananvapaus ihmisoikeutena, *Sananvapaus Suomessa* (toim. Kaarle Nordenstreng, s. 139-186, Tampere University Press

Lehtisaari, Katja. 2015, Markkinat ja muut voimat – talouslehdistö esimerkkinä venäläisen lehdistön muutoksesta, s. 110-116, *Venäjän palatseissa ja kaduilla* (toim. Markku Kivinen ja Leena Vähäkylä), 2015, Gaudeamus

Lonkila, Markku, Larisa Špakovskaja ja Filip Tortšinski, 2017, Venäjänkielisen internetin poliittisen sääntelyn kiristäminen, *Idäntutkimus* 2017:4. Vapaus. s. 21-36. Päätoim. Katja Lehtisaari, Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura - Sällskapet för Rysslands- och Östeuropaforskning

Luostarinen, Heikki. 2017, *Kiinan median suuri harppaus*, Into Kustannus

Nygren, Gunnar, Degtereva Elena, 2012, RUSSIAN AND SWEDISH JOURNALISTS, *Journalism Practice*, 6:5-6, 732-743, DOI: 10.1080/17512786.2012.667277

Ostrovsky, Arkady. *The Invention of Russia: The Rise of Putin and The Age of Fake News*, 2015, Penguin Books

Pietiläinen, Jukka, 2015, Minkälaisista asioista venäläinen lehdistö puhuu?, s. 117-131, *Venäjän palatseissa ja kaduilla* (toim. Markku Kivinen ja Leena Vähäkylä), 2015, Gaudeamus

Shekhovtsov, Anton. 2018, *Russia and the western far right*, Routledge

Siebert, Fred S., Theodore Peterson & Wilbur Schramm. 1956, *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*, Urbana: University of Illinois Press

Skillen, Daphne (2017), *Freedom of Speech in Russia: Politics and Media from Gorbachev to Putin*, Abingdon, UK: Routledge

Slavtcheva-Petrova, Vera. (2017) Fighting Putin and the Kremlin's grip in neo-authoritarian Russia: The experience of liberal journalists, *Journalism*. <https://doi.org/10.1177/1464884917708061> (tarkistettu 6.5.2019)

Smolla, Rodney A., 1992, *Free Speech in an open society*, New York: Vintage Books

9.2. Elektroniset lähteet

Azhgikhina, Nadezha, 2018 Novaya Gazeta continues to be the watchdog of Russian Democracy, The Nation 10.4.2018 <https://www.thenation.com/article/novaya-gazeta-continues-to-be-the-watchdog-of-russian-democracy/> (tarkistettu 6.5.2019)

Freedom House, 2019, Freedom in the World 2019, Russia <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/russia> (tarkistettu 5.5.2019)

Gainutdinov, Damir & Chikov, Pavel 2017, Rossiya. Svoboda internet 2016: na vojennom položenii. https://meduza.io/static/0001/Agora_Report_2017_Internet.pdf (tarkistettu 6.5.2019)

Helsingin Sanomat, 9.5.2019, Voiko Venäjä irrottaa itsensä internetistä ja meneekö koko verkko silloin rikki? Asiantuntija vastaa <https://www.hs.fi/teknologia/art-2000006099267.html> (tarkistettu 21.5.2019)

Reporters without Borders, 2019, Stifling atmosphere for independent journalists <https://rsf.org/en/russia> (tarkistettu 6.5.2019)

Yle, 9.4.2018, Saksalla todisteita: Syyrian presidentti al-Assad kaasuiskun takana, <https://yle.fi/uutiset/3-10150984> (tarkistettu 21.5.2019)

9.2.1. Tutkielmassa siteeratut lait

Linkit tarkistettu 6.5.2019

FZ-65 (2012), O vnesenii izmenenii v Kodeks Rossijskoi Federatsii ob administrativnyh pravonarusheniyah i Federalnyi zakon 'O sobraniyah, mitingah, demonstratsiyah, šestvijah i piketirovaniyah'. 8.6.2012. <http://www.rg.ru/2012/06/09/mitingi-dok.html>

FZ-121 (2012), O vnesenii izmenenii v otdelnyje zakonodatelnyje akty Rossijskoi Federatsii v tšasti regulirovaniya dejatel'nosti nekommertšeskih organizatsii, vypolnjajuščih funktsii inostrannogo agenta. 20.7.2012. <http://www.rg.ru/2012/07/23/nko-dok.html>

FZ-139 (2012), O vnesenii izmenenii v Federalnyi zakon 'O zaštite detei ot informatsii, pritšinjajuščei vred ih zdorovju i pazvitiju' i otdelnyje zakonodatelnyje akty Rossijskoi Federatsii. 28.7.2012. <http://bit.ly/1tLCVDt>

FZ-398 (2013), O vnesenii izmenenii v Federalnyi zakon 'Ob informatsii, informatsionnyh tehnologijah i o zaštite informatsii'. 28.10.2013. <http://www.rg.ru/2013/12/30/extrem-site-dok.html>

FZ-97 (2014), O vnesenii izmenenii v Federalnyi zakon 'Ob informatsii, informatsionnyh tehnologijah i o zaštite informatsii' i otdelnyje zakonodatelnyje akty Rossijskoi Federatsii po voprosam uporjadotšeniya obmena informatsiei s ispolzovanijem informatsionno-telekommunikatsionnyh setei. 5.5.2014. <http://www.rg.ru/2014/05/07/informtech-dok.html>

Suomen Perustuslain 12. pykälä: laki sananvapaudesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#a731-1999>

9.3. Aineisto

Linkit tarkistettu 21.5.2019.

9.3.1. Lähiluetut jutut

Mne slivajut informatsiju zaslužhivajuschuju doveriya, 2.10.2018,
<https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/10/02/78027-mne-slivayut-informatsiyu-zasluzhivayuschuyu-doveriya>

Proishozhdenie jadov, 6.4.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/04/05/76068-proishozhdenie-yadov>

Rossijskaja propaganda ushla v astral i ne vernulas, 21.4.2018,
<https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/04/21/76253-rossiyskaya-propaganda-ushla-v-astral-i-ne-vernulas>

9.3.2. Muu aineisto

Bybshij ohrannik Janukovicha poprosil doprosit ego ob uchastii Tsepigi v evakuatsii svoego nachalnika, 2.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/02/145592-byvshiy-ohrannik-yanukovicha-poprosil-doprosit-ego-ob-uchastii-chepigi-v-evakuatsii-svoego-nachalnika>

Cheshskoe radio: Boshirov i Petrov tajno sledili za Skripalem v Chehii v 2014 godu, 10.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/10/145801-cheshskoe-radio-boshirov-i-petrov-tajno-sledili-za-skripalem-v-chehii-v-2014-godu>

Fontanka: Nazvala imja tretiego podozrevaemogo v otravlenii Skripalej, 10.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/10/145817-fontanka-nazvala-imya-tretiego-podozrevaemogo-v-otravlenii-skripaley>

Imena i fotografii ni o tsem ne govoryat mid Rossii otvetil na zayavlenie Londona ob otravlenii Skripaley, 5.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/09/05/144777-imena-i-fotografii-ni-o-chem-ne-govoryat-mid-rossii-otvetil-na-zayavlenie-londona-ob-otravlenii-skripaley>

Mozhet nastala pora prodavat Chelsi?, 23.5.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/05/22/76555-mozhet-nastala-pora-prodavati-chelsi>

Nado bjlo navsegda lishit rossiju ee sekreta, 19.3.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/03/15/75815-nado-bylo-navsegda-lishit-rossiyu-ee-sekreta>

Na efir kak na rabotu, 12.7.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/07/12/77133-na-efir-kak-na-rabotu>

Neizvestnii Skripal, 4.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/10/04/78066-neizvestnyy-skripal>

Ne mozhem ni podtverdit ni oprovergnut, 18.4.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/04/16/76204-ne-mozhem-ni-podtverdit-ni-oprovergnut>

Novitsok – eto shishkom dlja odnogo Skripalja, 22.3.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/03/23/75908-demonstrativnoe-ubiystvo-mozhno-bylo-organizovat-prosche>

Novitsok otravlyaet mezhdunarodnuju atmosferu, 6.4.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/04/05/76067-novichok-otravlyaet-mezhdunarodnuyu-atmosferu>

Novitsok ushe ubival, 22.3.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/03/22/75896-rezhim-novichka>

NYT: Amerikanska razvedka proverila merj zaschitj rossijskih informatorov posle otravlenija Skripalej, 14.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/09/14/145057-nyt-amerikanskaya-razvedka-proverila-mery-zaschity-rossiyskih-informatorov-posle-otravleniya-skipaley>

Petrov i Boshirov rasskazali o livne so snegom v Salsbury meteorologicheskie servisi govoryat ob obratnom, 13.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/09/13/145029-petrov-i-bashirov-rasskazali-o-livne-so-snegom-v-solsberi-meteorologicheskie-servisy-govoryat-ob-obratnom>

Povert est ogromnoe kolichestvo silnejshih veschestv dlja skrytogo ubijstva, 19.3.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/03/17/75834-povert-est-ogromnoe-kolichestvo-silneyshih-veschestv-dlya-skrytogo-ubiystva>

Putin nazval Skripalja predatelem rodiny, 3.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/03/145612-putin-nazval-skipalya-predatelem-rodiny>

Raschet na tihuju likvidatsiju, 7.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/09/05/77721-raschet-na-tihuyu-likvidatsiyu>

Rossotrudnichestvo predlozhilo studentam vernutsja v rossiju iz "nedruzhestvennyh" stran, 17.4.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/04/17/141047-rossotrudnichestvo-predlozhilo-studentam-vernutsya-v-rossiyu-iz-nedruzhestvennyh-stran>

Sanktsii imeni Skripalej, 13.4.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/04/12/76149-sanktsii-imeni-skipaley>

SMI: Germanija poluchila obrazets novichka esche v 1990 e godj ot rossijskogo informatora, 16.5.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/05/16/141723-smi-germaniya-poluchila-obrazets-novichka-esche-v-1990-e-gody-ot-rossiyskogo-informatora>

The Guardian: Velikobritanija sobiraetsja potrebovat ot rossii ekstraditsii podozrevaemj po delu ob otravlenii Skripalej, 6.8.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/08/06/143941-the-guardian-velikobritaniya-sobiraetsya-potrebovat-ot-rossii-ekstraditsii-podozrevaemyh-po-delu-ob-otravlenii-skipaley>

The Telegraph: Uznala ob ustanovlenii lichnosti tretiego figuranta v dele Skripalej provodivshego razvedku na meste, 28.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/09/28/145468-the-telegraph-uznala-ob-ustanovlenii-lichnosti-tretiego-figuranta-v-dele-skipaley-provodivshego-razvedku-na-meste>

The Telegraph: Podozrevaemje v otravlenii Skripalej rossiyane pri poluchenii viz predstavilis biznesmenami, 7.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/09/07/144846-the-telegraph-podozrevaemye-v-otravlenii-skipaley-rossiyane-pri-poluchenii-viz-predstavilis-biznesmenami>

Trump hamit vsem – krome Putina, 17.7.2018,

<https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/07/17/77186-hamstvo-otkazalo>

Trump nanosit "dvojnoj udar", 17.9.2018,

<https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/09/14/77831-tramp-nanosit-dvoynoy-udar>

Tsepiga stsitalsja blatnym, 3.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/10/01/78025-za-chto-chepige-dali-geroya-rossii-novaya-nashla-troih-sosluzhivtsev-polkovnika-iz-dela-skripaley>

Utetska jada, 3.7.2018, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/07/03/77028-utechka-yada>

Velikobritanija nachala sem rassledovaniy protiv RT za neob ektivnoe osveschenie dela Skripalja, 18.4.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/04/18/141080-velikobritaniya-nachala-sem-rassledovaniy-protiv-rt-za-neob-ektivnoe-osveschenie-dela-skripalya>

Velikobritanija nazvala imena Rossijan podozrevaemjh v otravlenii Skripalej, 5.9.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/09/05/144774-velikobritaniya-nazvala-imena-rossiyan-podozrevaemyh-v-otravlenii-skripaley>

Vlasti Britanii otkazali plemjannitse Skripalja v vjdache vizj, 6.4.2018,

<https://www.novayagazeta.ru/news/2018/04/06/140801-vlasti-britanii-otkazali-plemyannitse-skripalya-v-vydache-vizy>

V Rossii izmenili status esche odnogo goroda v Saratovskoj oblasti gde unichtozhalos himoruzhie, 15.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/15/145945-v-rossii-izmenili-status-esche-odnogo-goroda-v-saratovskoy-oblasti-gde-unichtozhalos-himoruzhie>

V rossiyskom posolstve predpolozhili chto zajavlenie Julii Skripal bjlo sostavleno nositelem anglijskogo jazjka, 24.5.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/05/24/141915-v-rossiyskom-posolstve-predpolozhili-chto-zayavlenie-yulii-skripal-bylo-sostavleno-nositelem-anglijskogo-yazyka>

Zhertvu novitska v Amesbury vnov gospitalizirovali, 21.8.2018,

<https://www.novayagazeta.ru/news/2018/08/21/144353-zhertvu-novichka-v-eymsberi-vnov-gospitalizirovali>

Zhurnalist BBC: Skripal peredal MI-6 o korruptsionnyh shemah v rossijskoj razvedke 90-h, 2.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/02/145581-zhurnalist-bi-bi-si-skripal-peredal-mi-6-o-korruptsionnyh-shemah-v-rossiyskoj-razvedke-90-h>

Zhurnalist Sergei Kanev: Anatoli Tsepiga polutsil zvanie geroja Rossii za evakuatsiju Janukovitsa s Ukrainy, 1.10.2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/10/01/145557-zhurnalist-sergey-kanev-anatoliy-chepiga-poluchil-zvanie-geroya-rossii-za-evakuatsiyu-yanukovicha-s-ukrainy>